

పారి—అయ్యయ్యా ! కృతయుగపుమాటలు వినఁబడుచున్న వే! ఆత్మహత్య- సుశుమారశరీరల మాత్మహత్య-అతిఘోరమును, దుర్భరదుఃఖపాదకమును గాని, చూచువారికి సుఖపడమెట్లగును ?

సూత్ర—చుహానుభావుల సుగుణసంపద వారికష్టముల మూలముననే మనకు బయలుపడును. చూడు !

గీ. నలిగి పత్రములు, సునాస ♦ నలను జిమ్ము

బగిలి యత్తరుప్పత్రంబు ♦ వలపు గుప్పు

శుక్తి విచ్చి మాక్తికమును ♦ జూపునల్ల

మృతిఁ బతివ్రతామహిమను ♦ సతివెలార్పు.

పారి—నచేకాని, పేరుచెప్పకుండనే పెద్దనాటక చూడు చున్నావే !

సూత్ర—నాటకనామమా ? పూర్ణిమ.

పారి—శోకవిషయసంకుల మైన నాటకమున కాష్టాదసూచక మైననామమిచ్చినారేమి ? వ్యతిరేకలక్షణచేతనా ?

సూత్ర—నాటకనామకరణకారణములు చెప్పెదను విను.

సీ. కవిరచించినరూప ♦ కములలో నియ్యది

యొచిచూచినఁ బదు ♦ నేనవయది,

పదునేనునూసముల్ ♦ బ్రదికిరి పెండ్లిపి

మృతఁ బతియును సర్వ ♦ మంగళయును,

బెండ్లికిరండని ♦ పిల్చి వియ్యంకుని

బారిగొన్నదిన మది ♦ పూర్ణిమాసి,

నారీశిరోమణి ♦ శారద సహగమ

నంబును బున్నమ ♦ నాఁడు జరిగె,

గీ. పూర్ణిమన శత్రురక్తత ♦ ర్పణమునయ్యె

దేశికుండు కాత్యాయని ♦ దేవరాజు

సర్వమంగళ తత్పితః • సర్వవైశ్య
మును గతించిన దినమును • బూర్ణిమాసి.
సారి—ఆహా ! ఏమిచిత్రమరణములు !

(తెరలో)

ఆహా ! ఏమి చిత్రమరణములు ! భవానీదాసుడా ! నీద్యా
నొద్ద నందఱును గడతేరినారా ?

సూత్ర—అదిగో ! మనవారందఱు నాటకప్రదర్శనోః
ట్లున్నారు. ఇక మనము పోవము రా. (ఇద్దఱు నిష్క్రమింప
కూచి సరసింప

—

శ్రీ పూర్ణిమ.

ప్రథమాంకము.

వృద్దేశము—వరాహపురము.

ప్రవేశము—ఇద్దఱుభటులు— వీరసేనుడు, భవానీదాసుడు
చెఱియొకద్వారమునఁ గత్తులతోఁ గాపుకాయుచుందురు.

వీర—భవానీదాసుడా! ఏమివిచిత్రమరణములు ! నీద్వారము
నొద్ద నందఱును గడతేరిరా?

భవా—నేను దప్ప—నీద్వారమునొద్దనో ?

వీర—(తోనికిఁ జూచుట నభివయించి) ఓ—గొడ్డలతో నఱ
కుచున్నారు. గునపములతోఁ బొడుచుచున్నారు. నోళ్లలోఁ దుఱకు
లు పేల్చి చంపుచున్నారు. చంపఁదగినవారందఱు చచ్చినట్లున్నారు. ఇ
దివఱకుకంటెఁ గలకలము కొంత శాంతించినట్లు కనఁబడుచున్నది. కాని
యెవ్వఁడో యొకఁడు కళేబరములక్రింద నిదివఱకు దాగియున్నవాఁడు
కాఁబోలు నిప్పుడు వెకిలేచినాఁడు ! ఏద్వారమున వచ్చునో భద్రముగ
నుండుము.

భవా—ఏద్వారముననున్నది? మృత్యుద్వారముననే వచ్చును.
రానీ. (నేపథ్యమున)

గీ. విజయరాయఁడు మనరాజు † వీరకాఁడు
సంఘమరణంపుఁబెండిలి † సంబరమున
నస్రపువసంతములఁ జల్లు † లాడుకొనుచు
విడుకుచున్నాఁడు చంపుడి † మెదలకుండ.

వీర—భవానీదాసా ! మనరాజుగారిభటుడెవడో హెచ్చరించుచున్నాడు. ఇతడే యా శ్రాద్ధపుటెండ్లికొడుకుల తండ్రి. పెండ్లికొడుకును జంపుటకంటె వియ్యంకుని జంపుటలో నెక్కువ ఘనత యున్నది సుమా.

భవా—ఎదుచేత ?

వీర—తిరుగ నిట్టి నిర్భాగ్యపుటెండ్లికొడుకుల గనకుండ జేసినవాడు లోకోపకారికాడా!

(నేపథ్యమున)

నాయనా ! దేవరాజా ! ఎచ్చటనున్నావు ?

భవా—(విచారముతో) తండ్రి ! ఇక్కడ. ఇక్కడ.

వీర—ఓరి నీగొంతుకగొయ్యి. రానియేడుపు నిట్టె తెచ్చుకుంటివి. నీవు రాజుగారి నటకసమాజములో బూడిదబూసికొనడగినవాడవురా !

(నేపథ్యమున) ఎక్కడ ? ఎక్కడ ? ఇదిగో వచ్చుచున్నాను.

(విజయరావు రక్తవస్త్రధరుడై ప్రవేశించును.)

భవా—చంపు. చంపు. (విజయరావుమీదబడి నలుకబోవును.)

విజయ—(భవానీదాసుని చేతిలోని కత్తిని దీసికొని) చంపుమని నాకు హెచ్చరింపనేల? అభ్యంతరమేమి! ఇదిగో—(కత్తివిసరును.)

భవా—హా ! చచ్చితిని. (నేలశాలును.)

వీర—(తనద్వారమును వదలివచ్చి) భట్టికులరాజవధమునకు వీరసేను డర్పించు. కాచికో. (విజయరావును నలుకబోవును.)

(దేవరాజు వీరసేను ద్వారమున బ్రవేశించును.)

దేవ—భట్టికులరాజవధమా ? అందులకు నీ వర్హుడనా ? తిరుగు పశువా! తిరుగు. (అని నలుకును.)

దేవ—హా! చచ్చితిని. (నేలవాలను.)

విజ—నాయనా! దేవరాజా! నీవేనా? బ్రతికియుంటివా? తండ్రీ! నాప్రాణములు పోకముం దొక్కసారి నన్ను బిగ్గఁ గాఁగిలించు కొనుము.

దేవ—(కాఁగిలించుకొని) తండ్రీ! మనయందలి చిరకాలక్రోధముచే నీవరాహపురపురా జెట్లుచేసిరో! తనకూతును నాకిచ్చి పెండ్లిచేసెదనని మనల వందఱ నిటకుఁ బిలిపించి, హా! ఎంతపనిచేసినాఁడు! మూఁగులమై నమ్మి వచ్చితిమికదా! మనతోవచ్చిన యెనిమిది వందల జనము మృతినొందినట్లున్నది. మనమిద్దఱమిప్పటికి జీవించియున్నాము.

విజ—నాయనా! నేనుగూడ మృతినొందినట్లే యోచుము.

దేవ—(తోందరతో) తండ్రీ! ఎందువలన?

విజ—గుండెలతోఁ బల్లెపుబోటు తగిలినది. ఇంక నుకటి రెండు గోయలకంటె నెక్కువకాలము జీవింపను. కాని, నాయనా! నీమాట యేమి?

దేవ—నేనుగూడ మీసన్నిధానమునఁ బ్రాణములు విడుతును.

విజ—నాయనా! అందువలనఁ బ్రయోజనమేమి?

దేవ—సిశ్యవిశ్లేషదూఃఖములేకుండుట గొప్ప ప్రయోజనము కాదా!

విజ—నాయనా! మనమిచ్చట విశేషించి మాటలాడుట కవకాశములేదు. నేనింక బ్రదుకను. నీవు మరణసాహసికుడవై యుండఁ దగదు.

గీ. తనయుమృతిఁ జూడకుండఁగఁ దరలిపోవు

తండ్రీకంటెను భాగ్యవఁ త్తరుఁడు లేడు

నాకు నీవొక్కడవై వంశఁ నాశనంబు

నాకొకకు నీవు చేసికోఁ న్యాయమగునె?

దేవ—అటులైన నన్నేమిచేయుమంటివి ?

విజ—ఇదియే సమయము. శ్రీఘ్రమున నెట్లకైనఁ బాటిపోయి
ప్రాణములు గాచికొనుము.

దేవ—ఉత్తమక్షత్రియోదితమైనవృత్తిని మీ రవలంబించి,
సామాన్యబ్రాహ్మణోదితమైన పనిని నన్ను జేయుమందురా ?

విజ—ఆవశ్యకమైనప్పుడు చేయనేచేయవలెను. దానివలనఁ
దప్పులేదు.

గీ. కాలి దిగఁగూలనున్నట్టి ♦ యాలయమును
వెఱచునను నీశిరోపఁ గా ♦ లరతకాదు
దానిలోపలనే నిల్చి ♦ దగ్ధమౌట
పరమవిశ్వలభైర్యవి ♦ స్ఫురణకాదు.
కాళ్లు బొండ్లలోపలదూర్చి ♦ గఁతులిడుట
జాట్లొకనిచేతిలోఁ బెట్టి ♦ మిట్టిపడుట
శూరచిహ్నముగా పెట్టి ♦ దారినైన
వెలిబడుటయే మహాధైర్య ♦ కలన తల్పడి !

గీ. నాలు తరవారి విరిగెను ♦ బడితెయైనఁ
గరమునను లేకు, వైరివ ♦ ర్గమును నీవు
కొఱికి చంపంగఁదలఁచిలో ♦ బఱికిచంపఁ
దలఁచినావొ మఁత్రములఁ జంపఁ ♦ దలఁచినావొ !

గీ. మేఘములు గాఢగర్జనతో ♦ మీఁదఁబడఁగ
సూర్యుఁడంతటివాఁడు ము ♦ నుంగువడఁడె
యదనుదిప్పిన సాగరుఁ ♦ డంతవాఁడు
కిక్కురనకుండ వెనుకకుఁ ♦ జక్కుబోఁడె !

గీ. వ్యర్థబాధనుఁ దలయొగ్గి ♦ పడెడివాఁడు
కాలరుడె, కాని పోటును ♦ గండుగాఁడు

చచ్చుటయే ధైర్యనిశ్చయ ♦ సంజ్ఞయైన
 గోతఁగూలిన పడతియే ♦ గొప్పగాదె !
 గీ. సమయవిజ్ఞతయే ధైర్య ♦ సారమునకు
 సారమైయుండు, నితని ♦ శ్చయ సుహృద్
 చాయకత్తిని మెదటిపై ♦ సానఁబట్టు
 *వాడు విరాధిసిరుడై ♦ ప్రబలువాఁడ.

దేవ—తండ్రి ! మీరు సెలవిచ్చివయఁశములన్నియు బోధము
 లైనవి.

విజ—బోధమైనప్పు డీక మాటలాడక పొమ్మ. హా !
 గీ. పూలపాటులు బల్లెంపుఁ ♦ బోటులయ్యె !
 గాఢపరిరంభములు కత్తి ♦ కసికులయ్యెఁ
 బరిణయపుశాలయయ్యెను ♦ మరణశయ్య
 మంగళపుటారతులు కోటి ♦ మంటలగును.

నాయనా! మన కిప్పుడు దినములు బాగుగనున్నవి కావు. మంచి
 దినములు వచ్చుదనుక, బ్రచ్చున్నట్లవై వేచియుండివలయును. అట్లుం
 డుట పిఠికితనముకాదు. అట్లు సేయుట సర్వజీవసామాన్యము.

గీ. ఆకురాలున మోడైన ♦ యవనిజంబు
 సమయమును వేచి యుండెదే ♦ చచ్చినట్టు
 లదనుకై పొంచి మడఁగియు ♦ నడఁగియుండి
 పెద్దపులి గంతువేయదే ♦ యెద్దుపైకి ?

గీ. కాలికిందను బడియుండు ♦ గడ్డి మొదలు,
 ధగధగని మంట వెలిగెడు ♦ తారవఱకుఁ
 బద్ధిభవస్పృష్టవాస్తవ్య ♦ వస్తునిలలి
 మంచిసమయముకై నిరీ ♦ యీంచుఁగాజె.

నాయనా! మొగ మట్లు చిట్లినకు. బొమ్మ. వేగ బొమ్మ.
తండ్రి! చెప్పినమాట విను.

గీ. తండ్రిమాటలు సుతునకుఁ ♦ దప్పకుండ
వినఁదగినవంచుఁ బడితు ♦ లనుచునుండఁ
దండ్రీయవసానవాక్యాళి ♦ తనయునకు న
వశ్యక ర్తవ్యమనిచెప్ప ♦ వలెనె వల్స !

విజ—నీయందలి యనురాగముచేతనే నిన్ను బొమ్మని చెప్పు
చుండుటలేదు. నీవు బ్రతికియున్నయెడల, నీమర్నాధునిపై—నీచండాలుని
పై—నీవరాహపుర రాజాధమునిపై—బగదీర్చుకొనఁగలుగుచువని యెం
చి, నిన్ను బొమ్మంటిని. తెలిసినదా?

గీ. గయచు, నీవిచ్చుతర్పణ ♦ కమలధార
నాకుముట్టదంచును నీవు ♦ నమ్రవలయు
నితః హృద్యక్తతర్పణ ♦ మిచ్చినపుడె
సుతుడ పిఁచి నాయాత్మ ♦ కుతుకమందు.

దేవ—ఈకటికవానిపై బగదీర్చుకొనుటకే నేను బ్రతికియుం
డుట కొప్పుకొంటిని. ఆబగదీర్చుకొనితాని, నాప్రాణముల విడువను. నీ
రాక్రసేనులగు తండ్రిగారిపాదములతోడు భవానీపాదపద్మములతోడు.

(నేపథ్యమున) భవానీదాసుడా !

విజ—ఆ! ఎందులకు ?

(నేపథ్యమున) విజయరావు కడతేజీనాడా ?

విజ—కడతేజుటకు సిద్ధముగానున్నాడు.

(నేపథ్యమున మఱియొక కంఠరవముతో)

సీ. పచ్చల పట్టుదోనతి ♦ కచ్చుబిగియింపు

పెకోత మగతాల ♦ పటకవాడు

ఉసిరికపండ్లంత ♦ పసిమిమేల్పూసల

తవణింపు నింపు కం ♦ తాళివాడు

మామిడాకునఁ జుట్టి ♦ మణిబాధమునఁగట్టి

రహిమించు పసపుతో ♦ రంబువాడు

తాండ్రబెత్తంత పె ♦ ద్దదియైనబలుపచ్చ

సి ర్భేషుక్కిందబా ♦ సికమువాడు

గీ. పీచుపెంటలసిబ్బంది ♦ పెండ్లికొడుకు

దేవరాజేడి ? ఏడి ? యా ♦ దేవరాజు

వెదకుఁడీ కంచుదివితీల ♦ వెలుగుతోడ

తోడనే బలిపెట్టుఁడీ ♦ నుర్గుడికి.

విజ—అతఁడు వరాహపురసేనాధిపతివలె నున్నాఁడు. నీవిచ్చట నుండఁదగదు. నీపెండ్లికొడుకుమస్తుల నాకిమ్ము. మరణదేవతాకరీరంభ సంరంభముననుండునా కావేసము తగియుండును. ఇమ్ము.

(దేవరాజుడుస్తుల తాను తొడిగికొనును.)

నీవు భవానీదాసుని వస్త్రములు దొడిగికొని కత్తి చేతఁబట్టు కొని వెలువలికిఁబొమ్ము. నిన్నట్టివేసమున నీపూర్ణచంద్రకాంతిలో నైన నెవ్వరడ్డుపెట్టరు.

వీర—(భవానీదాసుని వస్త్రములు దొడిగికొని) తండ్రి! నేనింకఁ బోవలసినదేనా ?

విజ—నాయనా !

(నమస్కరించును.)

గీ. దర్భశయ్యనుఁ బెండ్లిగా ♦ స్త్రాబు నాకు

ప్రభుసుతుండవు భటుని డ ♦ వాలి నీకుఁ

గూర్చిన విధాతచర్యకై ♦ కుదనేల ?

శత్రుపంచంపు ధోరణి ♦ యింలె రఱదు.

- గీ. వీరవసుకంఠమున దర ♦ వాణికోత
భీరుగళమున సితపుష్ప ♦ విజయమాల
శేమశ్రీచుతుపెట్టెలో ♦ జెడలప్పు
వాలుతలవానిమొలను బ ♦ త్రాలకట్ట.
- గీ. పరమదాతకు నభయ ♦ సార్వముల దిట్లు
లెపుడయిన నిచ్చున నినుతుల్ ♦ కృపణునకును
భక్తునింటను త్రాద్యాల ♦ బహుళతయను
నాస్తికునియంట నిత్య ♦ కల్యాణగరిమ.
- గీ. సత్యశీలాధ్యునకుఁ జెఱ ♦ సాలత్రోపు
లనృతవాదికిఁ దూఁగుటు ♦ య్యాలకైపు
మెత్తనగువానికంటికిఁ ♦ జిత్తవాన
మఱికసాయిమీసాలకు ♦ మల్లెనూనె.
- గీ. ప్రేమను విషంబు విషములోఁ ♦ ప్రేమభరము
కలిమిలో లేమి లేమిలోఁ ♦ గలిమి బలిమి
ఉన్నదియేలేదు లేనిదే ♦ యున్నదిట్లు
లోడితెకునఁ దొన్నులెన్నియో, ♦ నుడువఁదరమె.
- దీనికేమి నాయనా! ఒక్కమాట.

- గీ. తండ్రియున్నప్పుడే కన్న ♦ తల్లి తండ్రి
కంటె గౌరవపూజ్యతా ♦ కలితయనఁగఁ
దండ్రిమరణించుతరువాతఁ ♦ దల్లిసెంత
భక్తిఁబూజింపవలయునో ♦ పలుకనేల?

నాయనా! ఇంక నీవు పొమ్ము.

దేవ—తండ్రి! నన్నొకసారిఁ గాఁగిలింతుకొనరా?

విజ—ఇంక వెట్టిపడకుము. ముద్దులువలదు, కౌఁగిలింతలువలదు,
నమ్మకములు వలదు.

విజ—గీ. అరినిగ్రుద్దిపగ్రుద్దు నా † కగునుముద్దు
కత్తితో శత్రుకోత నా † కౌగిలింత
యహితు నెత్తిపైతొక్కు నా † కగును మొక్కు
కొడుక! మా యాత్మ కివె ప్రీతి † గూర్చునయ్య.
(నేపథ్యమున) అదిగో తుపపులరాయఁడు పెండ్లికొడుకు.
పొడు. పొడు.

విజ—నాయనా! నన్ను జూచి నీవనుకొనుచున్నాఁడు. నీవిం
క బో.

(దేవరాజును ద్రోసివేయును. దేవరాజు నిష్క్రమించును.)
పొడుపొడుమన్నచాడేకాని పొడుచువాడెవ్వడగవడఁజేమి ?
ఓరాజాధమాధమా! ఎంతపనిచేసితివిరా! నీకూతుకై తెచ్చిన యు
ళక్కిమగఁడు నీకును నీరాజ్యమునకును నిజమైన మగఁడై యుండును.
కాచికో.

గీ. మగతనంబున, రణమున, † మార్కొనంగ
నంగదార్థ్యము చాలక, † యాడుబిడ్డ
మిసమిసగు క్రొత్తప్రాయంపు † మెఱుంగుటంగ
కముల పొంగునుజూపి యా † కర్షణంబు
చేసితివి, తార్పుకాడ! చీ! † చీ! దురాత్మ!
బుగ్గమీసలపోడిమి † బుగ్గచేసి
నగరుమగువల మానంబు † దగులబెట్టి
రాచపాడిసానుల గాగ † రానుగట్టి
బ్రతికియుంటివి, చెనటి! నీ † బ్రదుకుమండ
కత్తిధారఁ దురానైవ † గడుపలేక
కాంతపేరున మముఁ జంపఁ † గల్గినావు
మాకుఁ బ్రాణము మఱి నీకు † మాన మంత

తొలగిపోయెను బ్రదుకేల? ♦ తులువ! కంఠ!
 సాలెపురుగైన నీకన్న ♦ మేలుకాదె
 అపజయముగొప్ప, మాయాజ ♦ యంబుకంటె
 జయముకంటెను న్యాయమా ♦ చాచి ఘనము
 ఇంతలో దీతనని యెంత ♦ వేము చక్ర
 వృద్ధితో బగదీతెడు ♦ వేళవచ్చు
 గాలికి గదనె యాగ్నేయ ♦ గోళ మిట్టె
 పగులచున్నది కాదికో ♦ పాపి! నీచ !

హా ! ఎట్టుప్రేలుచున్నాను. పగదీర్చుకొనుటగూర్చి ఎట్టిరజ్జులు
 పలుకుచున్నాను! సగముచచ్చిననా కది యెట్లు సిద్ధించును!

గీ. కృపణునియనుగ్రహము పుంస్త్య ♦ హీనువలపు
 మొఱచుసోమరిచదువు కా ♦ తగునియాజ్ఞ
 జరపనాశయు కంపవ ♦ త్కరుని గుఱియు
 శక్తిహీనుని పగయు ని ♦ వ్యలములగును.

అయిన కేమి? నాపుత్రునిలో నేను జీవించి యుండునుగాన నేనుఁ
 బగదీర్చుకొనినట్లే కావచ్చును.

గీ. అస్పదీయనాటికఁ దుది ♦ యంకమైన
 దవనిపఱిసైన భరతవా ♦ క్యంబులేదు
 నాచునారసపుత్రుని ♦ నాటకమున
 కిదియె మొదటిదానంకమై ♦ యెసఁగుఁగాన.

నేనాధిపతివైనఁ జరిపి ప్రాణముల విడుతురు. నాకింక విచార
 మేల? నాకొడు కేబ్రాహ్మణులయింటనైనఁ దలదాచుకొని బ్రతు
 కేగలఁడు. (నిష్క్రమించును.)

ఇది ప్రథమాంకము.

శ్రీ పూరి మ.

ద్వితీయాంకము.

పృథ్వీశము—వరాహపురమునఁ బురోహితుని యిల్లు.

ప్రవేశము—చంద్రశేఖరుడు, కాల్యాయని.

కాల్యాయ—అకార్యకరణ మెందుచేత ?

చంద్ర—ఎందుచేతనో చెప్పలేదా? ఆతఁడెవఁడో తెలిసినదా?

కాల్యాయ—తరువాతఁ దెలియకేమి!

చంద్ర—ఎవరని తెలిసినది ? స్పష్టముగాఁ జెప్పు.

కాల్యాయ—విజయరాజుకొడుకు-దేవరాజు-రాత్రి జరిగిన గొంతుకోఁత పెండ్లిలోని పెండ్లికొడుకు.

చంద్ర—అందుచే మనశత్రువు. ఇన్నియుఁ దెలిసియుండి యీతని మనయింటిలో నింక నేలయుంచితివి? వాని నిటుపిలువుము.

కాల్యాయ—నాథా! నన్నుక్షమింపుడు. ఇన్నియుఁ దెలియుటచేతనే యీతని నింక నుంచితిని. వాని నిర్భయము పిలువవలదు. మనమాత్రో చించుగొందము.

చంద్ర—ఆ! ఆ! తెలియుటచేతనే యింక నుంచితివా!

కాల్యాయ—ఔను నాథా! మనకొక్కకొడుకైన తేడుగదా.

చంద్ర—నే నడుగునదేమి? నీవు చెప్పనదేమి?

కాల్యాయ—నాథా! మొలకలమై, మొలకలమై, గతిమాలిన బ్రదుకీశ్వర్యహమున బ్రతుకుచుంటిమికదా, ఏమి వినియోగము! రాజపురోహిత్యమున మీకు గౌరవమున్న నేమి, ధనవాదశాస్త్రసిద్ధిని

ధనమున్న నేమి, యీగౌరవము నీధనమును లేనిసామాన్యులకున్న సౌఖ్యములో, సంతృప్తిలో మనకు సహస్రాంశమైననున్నదా ?

చంద్ర—లేదు. లేకపోవుట యీనాటిదికాదు. ఆతని నింక నింటుంచి యేల పుట్టియుంచితివని నేననగ, పుట్టనికొడుకును గూర్చి నీవు చెప్పనేల ?

కాత్య—అమ్మా యని యాతఁడు నాకాళ్ళులపైఁ బడినాఁడు. అమ్మాయనిన పిలుపు నాచెవినిఁ బడఁగనే నాయొడలుప్పొంగిపోయినది. నాయనా! ఏమికావలయునని యడిగితిని. దాహము—దాహము. అని యాతఁడనినాఁడు. ఇచ్చిన తీర్థమును ద్రావి ఆపన్ననిరక్షింపుయని యాతఁడు ప్రార్థించినాఁడు. నీప్రాణమునకు నాప్రాణము నడ్డుచేసెదనని మంగళసూత్రముతో బాసచేసితిని.

చంద్ర—తా నెవఁడో మొదట నీతోఁ జెప్పకుండ మోసము చే బాసచేయుదుకొనినాఁడా !

కాత్య—ఆతఁడు చెప్పట కవకాశమేది ? పరుగెత్తుకొనుచు, రోజుకొనుచు వచ్చినాఁడు. నే నడుగుటకు మాత్ర మవకాశమేది? అమ్మా! రక్షింపుమనగ నాగుండెకరఁగిపోయినది. ఒడలు నీరువిడచినది.

చంద్ర—నదిరాత్రికదా, గదిలోనున్ననీకాళ్ళపై నాతఁ డెట్లు పడినాఁడు ?

కాత్య—నాకళ్ళుటికింకనిద్ర పట్టనేలేదు. కడుపు నెప్పిచే బాధ పడుచుండుటచేఁగదా కోటలోనికి రాలేకపోయితిని. ఏదో పెద్దగోలవి నఁబడినది. కొంపలుకాలుచున్నవేమో యనియలికిపడిలేచి వీధిలేలుపు తెఱచితిని. వెలుతురు లేదు. కాని పెద్దయాక్రందనము వినఁబడుచుండెను. అది కోటవైపుననుండి వచ్చుచుండెను. నిశ్చేష్టురాలనై కొంత సేపు నిలువఁబడితిని. ఇంతలో నెవ్వరో పరుగెత్తుకొని వచ్చుచున్నట్లు లలికిడి యయ్యెను. మీరు కోటనుండి యంత తొందరతో నేల వచ్చు

చున్నారో యని గుమ్మముముందునకు వచ్చి నిలువబడినది. అంతట
దివ్యమంగళవిగ్రహముతో నొకబాలుడు అమ్మా ! యని—

చంద్ర—అయ్యయ్యా ! ఎంతశక్తివని జేసితివి ?

కాత్య—అతిథిపోషణము తప్పని సెలవిచ్చుట న్యాయమా ?

చంద్ర—అతిథి ! ఆశండు మన కరియూ ! అతిథియూ ?

కాత్య—తపస్సంపన్నులగు మీకు శత్రువు లెవ్వరున్నారు ?
ఆశండు మన కేమియపకార మొనర్చినాడు ?

చంద్ర—మనకపకార మొనర్చినవాడే కాని, మనకు శత్రుడు
కాడా ?

గీ. ధర్మసుతుసౌప్త మాయజూఁ దమన శకుని,

గెల్చినేకాని నాకొంపఁ దూల్చినాడె ?

రామచంద్రుని తమ్ముని దావణండు,

కొట్టినేకాని నీతమ్ముఁ దొట్టినాడె ?

గుజినిమామూదుసా హేబు ద్ధూర్జరాఖ్య

దేశసోమనాధేశ్వర దేవలింగ

భంగ మొనరించెగాని నా దాకలఁ బ

భూతిపండును భేదింపఁ బూరినాడె ?

మనమహారాజవరులకు మతమునకును

బాధయొనరించు వానఁడె వైరిమనకు,

మేలొనర్చెను నాతఁడె విప్రతరుణుడు

ప్రాక్తనాచారమిదియె య ప్పుటిని యదిమె

ధరణిపతి సేవకులకు స్వా తత్త్వమిల్లి

వారి బాహ్యంతర్నిధియ దారమెల్ల

ధరణిపతిగోనెసంచితో దానియుండు

తత్త్వగతి వర్ణకాలభే దములు లేక

ప్రభునియానతి యైనచో ♦ భటులనోట
 గుక్కకును గంగలోలును ♦ గొమ్ములుండు,
 రాసభపుటోండ్రపెట్టు క ♦ రాటగీతి
 దుష్టగంధంపుజుంచు క ♦ స్తూరిమ్మగము
 శశశిశువు చండశార్దూల ♦ శాబరంబు
 శుంతలకు శుంతసత్కళా ♦ సుగుణశాలి
 ప్రభుడు సర్వథా మననండి ♦ ప్రతిఫలించు
 వలెనిమిత్తులె మనమిత్తు ♦ లరులె యరులు.

కాత్యాయనాథా ! ఇంతయేనా ? మన మనస్తులమేనా ?

చంద్ర—ఇంకను సందేహమా ! ఇది మహానీర్వహించిమైన రా
 జపుత్రాస్థానమనుకొంటివా, మజియొకటి యనుకొంటివా? ఈమహారా
 జుల క్రూర్యమెంత ! కోపమెంత ! వారు ప్రజల యవిధేయతను
 సహింతురా? కానంత వ్యతిరేకపుమాటనైన సహింతురా !

గీ. భూపతినిగింటబుట్టిన ♦ మూషికంబు,
 బ్రాహ్మణులు పెంచుపిల్లని ♦ బట్టిచంపు
 ననగ సేవబ్రాహ్మణు ♦ లైనమనము
 రాజుతో వైరిమునుబూని ♦ బదుకగలమె ?
 రాజసేవను గలకష్ట ♦ రాజయెంతో
 ఎఱుగ కిట్లులుచేసితి ♦ వింతదనుక
 నేల ! భాసుకోడికి నెత్తి ♦ జూలుమిగుల
 బలుచననిపల్క మనజుట్టు ♦ పిలుకయెగురు
 ఇంతలోనుండుభటకోటి ♦ యంత్రబతుకు
 మృతిమొదలు నిషాణగొట్టు ♦ మాలపఱకు

కృష్ణపతికంటికొలుకుల ♦ నెఱగీత

భటులకంతంబులను దర ♦ వారికోత.

ఇట్టి స్థితిలో మనకు మహాశత్రువైన దేవరాజును—కత్తి వేటు నకందనున్న దేవరాజును—నీ వింటిలో దాచినావు. ఇంతకంటె సాహసిక కృత్యమున్నదా? ఈసంగతి గర్జాకర్ణిగవిని రాజు మనయింటికి యుద్ధ భటులనంపడా? మనకొంపను నేలమట్టముచేయుపడా? మనలనుముక్కలక్రిందగోసి మనరక్తముతో గోలెక్కికభిషేకిముచేయుపడా?

కాత్యాయని—మనమహారాజునకు బురోహితునిజంపు పాపమొక్కటే లోపముగానున్నది.

చంద్ర—కాత్యాయనీ! రాజులకు బాపమేమి?

కాత్యాయని—బ్రాహ్మణులు అన్నిపాపములు నెఱిగి వైచుకొనుటకు బురోహితుడున్నాడుకదా! రాజునకు బాపములేదు. పురోహితునకు గతిలేదు. మీకుబురోహితుని పెద్దపేరో తక్కువపేరొప్పున్నది కదా! మీరురాజుగారి కేహితమునైన ముందుగా జెప్పి యాతడు చేయఁదలచిన పాపమునుండి యాతని దొలగింపఁగలిగితిరా?

చంద్ర—పూర్వరాజుల వైఖరులు, పూర్వపురోహితుల నైఖరు లిప్పుడెక్కడివి? పురోహితుని నెత్తిపైబెట్టుకొనుట కిదేమి శ్రీరామయుగమా, యుధిష్ఠిరపరిపాలనమా! ఇప్పుటి రాజుల వద్దతులువేటు. రక్తివిద్యల సేవకుల కిది కాలము. అందుచే మా మొగమును జూచువారెవరు? ఇప్పుడు నేను బ్రబంధము వ్రాయఁగలనా? పదము బాడఁగలనా?

గీ. గురునికంటెను గవికంటె ♦ గురుతరంపు

ఘననిగలపురోహితునిదు ♦ రగిని వినుము

కోడిగ్రుడ్డుల గుల్లలు ♦ వాడి ముక్కు

మాలకాకులు, తలసేస ♦ బ్రాహ్మజల్ల

• బిళ్ల కచ్చును భానోకుక్కు ♦ పీఠుచుండ
 లూఢియూనాచడాపుల ♦ జోడు చేతఁ
 బట్టుకొని యుండులంపతా ♦ వానిపువ్వు
 మాశ్రయించుచు గడగడ ♦ లాడుచుండి.

కాత్య—నాథా! ఇక శిష్యులు. ఇదియూ మీకు రాజగారి
 యొద్దనున్న గంపము ! చాలు చాలు !

చంద్ర—తద్దినాలపెండ్లియే దద్దయ్యశాస్త్రుల కింతకంటె
 గౌరవ మెటనుండి వచ్చును ?

కాత్య—ఆ. ఆ. మహారాజా తద్దినాలపెండ్లియే జరిగించి
 నాడు లెండు కటికవాడ—ఇట్లుచేయుట మహాధైర్యవిజృంభణమను
 కొనినాడుకాబోలు! మహాబుద్ధివిభవమనుకొనినాడు కాబోలు !
 ఇంతదోహము తన్నుఁ దిరుగబడికొట్టనివేళయైనదా? పదిట్లు వేయిం
 చి తోరణములు కట్టించి పసపులుగొట్టించి మ్రుగ్గులుంపించి యలంక
 రించినపెండ్లియింటిని పీనుగుపెంటలవల్ల కాడుచేసినాడు. వీనిపాప
 ము బ్రద్దలుగాను. కూతుఁపేరిట నింతగొంతుకోతలగోలఁజెసినాడు.
 ఆకూతున కిది యశుభప్రదమేమో యని యెవ నాలోచించినాడో!
 పెండ్లివారిర క్తమునదడిసిన కళ్యాణగృహము గడిగిన తుద్ధియగును
 గాని యిందువలనఁ దనవంశమునకుఁ గలిగిన మచ్చ వ్రళయమువలకు
 నిల్చియుండదా! ఇంత ధిక్కుమాలినమోస మెందులకు? యద్ధమునకుఁ
 నిలువరాదా? న్యాయముగా హూరాహూరిని బోరి కదనసీమను
 వారి కుత్తుకలుగోసినయెడల వ్రస్తుతరాజులశిరము లాంగునే ! పూర్వ
 రాజులయొక్క లుప్పొంగునే, చేతగాని పెద్దప్పు. చెనటి.

చంద్ర—తప్పు. తప్పు. పోషించు ప్రభువును దూషింపఁ
 కూడదు. ఇంతకు నాతడు మన కేమపకృతిని గావింపలేదు. తనశత్రువు

లను దాను జంపుకొన్నయెడల నీకుఁ గోపమొందులకు ? శత్రువులను
జంపుటయే రాజులకుఁ బ్రధానముగాని యెట్లుజంపిన సరే.

గీ. ధర్మముద్ధంబులందైన ♦ మర్మకలన
యున్నదచ్చటచ్చటఁబూర్వ ♦ యుగములందు
మబ్బులందురావణి నిద్ర ♦ మబ్బులందు
ద్రాణి, పాండవాగ్జబాంకు ♦ రాముకొంగు.

గీ. మర్మమునకుఁ గల్గు ♦ మహితరక్షణశక్తి
వర్మమునకు నెట్లు ♦ పరిఘపెల్లుఁ
జిత్తమునకుఁ గల్గు ♦ మెత్తనొవాడిమి
చాయకత్తి కెట్లు ♦ సంభవించు ?
బాణపరిపాటికంటెను ♦ పాకిగుండు
పాటుకంటెను ధిధాటి ♦ ప్రబలతరము
ఘామృతు ఫిరంగిగుండ్రము ♦ టలను లేదు
మెదటిచలువనే యున్నది ♦ కదినజయము.

గీ. కల్లయతులలాతాములఁ ♦ గత్తివాచి
కపటవైద్యుల సీసాల ♦ గరళముంచి
దొంగగుబ్బల ప్రక్క ♦ పిస్తోలుగూర్చి
కొలఁకులందు విషూచి పు ♦ ర్వులను జేర్చి
వంటశాలగో నాసు ♦ పత్తులందు
మఖములందు దేవాలయ ♦ మండపములఁ
గాటియందుఁ గన్నెటికపు ♦ గదులయందు
రణజయముఁ గాంతు రిప్పటి ♦ రాజసుతులు
బాహుబలవరీతొప్పత్తి ♦ భండనంబు
బొల్లివేసంపుదొంగదో ♦ బుచ్చి కాదు
గోతులయు దొంగయూబుల ♦ గొడవగాదు

ప్రాకృతిశాస్త్రవైదుషీ ♦ పటిమకాదు
 నాగరకత హెచ్చె ♦ నరులధర్మము చచ్చె
 మాయమీతె దేహ ♦ మహిమలాతె
 ఆత్మగురుతత్వె ♦ నపరచింతలు మ్రగ్గె
 ఆశనిండె చిత్త ♦ మార్తిమండె
 అట్టిదిట్టిదియయ్యె నీ ♦ యవసరమున
 నింతకంటె నాగరకత ♦ హెచ్చునడల
 నెవరియింటనువారుడి ♦ యేదో యొక్క
 గాలి నుహ్వాని జగమంతః ♦ గాల్తురేమొ !

మాయయనునది యిప్పుడు జనపతి సామాన్యముగా నుండుట
 చేత నీవు మనరాజును నిందించుటతప్పు. జగదాస్తిక్యమునకు మాయ
 యేకారణముకాదా ! శత్రువులచర్మము లొలిపింపుమందువా ! లేక
 శత్రువులొనర్చుచేష్టలకు శాంతివహింపుమందువా !

గీ. వలపునకుఁ గట్టుపడుకొని ♦ పడుచుఁజొలె
 పారమార్థికుడగు న్యాయ ♦ వాదిసరణి
 అరులయెడ శాంత భావంబు ♦ నెఱపురాజు
 చేతిచమురుభాగవతపుఁ ♦ జిందులాఁడు.

కావున, రాక్షేంద్రుల కెట్టులైనను శత్రుమారణ మవశ్య
 కర్తవ్యము.

కాత్యాయన—కావచ్చును. కాని యతిధిరక్షణము బ్రాహ్మణుల
 కంతకంటె నవశ్యకర్తవ్యముకాదా !

చంద్ర—ఏమి ! అబ్బ ! ఎంతచిక్కుఁదెచ్చి పెట్టితివి. నీ కీస్వాతంత్ర్యమేల ?

కాత్యాయన—అతిధిపూజాస్వాతంత్ర్యము నా కీనాటిదా ! నాకొ
 క్కుఁతేకే యట్టి స్వతంత్రతయున్నదా ! గృహిణులందఱు చరించుచుం
 డుటలేదా ?

చంద్ర—గృహిణులందఱు నీవలెనే శత్రురాజపుత్రులకాతిభ్య
మిచ్చుచున్నారా! అతిథి పాత్రుడగునో కాదో చూచుకొననక్కఱ
లేదా!

కాత్య—అతిథి కాకలియే యర్హత. అతఁడు శత్రురాజపు
త్రుడని నాకు ముందుగా నెల్లు తెలియును?

చంద్ర—పోనీ! తెలిసినతరువాతనైన బళ్ళాత్తాపము నొంది
యాతని బామ్మని చెప్పలేకపోయితివా!

కాత్య—నాథా! పళ్ళాత్తాపపడుటకు నే నేమి పాప మొన
ర్చితిని?

చంద్ర—పాపము కాదా! మనము రాజసేవకులమైయుండియు
నిట్లుచేయవచ్చునా?

కాత్య—రాజసేవ నీకుఁగాని నాకేమి? నేను మీసేవకురాల
ను. మీయాజ్ఞానుసార మాచరింతును. ఇప్పుడు పొమ్మనిచెప్పనా?

చంద్ర—పొమ్మని చెప్పనాయని నన్నడుగ నేల? నీ కేల
తెలియదు?

కాత్య—నాథా! నాకుఁ దెలిసినయెడల నే నేల యాతనిఁ
జేప్చియుండును? పొమ్మని నెలవిచ్చినయెడల నట్లుచెప్పుదును.

చంద్ర—పొమ్మనిచెప్పు.

కాత్య—మీసెలవైనదని చెప్పనా?

చంద్ర—అదిగో! నాసెలవనుట యెందులకు? ఆతనిని జేర్చు
టకు నేను నెలవిచ్చితివా! ఇప్పుడు పొమ్మనుటకుమాత్రము నాసెల
వేలకావలెను? నీవు స్వతంత్రించి తెచ్చితివి. స్వతంత్రించియే పొ
మ్మనుము.

కాత్య—పుణ్యమొనర్చుటకుఁ బురుషునియాజ్ఞ యక్కఱలే
దుకాని, పాపమొనర్చునప్పుడే భర్తసెలవు.

చంద్ర—పాపమైననగుగాక. ఆతనిని వెడలఁగొట్టవలసినదే. ఆతనినింటఁ బెట్టుకొనుట యొకటి, చూరికి నిప్పుపెట్టుకొనుట యొకటి యునా ! ఆత్మవివాశకమైన యాయత్నము మనకేల? ఈసంగతిఁ దెలిసినయెడల గాఁక మనల నుప్పుపాతల పేయింపఁదా !

కాత్యాయని—మనకు లేనిపోని సందేహమేకాని, మనయింట నెవ్వరున్నారో రాజున కెట్లు తెలియును?

చంద్ర—అట్లేప్పుడును దలఁపవలదు.

గీ. గాలిచొరవట్టి చోటులు † గలవుకాని

అతని చెవిని జేరని రహ † స్వములు గలవె !

అత్తకోడండ్ర దెప్పులు † నాలుమగల

గుసగుసలు నాడుబిడ్డల † గొసరొసలును

బాలిపంపుల భ్రాతల † పట్టుదలలు

చోడికోడండ్ర వెడవెడ † కోడిగములు

మొదలుగా నన్నిసంసార † ములను గల్గు

భిద్రోతతిలుకై యాతని † చెవిని జేరు

పరయితు ష్టేత్ర మేదియో † యెఱుంగకున్న

నేభిటుని సాని యేదియో † యెఱిగియుండు

తనదువ్యవహారదోషముల్ † గనకయున్న

బరుల వ్యభిచారదోషంబు † లెఱిగియుండు

దాసి గదిలోన గాయకుఁ † దన్నెననుచు

గురువుగా రింటిలో గల్గు † కుండయనుచు

జెవికొఱుకువారు దార్పుడు † సేయువారు

కొంటెకుఁతలవారును † గోడకాండ్లు

బానిసలు రాజుమెప్పుకై † పలుకుచుండు

కలికి పలుకుల కులుకుల † కవితకంటె

నధికముదమున వినుచుందు ♦ రవనికతులు

వైరులరహస్యములు తెలుస ♦ నలయు చారు

లట్లునేయుట కసమర్థు ♦ చాటవలన

నిట్టికొండెంబులనె మూట ♦ గట్టి యతని

యెదుటఁబెట్టగ వినకుండ ♦ నేమిసేయు.

ఇట్టి మాటలఁ జెప్పువారిని గద్దించిన యెడల శత్రురహస్యములు చెప్పవలసి వచ్చినప్పుడు కూడ వారు దరిచేరనేమోయని రాజు సందేహపడును. కావున దేవరాజక్కడ దాఁగెనను సంశయము రాజున కెల్లు తెలియునని నీవనుకొనఁదగదు. ఎట్టులైనఁ దెలియును. గోడలుచెప్పను. గాలిదెప్పను. లేనివే యన్నట్లు రాజుచెవిని బడుచుండఁగా, నున్నవి యాతనిచెవి జేరకుండునా? గోటిపాటు, కత్తిప్రేటుగా నాతని చెవిని బడుచుండు. చీమచీటుకు, సీమతుపాకిదెబ్బగా నాతనికి వినఁబడునే ! లట్టిసితిలో నీవుచేసిన యీ ప్రబలపాపము—

కాత్య—నాకిన్ని తెలియవు. పుణ్యమో, పాపమో, వెలిసియో, తెలియకయో చేసితిని. నీకుదయయిండునెడల దేవరాజును రక్షింపవేడుచున్నాను.

చంద్ర—అయ్యయ్యో ! అన్నవస్త్రము లిచ్చి యాదరించు మహారాజునెడలఁ గృతఘ్నుడనై యుందునా ! అది మహాపాపము కాదా !

కాత్య—అతిథిని జంపుట మహాపుణ్యమైన యెడల నటులే కానిండు.

చంద్ర—ఆతనిని మనము చంపుటయేమి ? వదలివేయుదయ.

కాత్య—ఆతఁడీగుమ్మము దాఁచుసరికి వెట్టికుక్కను గొట్టినట్లందఱు తలకొకతాయి టువ్వి యాతనిని జంపకుండనుండురా ! ఆతని రక్తముతో మన ముంగిలియే కాదు. మనముందఁగతియుఁగూడ నప

విశ్రమగతు కేమైన సందేహమా! మనకు శత్రువైనను నాతఁడు మహారాజపుత్రుఁడుకదా! రక్షింపుమని మనశరణు జొచ్చినవాఁడు కదా! మనచే నభయప్రదానమొందినవాఁడు కదా! అట్టివానిని రక్షిం చుభారము వింధ్యపర్వతమువలె మననెత్తిని బడియుండఁగా పెంటకుప్ప నువలె జీవురుతో నాతినిని వీధిలోని కూడ్చి వేయుమనుట న్యాయమా!

చంద్ర—అతఁడు మనకేమి రాజా! ఆతనిఁగూర్చి మనకుఁ జిత్ర యేల?

కాత్యాయన—అతఁడు మనరాజుని చెప్పలేదు. అతఁ డతిథి. అతిథి మహావిష్ణువనికదా మీవంటి పెద్దలు చెప్పుదురు.

చంద్ర—రాజుగూడ నట్టివాడే. అయినను నా కితఁ డతిథికాఁడు.

కాత్యాయన—అహ! నాథా! ఎంతమాటనాడినారు! నా కతిథి యు మీకతిథి కాకపోవుటయునా? ఎన్నడులేని దిప్పుడు నీవు నేను భేదముచేయుచున్నారే? ఎంతవితరగమాటలాడుచున్నారు! నేను మీ సహధర్మచారిణి! అర్థశరీరిణి! నేను మీలోనిదానినే! నాదియనున దొకటియున్న నా! అంతయు మీదే! సంసారానురాగమేకాక శాస్త్రసత్యముకూడ సంగీకరింపని నీవు నేను భేదమును విసర్జింపుఁడు. లేనిపిల్లలకొఱకే యేడ్చుచుండఁగా నిట్లు నన్ను బరాభవించుట మీకుఁ దగునా?

చంద్ర—నేను నిన్నెట్లు పరాభవించితిని! అతఁడు నీయతిథి యని యంటిని. అంతమాత్రమునకే యితయుపన్యాసమేల?

కాత్యాయన—సరే! అతఁడు నాయతిథియే. మీరాతినిని రక్షింప నక్కఱలేదు. ఆతనిని మీరింటినుండి గెంటివేయవచ్చును. వీధిలోని రక్షకభటులచేతఁ జంపింపవచ్చును. మీయతిథికాకపోవుటచేతమీరింత యుఁజేయింపవచ్చును. మీకది ఘనకార్యమే కావచ్చును. కాని నేను

మియిల్లానిగదా! నిత్యాగ్నిహోత్రములందు మీప్రక్కను గూరు
చుండి సాహాయ్య మొనర్చుదాననుగదా! మీయుచ్చిష్టమును భుజించు
చున్నదాననుగదా! మీరే దైవమనియెంచి పూజించుచున్నానుగదా!
అట్టి నామాట, మీరు కాసంతయెవర జూడనక్కఱలేదా ?

చంద్ర—సీమాటయేమున్నది?

కాత్య—ఆతనిని నేను రక్షితుని మంగళసూత్రముతో
బాసచేసితిని. నామర్యాదను మీరు కాపాడనక్కఱలేదా? నాసత్య
మును రక్షింపనక్కఱలేదా? రసకుంభముచే మీరుచేసిన బంగార
మంతయు నానెత్తిని బెట్టుమనలేదే. ఆశాస్త్రరహస్యమేదో చెప్తమని
మిమ్ముదేర్చింపలేదే. ఆపన్నుడై, నాశరణమువేడిన రాజబాలకునకుఁ
దలదాచుకొనుటకు రవ్వత నీడనిమ్ముటిని. ఇంతేకాదా! అమ్మా
యని పిలిచినందుల కాతనినిఁ గన్నకొడుకుగా భావించి యొక్క-పూట
యెవర గడుపార నన్నము పెట్టుకొననిమ్ముటిని. ఇంతేకాదా? ఇంతే
కాదా!

చంద్ర—ఇంతేకాదా, ఇంతేకాదాయని నం. నాచివలె మాట
లాడుచున్నావు.

గీ ఆరికినిచ్చిన నీడ ర + వ్వత యెవ
వంశమున నెల్లరకును శా + శ్వతపు. బీడ
వైకొసఁగిన యన్నము + పట్టెడైన,
స్థిరవిమాశనమగు వంశ్య + నరులకెల్ల.

కాత్య—అట్లులైన నాతనినింటకుండి యిప్పుడే వెడలఁగొట్ట
వలయునని మీయభిప్రాయముకాదా?

చంద్ర—అదిగో! తిరుగ నామాటయే యేలపలికెదవు?

కాత్య—మీరామాటయెవర ననఁబడదుకాని, నేనాతనినిఁ
జేయవలయును గాఁబోయి. అభయమియని మీరే యామాట గా

తోక్తిగాఁ బలుకుటకు సంజేహించుచుండఁగా నభయమిచ్చిన నోటితో నావలికిఁ బోమ్మనినేనుఁ జెప్పవలయును గాఁబోలు! పోకపోయినయెడల మెడబట్టి గెంటవలయును గాఁబోలు. నాశాశ్వతదుర్గతిని మీరుగణించుకుండినను నాకుఁ జూతలేదు. నాయాత్మను దరింపఁజేసినను మీరే! హరింపఁజేసినను మీరే! మీకు సర్వదా దాసురాలను. సరే! మీరు సెలవిచ్చినట్లైతిని నావలికి వెళ్లఁగొట్టిననుకొనుడు. తరువాత?

చంద్ర—ఇంకఁ దరువాత నెక్కడ?

కాత్య—ఇక్కడితరు వాతమాటయే యడుగుచున్నాను (పైకి జూపి) అక్కడితరు తయేవో వేదములే చెప్పుచుండుటచే నందఱకుఁ దెలియునుగాదా?

చంద్ర—ఉన్. ఇక్కడితరు వాతనిఁకేమున్నది? ఆతఁడు పోవును. మనము నిర్బాధకముగా నుండుము.

కాత్య—సరే! మనము శాశ్వతముగా జీవింపవచ్చును. కాని యాతఁడు—

చంద్ర—కాత్యాయనీ! అతిథినిఁ జంపించి యాతని యాయుస్సును నేను బోసికోవలయునని యిట్లు చెప్పుచుండుటలేదు. అతిథిపూజా మహాత్మ్యము నీయంత నాకును దెలియును. అతిథివోటియన్నముఁ బడఁగొట్టి నాకనుపు నిండించుకొనఁదలఁచుకొనలేదు. అతిథిరక్తముఁ ద్రావునంతటి నరాకనుండచుగాను. అబుద్ధిపూర్వకముగ నైన నతిథికిచ్చు ధాన్యపు ముల్లంత బాధ ధవళిగియంత సాపనుని యెఱుఁగుదును.

కాత్య—(చేతులు జోడించుకొని) చాలు నాథా! చాలు! ఇంకఁ గావలసినదేమి? కృతార్థురాలనైతిని.

చంద్ర—ఉండు. ఉండు. ఇంకను జెప్పవలసియున్నది. కాని రాజ్యశ్రేష్టుతా సాక్షము దానికంటె మహాఘోరము—భావించుచున్నాను. భయపడుచున్నాను. కరితాపపడుచున్నాను.

గీ. ఉర్విపావంబులన్నియు † నెక్కచిప్పు
గుప్పగాఁబోసి వేటొక్క † చిప్పలోప
లను గృతఘ్నతఁబెట్టి తూ † చినను ముంటి
మొన కృతఘ్నత ప్రక్కనే † మొగ్గుగాదె
తలనడిమిపోటు పూసాటు † దానిముందు
దావకీలప్రాలేచుము † దానిముందు
త్రాచుగరళంబు సంచీవి † దానిముందు
దారుణకూరగతి దయ † దానిముందు.

కాత్య—నాథా ! మీయభిప్రాయమునకు వ్యతిరేకముగా
మనవిచేసికోసలనివచ్చిచులకుఁ జూతించుచున్నాను. తమింపుడు.
కృతఘ్నతయని ప్రత్యేకముగా నొక్కపాపములేదు. అన్ని కుక్కగొ
డుగులు, మొండిచేతులు, పెంటనుండి మొలచినట్టు లన్నిపాపములు
కృతఘ్నతనుండియే బయలుదేరినవి.

కాత్య—భూమినుండి మొలవని చెట్లెననుండవచ్చునుగాని
కృతఘ్నతనుండి యుద్భవింపని పాపములేదు. చెట్టు బలాబలములు క్రింది
పెంట బలాబలములఁబట్టి యుండనట్లు పాపముల హెచ్చుతగ్గులు కృత
ఘ్నతావిషయములగు వస్తువుల హెచ్చుతగ్గులఁ బట్టియు దగ్గరదూర
ములఁబట్టియునుండును. జీవతత్వమంతయు నొక్కటియేయగుటచేఁగాలి
మడమతోఁజేమనుఁ జంపుటయుఁ గత్తిపాడుపుతో మనుష్యునిఁజంపుట
యుఁ గృతఘ్నతనుండి పుట్టినపాపములేకాని చీమకంట నరుఁ డుత్కృ
ష్టజీవమగుటచేతను, జీమకును నరులకును గలదూరము హెచ్చగుట
చేతను, సరహత్య యధిక పాపమని యెంచుచున్నారు. అట్లే గురుద్రోహ
మంతకంట నధికమైనది. రాజద్రోహము నట్టిదే. కాని, యతిధిద్రో
హము, వేదద్రోహము; దైవద్రోహము. రాజద్రోహమునఁ గొంతపొరు
షమైననున్నది కాని యుండచేరిన యతిధిని ద్రోహముచేయుటలోనున్న
యధమాధమత్వము—

చంద్ర—చెవులు గింగురుమనునట్లు పలుకుచున్నావు. పండితు నిబిడ్డ వగుటచే దలతిక్కయుపన్యాసము లారంభించితివి. ఈతఁడతిథి యని యంటివి. ఏలకాదనవలయునని నేనూరకుంటిని. ఈతఁడు శరణార్థి కాని యతిథికాఁడు. ఈతఁడెవ్వఁడైనను నీతనికిఁ జేసిన యనాదరణము కృతఘ్నత యెట్లుగును? ఈతఁడు వెనుక మన కేమిమేలు చేసినాఁడు? అది మఱచుట కృతఘ్నతయగును. రాజునెడల మనము చేయదోష మట్టిదా! నిజమైన కృతఘ్నత అది.

కాత్య—అదియూ మీయభిప్రాయము? దేవరాజును రక్షిం చిన యాడల మూకుఁ గృతఘ్నతాదోషము లేనేలేదని నేను నిరాఘాట ముగూఁ జెప్పఁగలను.

చంద్ర—ఆ! లేకపోవుట గూడనా?

కాత్య—లేదు. మీరు పురోహితులుకాని సేనాధిపతులు కారు. మీపని గంటముతోకాని కత్తిశోఁగాదు. మీకుఁబంచాంగసం బంధము కాని శతాంగసంబంధములేదు. మీది యాగమమంత్రముకాని యాహవతంత్రముకాదు. మీవృత్తి పవిత్రము కానియపవిత్రముకాదు. మీరు రాజునకు నంతశ్శత్రుఖండనమొనర్పఁగవారుకాని బాహ్య శత్రుఖండన మొనర్చువారుకారు. రాజేంద్రునకు మీరు మోక్షల ఘ్నిని గూర్చువారుకాని, విజయలక్ష్మిని గూర్చువారుకారు. అట్టిచో మీరెక్కడ, యద్ధవీరులెక్కడ? మీపనియేది? వారిపనియేది? వక్రిం చిన గృహమునకు శాంతిఁజేయుట మీపనికాని పారిపోయిన శత్రు వును జంపించుట మీపనియా? మీరు చేయఁగూడని పనిని చేయకుం డిన యెడల మీకుదోషమేమున్నది? మీకుఁ గృతఘ్నత యెక్కడిది? సేనాధిపతి చేయవలసిన పనిని జేయకపోతినని మీకు విచారమొదు లకు! మీపని సేనాధిపతి యెప్పుడైనఁ జేయయత్నించునా! గడచిన సంవత్సరమున వర్ష త్రామము కలిగినప్పుడు సహస్రఘటాభిషేకము

మహాదేవమూర్తికి జేయకపోవటచే నేను రాజుగారియెడలను గృత
 (ఘ్నుడనైతినిని సేనాధిపతి తోభించినట్లు మీరు వినియుంటిరా?) ఎవరిది
 వారిది; మీరు నద్రాబ్ధహృణులు—బ్రహ్మనిష్ఠాపరులు—సత్యమూర్తులు—
 అతిథిసంతర్పణము మీకవిధి. ఆయతిథి మహారాజునకు విరోధియైన
 సరే, మనకు విరోధియైనసరే, లోకమునకు విరోధియైనసరే వైదికృత్య
 మునకు వైరమునకు నేమిసంబంధము?

చంద్ర—నీధోరణి శబ్దాలాకార ప్రధానయగు కవిత్వతె
 చెవికి మాత్రమే నచ్చుచున్నదికాని చిత్తమునకు నచ్చుటలేదు. దర్భలు
 బట్టుపురోహితులైనను రాజభటులే; ఖడ్గములుబట్టు యోధులైనను
 రాజభటులే. భటత్వమందఱకు సామాన్యమే! అందఱును రాజునెడలఁ
 గృతజ్ఞతఁజూపవలసినవారే! ఔను! కాదామరి—రొట్టెపెట్టినవానిని
 రోకఁటఁ బొడువవచ్చునా! కాని, ఈసంగతియు నాలొచనీయమే. మన
 ము బ్రాహ్మణులము—అతిథిసంతర్పణము ముఖ్యముకాదని నేను
 చెప్పిన. అందులో పాపము—మహారాజు—మనలనమ్మినచిన్నవాడు—
 మహాపదలో ముగ్ధియున్నవాడు—సగముప్రాణముతో నేత్రవాలిన
 చిలుకను బిల్లివారికి బెట్టుట తప్పని యెఱుఁగినా! హరహరా! రాజున
 కీతఁడు శత్రువేలయు మ్రోను? శత్రువే కాకుండినయెడలఁ దలపైఁ బెట్టు
 కొందుమే! కన్నులకద్దకొందుమే! ఆయ్యయ్యో! శత్రువైపోయినాడు
 ఎతసంధిఁ దెచ్చిపెట్టితివే నీవు—హు—నీవు—హు—నీవు—హు—

కాత్య—(చేతులు జోడించుకొని) ప్రాణప్రియూ! నావలన
 నేమినేరముకలిగెను? ఓమింపుడు దాసురాలను.

చంద్ర—నీ వలన నేరముకలుగలేదు. నావలననే నేరము కలు
 గనై యున్నది. నిన్ను నేను ఓమించుటకాదు. అందులకు భగవం
 తుఁడు నన్ను ఓమింపవలెను.

కాత్య—మీపంటినద్రాబ్ధహృణునకు నేరమేమి మహత్మా!

చంద్ర—నే నీ యతిధిని వదలకొంటిని. ఆతని నిష్పడే పామ్మని చెప్పము.

కాత్య—అభ్యంతరమేమి! కాని, ఒక్కయతిధిని వదలుకొనుటతోడనే మనబ్రదుకు గడతేరునా! మీకిక బ్రాహ్మణత్వ మక్క-
ఆలేదు కావున దానిని వదలుకొనవలెను. ఇక యజ్ఞోపవీతిముతోఁ బని లేదు కావున దానిని వదలుకొనవలెను. దయాధర్మకౌచములను వదలుకొనవలెను.

చంద్ర—ఆ! ఆ! ఏమనుచున్నావు?

కాత్య—ఉత్తమగతులన్నియు నీవు వదలుకొనఁదగినవే కావా!

చంద్ర—వదలుకొని నేను సరకమునకుఁ బోయినప్పుడు “నీవు నీ గాజునెడల కృతఘ్నుఁడనెల చూపితి”వని యామధర్మరాజు నన్నడుగ ననురాగవతియైన భార్యచెప్పినమాట దాటలేక నేను రాజద్రోహ మొనర్చితినిని చెప్పవలసినదా మఱి?

కాత్య—ప్రాణప్రియా! మాటకు మాటయంటినిని నన్ను నిందింపకుండు. “నీవు నీ యతిధిని రక్షింతునని మంగళసూత్రముతోఁ బ్రమాణము చేసితివే! ఏల రక్షింపలేకపోయితి”వని యాధర్మరాజే నన్నడుగ నాభర్త నాసత్యమును గాపాడలేకపోయినాడని చెప్పవలసినదేనా!

చంద్ర—పోనీ! ముందెప్పుడో చెప్పవలసినమాట లిప్పుడే! ఇప్పుడు చెప్పవలసిన మాటలు కొన్ని యున్నవికాన దేవరాజు కంటకు రమ్మని చెప్పము.

(కాత్యాయని నిష్క్రమించి దేవరాజుతోఁ బ్రవేశించును.)

(దేవరాజు బ్రాహ్మణవేషమున నుండును.)

కాత్య—వత్సా! దేవరాజా! మీనాయనగారికి నమస్కరింపుము,

చంద్ర—నాకు నమస్కారము వలదు. నమస్కరించినయెడల నే నాశీర్వాదింపవలసివచ్చును. మారాణనకుఁ బ్రబలశత్రుఁడవైన నీకు విజయోస్తు ! అని నే నాశీర్వాదింతునా? వలదు. చేతులు జోడింపవలదు.

దేవ—బ్రాహ్మణులకు నమస్కరించుట మా కాచారము కావున నేను నమస్కరింపవలయును గాని మీయాశీర్వాదప్రతిఫలమును గోరికాదు. గురుమహాత్మా ! నమస్కారము. నానుదిటిగీత యెట్లున్న నట్లగును. మీయాశీర్వాదమును నే నపేక్షింపను.

చంద్ర—ఆహా ! ఏమి ! వినయములో గర్వము. గర్వములో వినయము. వైరాగ్యములో వంఛ. వంఛలో వైరాగ్యము కాని క్షత్రియత్వములోన బ్రాహ్మణత్వముగూడ నేమి ?

దేవ—ఇది మాయమ్మగారు ప్రసాదించిన స్వరూపము.

కాత్యాయన—ఎందులకైన మంచిదని కొండెసిగయూడ్చి జారుసిగఁ బెట్టించితిని. మెడలోని బుగారు మెఱుంగుఁ బూసల కంఠమాల తీయించి రుద్రాక్షలపేరు వైచితిని. దారపు యజ్ఞోపవీతమునకుఁ దోడుగ మీరు తర్పణకాలమును ధరించు పట్టుయజ్ఞోపవీతమువంటి యొక క్రొత్తదానిని వైచితిని. క్షత్రియసంబంధమగు వెనుకచిగి నడికట్టు తీయించి యంగవస్త్రపుకట్టిప్పించితిని. ఫాలమున రక్తచందనమును గడిగించి విభూతిని ధరింపఁజేసితిని. మీయుంగరముగూడ—

చంద్ర—కాత్యాయనీ! క్షత్రియునకు బ్రాహ్మణత్వమిప్పించితివా ? సెబాన్! వసిష్ఠునికంటెఁ బ్రబలతరవ్యక్తివినలె నున్నావు. మహా ఘోరతప మనేకశతహాయనములు గాధి నందనుఁడొనర్చినగాని వసిష్ఠుఁ డాతని కిప్పింపఁజాలని యసాధారణబ్రాహ్మణ్యము నీతని కవలీలగా నిప్పించినావు !

చంద్ర—పట్టుజన్నిదపు హొరఁగుతో, జారుజట్టు మెఱుంగు

గుతో, బిల్లకచ్చ బెడఁగుతో, బ్రాహ్మణత్వము శుద్ధతాత్రమ మీది కవతరింపఁజేసితివి.

దేవ—మహాత్మా! అధిక్షేపణమేల? బ్రాహ్మణస్వరూపమే యవతరించినదికాని బ్రాహ్మణత్వ మవతరింపలేదు. అనతరింపదు. క్షత్రియునకు బ్రాహ్మణత్వ మంత శీఘ్రముగా సిద్ధింపదని నే నెఱుఁగుదును. అంతయేల? జన్మబ్రాహ్మణులకే తఱచుగా బ్రాహ్మణత్వసిద్ధి లేదుకదా? ఇంక మాతెక్కయేల? బ్రాహ్మణస్వరూపమునకు బ్రాహ్మణత్వమునకు మాయము త్రైమునకు మంచిముత్రైమునకున్న యంతరము కంటె నెక్కువయంతర మున్నదని యెఱుఁగుదును.

గీ. హృదిని సాత్వికగుణ మధి ♦ స్థింపకున్నఁ
బొట్టపై వెల్లనగు నూలు ♦ పోగులేల!
షడ్రిపులగొంతు నురిఁబెట్టఁ ♦ జాలకున్న
నఱుత బిరుసైనరుద్రాక్ష ♦ సరము లేల
బూదికంటెను నే నధ ♦ మూడ నటంచు,
బుద్ధిలేకున్న నుదుటఁ ద్రీ ♦ పుండ్రమేల
తొయ్యలులవేఁ జిత్తంబు ♦ దుముకునపుడు
వృష్ణమున బిల్లకచ్చ ♦ విగింపులేల!
ద్వేషరాగసంయుక్తుఁడు ♦ ద్విజుఁడుకాఁడు,
వానిఁజంపినయాతఁడే ♦ బ్రాహ్మణుండు
ప్రాణహింసావిలోలుఁ డ ♦ బ్రాహ్మణుండు
పరులు తాననుకొనువాఁడే ♦ బ్రాహ్మణుండు.

చంద్ర—(తనలో) ఆహా! హృదయశూలములగు మాటల నాడినాఁడే? 'ద్వేషరాగసంయుక్తుఁడు ద్విజుఁడుకాఁడు' నేను ద్వేష రాగసంయుక్తుఁడను. 'ప్రాణిహింసావిలోలుఁ డబ్రాహ్మణుండు' నేను ప్రాణిహింసావిలోలుఁడను. మీఁదుమిక్కిలి అతిథిప్రాణిహింసావిలోలుఁ

డను. 'పరులు తాననుకొనువాడె బ్రాహ్మణుండు' పరాహంవిధేదన
మొనర్చినవాడను నేను. (ప్రకాశముగ) కాని దేవరాజా ! నీకీమంచి
మాట లెవరు చెప్పిరి.

కాత్యాయన — నాయనా ! ఇప్పుడుమాత్రము నీవు పెద్దవాడవా
దేవ—అమ్మా ! పెద్దవాడనే.

గీ. తల్లియనఁటిచుట్టుఁ ద † రుణత వర్ధిల్లు
పెద్దచెట్టులైనఁ † బిల్లలగును
దల్లిచెట్టు కాలధర్మ † మొందినవెన్నఁ
బిల్లిచెట్టులైనఁ † బెద్దచెట్లు
తండ్రిజీవించియున్నంత † దనుకఁ దెల్లఁ
బడిన మీసాలసుతుడైన † బాలకుండు
తప్పుటకుఁగును వేసెను † తనయునైనఁ
బెద్దవానిగఁ జేయును † బితగతించి.

చంద్ర—నిజమేకాని దేవరాజా ! మాకుఁ దప్పుమాటరావల
సినదుర్యోగముండి నీతప్పుటకుఁగు మాయాటిలోఁ బడినది. మా కింక
నిక్కడిరాజుచేనైన శిక్షతప్పుదు; అక్కడి రాజుచేనైనఁ దప్పుదు. కాని
మాదుర్గతికై నీవు విచారింపఁగూడదు. నీవు మాకు శత్రుఁడవు. నీతం
డ్రి మృతికై నేనావతయైఁ జింతింపఁదగదు. అది నాకు రాజకృత
ఘ్నతయగును. దేవరాజా ! మా కెట్టి సంధిఁదెచ్చితివి? ఈగ్రామమున
నెన్నియిట్లులేవు. మాయితే నీకుఁ గనఁబడెనా? బ్రాహ్మణులము.
పురోహితులము. రాజ విశ్వాసపాత్రులము. ఇప్పటివఱకు సత్యవంతు
లము. ఒకనికంటఁ బడకుండ నొకనినోటఁ బడకుండ జీవయాత్రఁజేయు
చున్నాము. నీ మూలమున వినయమువలెయై యిల్లాలిపోఁ గలహించి
తినే? ఇంక మాయితలు వృద్ధిచొందునా? ఏమి దేవరాజా ! నీవు.

దేవ—మహాత్మా! నావలన మీకుఁ గష్టమక్కఱలేదు. మాయమ్మగారాదరించుటచే నితవలకుంటిని. నే నిప్పుడే పోయెదను.

చంద్ర—నీవు బుద్ధిపూర్వకముగ మా కీ యపకృతిఁ జేసితివని నే నంటినా! నా వలన మీకుఁ గష్టమక్కఱలేదంటివి. వచ్చిన కష్టమేదో రానేవచ్చినది. దీనిని నీవు నివారింపఁగలవా! బ్రహ్మదేవుఁడు నివారింపఁగలఁడా!

దేవ—స్వామీ! మీకు వచ్చిన తొందఱ యివట్టి కేడియు లేదు. నన్ను తీమింపుఁడు. నేనుమీకు శ్రమమిచ్చితిని. అమ్మా! పోవుదును. మీరు నన్నుఁ బుత్రునికంటె నెక్కువగాఁ గాపాడినారు.

చంద్ర—ఆమె పుత్రునివలె నిన్నుఁ గాపాడినదా? శత్రువువలె నేను వెడలఁగొట్టుదునని నీయభిప్రాయమా! నేను వెడలఁగొట్టఁదగినవాఁడనేయని నీవనుకొంటివా? కాకులకు బల్యన్నమిచ్చినవాడను—కుక్కలకు బలిపెట్టినవాడను—మహారాజ పుత్రుఁడవైన నీ కాశిభ్యమీయకుండునా! నీవు మారాజునకు శత్రుఁడవే? నీ ప్రాణములు దీసికొనుట కితఁడు సిద్ధపడియుండ నేను నిన్నుఁ గాపాడవలసినదా? అదికృతఘ్నతకాదా? నేనే సేవకుఁడనై నీవే నారాజునైనయెడల నీవు నన్నుఁ గూర్చి యెట్లరుకొందువు? సేవకవృత్తి రాజుతో మముకొఱకేకదా? పరరాజుల నింటఁ బెట్టుకొన్న పురోహితులకు—

దేవ—మీరు నన్నింటఁ బెట్టుకొనవలదు. ఇదివఱకుఁ జేసిన యాదరణమునకే నేను గృతజ్ఞుఁడనైయున్నాను. స్వామీ! దయయుంచుఁడు. అమ్మా! నెలవు.

చంద్ర—ఉండు దేవరాజా! ఉండు. వెళ్లవలదని నేను జెప్పువాడనుగాను. ముఖ్యముగా వెళ్లవచ్చును. కాని నీవు నీధిలోనికిఁబోవ గల నెవ్వరైన రాజభటులు నిరాయుధుఁడనైననిన్నుఁ బట్టి వధించినయెడల నట్టిపాపము నాదైయుండదా? బ్రతుకుయోగమున్నవారు

బ్రతుకుదురు; చావనున్నవారు చత్తురు. అందులకు విచారించువాడను గానునుమా ! అందులో నీ కొడుకు నేను బొత్తిగా విచారింపదగదు. కాని నీ వధమువలన నాకుఁ బాపమేలరావలయును! నీవు వీధిగోనికీఁ బోవుటచేతనే గదా వారు నిన్నుఁ జంపుదురు? నీ కర్మపాద్యములీయ వలసిన నేను—హు. అతిథివైన నీ రక్తముతో హరహరా !

దేవ—ఈ బ్రాహ్మణవేషమున నన్నెవ్వ రానవాలు పట్టలేదు. అదిగాక నాయొద్ద భటుని దుస్తున్నది. నా కెంతమాత్రమును భయము లేదు. సెలవిండు.

కాత్య—ప్రాణనాథా ! మనగతి యెట్లున్న నట్లగును. ఉండు మని బిడ్డతోఁ జెప్పఁడు.

చంద్ర—అఁ ! అఁ ! ఎంతమాట ? ఉండుమని చెప్పనా ! ఆతనికి నేను దోడుపడి మాయచే మనరాజును నధిపముని బోధింపనా ! ఆతని సింహాసనముపై నీతని గూర్చుండఁబెట్టింపనా ! ఇంక ముందీతనికిఁ జారోహిత్యముగూడ నారంభింపనా ?

దేవ—మహాత్మా ! భవిష్యత్తున నేది యెట్లగునో యెవ్వరికిని తెలియదు. కాని యిప్పటికి క్షమించి నాకు సెలవీయవలయును. నేను బోవుచున్నాను.

చంద్ర—దేవరాజా ! ఆశుము. పొమ్మనకుండనే పోవుటతగునా?

దేవ—ఉండుమని చెప్పకపోవుట పొమ్మచుటవంటిది కాదా? స్వామీ ! అదిగాక పొమ్మని కంతోక్తిగాఁ గఠినోక్తిగాఁ జెప్పువఱ కుండవలసినపని యేమున్నది ?

చంద్ర—అతిథివకాదా! వచ్చువఱకే నీయిష్టముకానిపోవుట నీ యిష్టమనుకొంటివా? అదిగాక కంతోక్తిగాఁ గఠినోక్తిగాఁ జెప్పువఱకుండ వలసినపని యేమున్నదంటివి. నీస్థితినిబట్టి నాస్థితినిబట్టి యట్లు కంతోక్తిగాఁ జెప్పువలసినపని యున్నదందువాలేదా! నీవే పురోహితుడ

నుకో—నేనే దేవరాజను. అట్లునీవందువాలేదా? ఆలోచించుకొని చెప్పుము. అట్లూరక చూచుటకాదు. తీరికగా నాలోచించుకొనుము.

దేవ—మహాత్మా! పొమ్మనిచెప్పవలసినదే. తప్పకుండ బామ్మని చెప్పవలసినదే. కావున నేను బోవుచున్నాను. అమ్మా! దయయుంచుము.

(పో బోవును.)

చంద్ర—(అడ్డువచ్చి) అర్ధరాత్ర మింటికి వచ్చిన యతిధిని—
ప్రాణము లటచేతిలో బెట్టుకొని పారిపోయినవచ్చిన యతిధిని— ఆదరింతు నని యాసపెట్టి యింతసేపు నాభార్య పుత్రవాత్సల్యముతో నాదరించిన యతిధిని—బట్టపగలు దాహతీర్థమైన నీయకుండ నడిపిధిని శత్రు మధ్యమున బడునట్లు మెడబట్టి గొంటిన రౌరవాదినరకములు నామెడకు బట్ట బెట్టి నీవు తుట్టునబరుగెత్తెదవా! నామాటయేమియో చెప్పి మఱి పొమ్ము. నీవు మాముంట బ్రవేశించినందులకు మా కుత్తరగతు లూడుటయే ఫలమా?

దేవ—దోష మేమున్న నదియంతయు నాది. మీరు నన్ను బామ్మనలేదు. అర్థినిరాకరణదోషము మీ కేదియులేదు. నాయంతట నేను బోవుచున్నాను. తెలిసినదా స్వామి!

చంద్ర—నాకు నచ్చలేదు. లేదు. నీయంతసేపు పోవువాడ విడివటకే పోలేకపోతివా; ఇంతసేపేలయుంటివి? ఇన్ని వేసములేలవేసితివి? నన్ను జూచుటకేలవచ్చితివి? నాదర్శన మేమి చంద్రశేఖరదర్శనమా? (నేపథ్యమున) చంద్రశేఖరస్వామీ! చంద్రశేఖరస్వామీ!

కాత్య—ఎవరువారు?

(నేపథ్యమున) నేనాధిపతి భటులతో దర్శనార్థమై వచ్చియున్నాను.

కాత్య—సరే! తలుపుదీసెని నుండుడు.

చంద్ర—నాయనా! దేవరాజా! నిన్నుజంపుటకై వచ్చియున్నార జడువకుము. నాప్రాణములు నీకిచ్చెదను. నేనింతటితో రాజుద్రోహిని. రాజుద్రోహిని. ఇంక నెన్ని యసత్యము లాడవలయునో, యెన్ని పాపములు చేయవలసియుండునో; యారహస్యముమాత్రముదాగదు. రాజు నన్ను సాధించును. ఈయిల్లుదగులఁబెట్టించును. రాజుచేతిలో నాకుఁ జావు నిశ్చయము. పరాభవమునకు లక్ష్యపెట్టక, ప్రాణాపాయమునకు జంకక పాపమునకు వెరుకదీయక, నిన్నుఁజేపట్టితిని. నీకభయమిచ్చితిని. నీవు శత్రుఁడవేయగుదువు. కాని యభ్యాగతుఁడవైతివి. శరణార్థివైతివి. నాభార్యశపథమును నేను జెల్లించకతప్పదు. రాజువైన నీవలనఁ బ్రతి ఫల మేమైన నపేక్షించి నేనిట్లుచేసితివనుకొంటివేమో? నాకట్టియాస లేదు. నేను రసవాదసిద్ధుఁడను. నాకు సమృద్ధిగ బంగారమున్నది. నీ విక్కడనుండిపోయినపిదప రాజు మిమ్మేమిచేసిననుసరే; ఏమో చెప్పఁ బోవుచున్నావు. ఏమియుఁ బ్రతివాక్యమాడకుము. ఆడకుము—ఇంకనేను దలుపుఁ దీసెదను (తెరివంకఁజూచి) కాత్యాయనీ! ఎందుకైన మంచిది. నీవు దేవరాజును వెంటఁబెట్టుకొని లోనికిఁబొమ్ము ఊఁ. కాదు. నేనే లోనికిఁబోవుదును. మీరే యిచ్చట నుండుఁడు. చూడు కాత్యాయనీ ఇటురా (చెవిలో నేడియో చెప్పటనభీనయించును)

కాత్యాయనీ—చిత్తము.

చంద్ర—దేవరాజా! నీ పూరకే చూచుచుండవలయును గాని యేమియు మాటలాడగూడదునుమా.

దేవ—చిత్తము.

చంద్ర—(నిష్క్రమించును.)

కాత్యాయనీ—(తలుపుతీయుట నభీనయించి) శ్రీకంఠ దాసా లోనికి రమ్ము.

(శ్రీకంఠదాసుడు ప్రవేశించును.)

శ్రీకం—భటులారా ! మీరు గుమ్మములోనే యుండుడు. అమ్మా ! స్వామిగా రేమి చేయుచున్నారు ?

కాత్య—మాధ్యాహ్నికకృత్యములు నిర్వహించుకొనుచు బూజాశాలలో నున్నారు.

శ్రీకం—అప్పుడే రెండుయామములు దాటినదికదా ! అవి యెప్పటికీ బూర్తియగును ?

కాత్య—ఇప్పుడే పూర్తియగును.

శ్రీకం—ప్రతిదిన మీసరికి భోజనమొనర్చుచుండెడువారు కాబోలును. ఈదిన మింత యాలస్య మేలచేసితిరి ?

కాత్య—నాయనాబుద్ధిహీనుల కార్యారంభములవలె బ్రాహ్మణుల భోజనము లెప్పుడు వేళదాటినతరువాతనే కదా ! అందులో బురోహితునిఁగిభోజనములు చెప్పనేల ? అందువై నీదినమున నీచిన్న వానితండ్రి మృతతిథికూడను.

శ్రీకం—అటులైన స్వామిగా రింతటఁ జైకి రారుకాబోలు. ఆచిన్నవాఁడెవరమ్మా.

కాత్య—అతఁడు మా పినతండ్రిగారి పుత్రుఁడు. పనియున్న యెడల స్వామిగారు పైకిరాకుందురా ? వచ్చి తిరుగ స్నానముచేసి యర్చన నారంభింతురు లోనికిఁబోయి యాయన నిటకు రమ్మనిచెప్పనా ?

శ్రీకం—అమ్మా ! అటులే కానిండు. (కాత్యాయని నిష్క్రమించును)

శ్రీకం—(తనలో) ఆహా ! ఏమిది ? ఏమిది ? ఇదేరంగు. ఇదే పొడుగు. దాదాపుగా నిదేలావు. ఏమి యీతఁడతఁడయ్యెయిండునా ?

గీ. దీర్ఘనేత్రాంతముల తొల్ర † తేజమేమి !

ఫాలభాగంబున విభూతి † పట్టియేమి !

వడితిరుగుకండపలకల † వక్షమేమి !

సవ్యభుజపీఠమునఁ బట్టి ♦ జందెమేమి !
 సింహశాబక సమమధ్య ♦ సీమయేమి !
 తలకు నమమను వ్రేల్చుడి ♦ పిలుకయేమి ?
 పక్కమో కాళ్ల నంటెడు ♦ బాహులేమి !
 శర్భముడి యనామికమున ♦ దనరులేమి !

(ఉంగరమున బాగుగా నిదానించుచున్నాడు.)

గోముఖములోపల ఫిరంగి ♦ గుండుపడియె !
 వ్యాఘ్రుపోతము హరుని దే ♦ ఎఱిముదూరే !
 బాపురే బాపనయ్యల ♦ బానియేడ !
 తాతనిత్తే పరూక్షవి ♦ గృహమునేడ !

అయినకు దొందరపడక నిదానింపవలసియున్నది.

దేవ—(తనలో) ఆహా ! ఎంతమంచిసమయము సిద్ధించినది!
 సేనాధిపతి యొక్కడు మా యెదుటఁ బడినాడు. ఇప్పు డీతని ననలీ
 లగఁ జంపక యూరకుండఁదగునా ? తగదు. చంపవలసినదే ! కాని
 తండ్రిగారు తొందరపడక తగిన సమయముకై వేదియుండి శత్రుమా
 రణము చేయుమని సెలవిచ్చిరికాదా ! ఇప్పుడు నేను దొందరపడి
 యాసేనాపతిని జంపినంతమాత్రమున వినియోగ మేమున్నది ? గుమ్మ
 ములోని భటులే వచ్చి నన్ను జంపుదురు.

గీ. ఇతని హృదయతత్పరణ ♦ మిచ్చినపుడె
 సుతుండవీవని నాయాత్మి ♦ కుతుకమందు.

అని తండ్రిగారు సెలవిచ్చినారు కాదా ! ఆపని యొట్లు జరుగఁ
 గలదు! అదిగాక రాజశిక్షకైన జంకక యసత్యపాపమును గడింపక
 నన్నుఁ గాపాడిన యా బ్రాహ్మణడంపతుల కుపద్రవము నా మూల
 మున గలుగును. మాటలాడవని కూడఁ జూడఁ శేఖరస్వామికోపండిత.
 మాటలాడకుండ శత్రుమారణ మొనర్పవచ్చునుగాని యందువలన

న నేక బాధలున్నవి. కావున దొందర యెంతమాత్రము కూడదని తోచుచున్నది.

గీ. బ్రాహ్మణోత్తము గృహముల † పజ్జఃజేరు
భూమివరునకు త్రైవి † స్ఫూర్తితగ్గు
నందువై బ్రాహ్మణుని వేష † మవధరించు
క్షుత్రవరునకు వేతేడి † శాంతికంటె.

శ్రీకం—(తనలో) చంద్రశేఖరస్వామి సుగుణసంపన్నుడు. రాజవిశ్వాసభూని. ఇతడు దేవరాజేయనయెడల నాతఁ డీతనిని జేరనిచ్చి యుండునా? ఎంతమాట! నాయూహము తప్పు. ఒకనిని బోలిన వాడు వేటొక్కఁడుండుట యితనిపులస్త్యప్తిలో నాశ్చర్యమేమి? బ్రహ్మక్షుత్రైతేజోవిభేదమును గూర్చి కూడ యంతచింత యక్కఱ లేదనుకొందును.

గీ. ఆస్యశాతత్వభావధ † శ్యప్రశస్తి
బ్రాహ్మణులకంటె రోహిలాల్ † ప్రబలతరులు
క్షుత్రవీరులకంటె నాథ † ఘనులు ఘనులు
వేడి చలువలబెడఁగ్గుకై † చూడనేల?
మనసులో నింద్రధను సున్న † మానవునకు
నొడలివర్జంబు నల్లగా † నున్న నేమి?
మదిని మసిబొగ్గునియున్న † మానవునకు
ఫలమున భానుడుదయింప † ఫలముగలదె?
(చంద్ర)శేఖరస్వామి ప్రవేశించును.)

శ్రీకంఠ—(ప్రకాశముగా) స్వామిగారూ! నమస్కారము.

చంద్ర—శ్రీకంఠదాసా! విజయోస్తు! ఆలస్యమైనందులకు యమింపవలెను. కాని నాతో నీ కిప్పుడు కలిగిన తొందరపని యేదియో చెప్పెదవుకాక.

శ్రీకం—మీ యొక్కరితోడనే కాదు. గ్రామమందలియందఱి
గృహస్థులతోఁ బనియుండియే తిరుగుచున్నాను.

చంద్ర—అదేమి ?

శ్రీకం—రాత్రి జరిగిన కళ్యాణపు గొంతుకోఁత యంతయు
మీకుఁ దెలిసిన యంశమే. పెండ్లికొడుకెచ్చటికో పాటేపోయినాడు.
ఆతఁడు దూరమునకుఁ బారిపోవుట కింక నవకాశములేదనియ, గ్రామ
ములో నెవరియింటిలోనైన దాఁగియుండనేమో, ప్రతిగృహమును
స్వయముగాఁ జూడుమనియును నాకు మహారాజగారాజాపించి.
అందుచే నిట్లువఃకాలమునుండియుఁ దిరుగుచున్నాను. రాజాజ్ఞ ననుస
రించి మీయింటికిఁగూడ వచ్చితిని.

చంద్ర—(నవ్వుచు) తుదకు మాయిల్లుకూడ చూడకతప్పినది
కాదా ?

శ్రీకం—తప్పినదుకాదు. తుదకే—తుట్టతుదకే— ఇచ్చటకు
మర్యాద ననుసరించివచ్చితిని. ఇది సందేహస్పదమైన గృహముకాకుం
టచే మొగముఁజూపి పోవలయునని వచ్చితినిగాని, సందేహము మీ
యింటిలోనే కలిగినది. తమింకవలయును.

చంద్ర—తమించుటకు నిచ్చట ఎసునుతీవతి, యచ్చటఁ జార్వ
తీకతి తప్ప మఱియెవ్వరు సమర్థులు? శ్రీకంఁతదాసా! మేము రాజాజ్ఞ
కు విధేయులము. నీ యిష్టమువచ్చినట్లు గృహమంతయు శోధించుకొ
నుము.రమ్ము. లోనికిరమ్ము. గదులు, వసారలు దొడ్డియంతయుఁ జూచి
వత్తము రమ్ము.

శ్రీకం—లోనికిల ? లోనికిల ?

చంద్ర—నీకు సందేహముక్కఱలేదు. మేము నీతోనుండఁగ
శోధించుట కిష్టములేకున్నయెడల వెలుపలికిఁ బోదుము. బావా! శంక
రకాస్త్రీ! మీ యక్కను రమ్మని చెప్పుము. మనము వెలుపల
నిలువము.

శ్రీకం—ఆమె రా నేల ? మీరు వెలుపలకుఁ బోనక్కఱలేదు. అయ్యో ! ఈయనను గూర్చియే నాకు సందేహముగా నున్నది.

చంద్ర—ఇతనినిఁ గూర్చి సందేహమేమి ?

శ్రీకం—ఇతఁడు దేవరాజమో యని సంశయపడుచున్నాను.

చంద్ర—నెబాన్. బావా ! అదృష్టవంతుడవు ! భటులులేరు. రాజ్యములేదు. పైసయైనఁ జేతలేకు. అట్టి నీవు మహారాజసుతుడగు దేవరాజువైతివి. గొప్పవారని యనిపించుకొనఁదలచి యెండఱో తలఁ గొట్టుకొని యేడ్చుచుండురు. అట్టిబాధ యేదియు లేకుండు యెంతపేరు నెత్తి గట్టికొంటివి ? మహాభాగ్యవంతుడవు. మా మహారాజుగారి చేతిలో నుత్తరక్షణమున నీ కుత్తరలోకము సిద్ధించును. నడు. శ్రీకంఠ దాసా ! వీనినిఁ గొనిపోమ్ము. మాకు బావలకు లోకములేదు. ఇంక నార్దురున్నారు. ఒక్కఁడు విడుదల యైన నగుటయే

శ్రీకం—స్వామి! నేను బరిహాసోక్తిగాఁ బలికితిననుకొనుచున్నా రుకాఁబోలు. ఈతఁడు దేవరాజుని నాకు సందేహముగానున్నది. అట్టి సంశయమును మీరు నివృత్తిచేసినఁగాని యీతనిని మహారాజున కగ వలచి యీతని శిరమును ఖండింపవలసివచ్చును.

చంద్ర—ఏమి శ్రీకంఠదాసా ! అట్లు మాటలాడుచున్నావు? నా యోగ్యతను గూర్చి సంశయము నేటికి సంభవించినదా ? నాకృ తజ్ఞతనుగూర్చి సందేహము నేటి కంకురించినదా ? సంశయవిచ్ఛిత్తి యిప్పుడు నీయెదుటఁ గావలయునా ? కానియెడల మా బావను జంపి బ్రహ్మహత్యను గట్టుకొనఁదలచితివా ! తండ్రి శ్రాద్ధముకై మాయలు చేరిన యుత్తమాతీధిని జంపుట యెందులకు ! నేను లేనా ! నన్నే చంపి నా శిరమును దీసికొనరాదా ! చిరకాలసేవాఫలభాగము నాకు నీకుఁ గూడఁ గలుగును.

శ్రీకం—స్వామిగారు ! శాంతి నొందుడు ! మీకృతజ్ఞతనుగూర్చి సందేహములేదు. ఇతనిరూపమును గూర్చియే సందేహమున్నది.

చంద్ర—శ్రీకంఠదాసా ! అంతవంతగ మాటలాడుచున్నావు. నేను ద్రాగుబోతునని నీకు నమ్మకములేదుగాని నాచేతిలోనిది కల్లు కుండయేమో యని సందేహమా !

శ్రీకం—స్వామీ ! నా కిన్ని తెలియవు. పుణ్యమో పాపమో కాని యీతనిపై నాకు సందేహము కలిగినది. ఈతఁడు మీ బావ కాఁడేమోయని నా సందేహము. బావయని ఋజువు పఱచుకొనుఁడు. నే నావలికిఁ బోవుదును.

చంద్ర—ఇతఁడు నా బావ కాదని మొదటనీకు సందేహమేల కలుగవలెను ? నీయిష్టానుసారము నీకు సందేహములు కలుగుటా ! అవి తీర్పుపఱకు మాకు గృహశోధయు, బంధుబాధయునా ! బాగు గానేయున్నది.

శ్రీకం—అయ్యా ! రాజాజ్ఞపై నడుగుచున్నాను.

చంద్ర—రాజగారు నిన్నడుగుమసినారుకాని, యసందర్భము గా నీవు పొందిన సందేహములను మమ్ము దీర్చుమని నారా ! తీర్పకు న్నయెడలఁ బురోహితబ్రాహ్మణుని బావతోఁగూడ శిరచ్ఛేదమును జేయుమనినారా ! బ్రాహ్మణుఁడు కానివాఁడు, నా శాఖివాఁడు కాని వాఁడు, నాకు బంధువుఁడు కానివాఁడు నాయెంటి కేలవచ్చును? ఆతఁ డు బావయని నేను జెప్పుచున్నాను. నీవు నమ్మవలసినదే గాని సందే హింపవలసినపని లేదే ! ఈతఁడు బావయని నేను ధృవపఱచుకొనన క్కఱలేదు. బ్రాహ్మణత్వ మొప్పుకొనుచున్నది. బంధుత్వ మొప్పుకొ నుచున్నది. ప్రస్తుత పరిస్థితి యొప్పుకొనుచున్నది. ఈతఁడు నా బావ కాఁడని ఋజువుచేసికొనుభారము నీది.

శ్రీకం—అపరరాత్రమున దేవరాజు పాఱిపోయినాఁడు. ఎక్క డ వెదకినను గానఁబడఁడు. ఇతఁడు దేవరాజవలె నున్నాఁడు. అందుచే నేను సందేహపడుచున్నాను.

చంద్ర—అఖరరాత్రి చంద్రుడ స్తమించినాడు. ఎక్కడ వెదకినను గానబడడు. ఇతడు చంద్రునివలె నున్నాడు. కావున నితడు చంద్రుడు. ఇది సరిగానున్నదా!

శ్రీకం—అయ్యా! మీ బావ యెప్పు డిక్కడకు వచ్చినాడు?

చంద్ర—ఎప్పుడు వచ్చినాడని చెప్పిన నీకు నమ్మకము? అపరరాత్రియే—దేవరాజు పారిపోయినప్పుడే వచ్చినాడనుకొందము. దేవరాజు పోకకు మా బావరాకకు యేమి సంబంధము? అమ్మవారి జాతరకు నాడుబిడ్డసమర్థు కేమి సంబంధము?

శ్రీకం—కాని దేవరాజునకు మీ బావకు బోలికచే సంబంధమున్నదికాదా?

చంద్ర—ఉండగూడదని యెక్కడనైన శాసనమున్నదాయేమి? ఏనుగునకు బాదికి కుక్కకు సింహమునకు బులికి పిల్లికి నున్నదేది? పోలికయే లేనివస్తువుల నీవు ప్రపంచమందు జూపగలవాయేమి? సృష్టిలో బోలికయే సర్వసామాన్యము. భేదమే యరుదు కాదా! భగవంతుడు చేసిన యీపనికి మా బావను జంపదలంచుకొంటినా! సేనాధిపతీ! నీ చర్యకు కర్థమేమియు నగపడుటలేదు. నీ సందేహమునుబట్టి దేవరాజును నీవు బాగుగా నెఱుంగనట్లు కనబడుచున్నది. నీ కంటె నాతనిని నేనే బాగుగా నెఱుగుదునేమో! ఇతనికి దేవరాజు లక్షణములులేవు. ప్రభుత్వలక్షణములే యున్నయెడల మా బావకు బారోహిత్యపు గాసెంతులకు? ప్రాచీనావీరిమంత్ర మెందులకు? ఇతడు మా బావయని యంతకంటె నెక్కువగా నేనేమి చెప్పగలను? ఇదిగో అక్కగారి నడుగు.

శ్రీకం—ఆమె నడిగినాను. సోదరుడనియే యామె చెప్పినది.

చంద్ర—ఇకనేమి! అంతకంటె నామె మాత్ర మాతని మొగముమీద శంకరశాస్త్రి కాల్యాయనీ సోదరుడన్న పేరు కనబడుట

గలదా? నీవు విశ్వసింపవలసినదేగాని యింతకంటె నిర్ధారణ యేమిచేయగలవు?

శ్రీకం—నాకు సంతృప్తికరమైన నిర్ధారణమార్గమున్నది. అట్లు మీ రాచరింతురా?

చంద్ర—కాని, శ్రీకంఠదాసా! ఏదోయొకటి నిర్ధారణచేసికొని కాని నీవు వెళ్లడలచుకొనలేదాయేమి?

శ్రీకం—ఇతఁడు దేవరాజుని సందేహము నా కున్నది. ఈతనిఁ దీసికొనిపోయి రాజునెదుటఁ బెట్టఁగానే యుద్ధసమయమున విశేష పరిశీలన చుక్కలలేకుండుటచే నీతని వధింపుమని శృంగారాచార్యుఁడనించును. ఇతఁడు బ్రాహ్మణుఁడే యగునెడల బ్రాహ్మణవధిపాపము నాకుసంభవింపును. పోనీ, మీ మాటలు నమ్మి యాతని నిచ్చటనేయుంచి నేను బోవుదుననుకొనుఁడు. మీ యింటిలో దేవరాజు దాఁగియున్నాడని కర్ణాకర్ణి రాజు వినినయెడల నాతఁడు ముందు నాతలఁ గొట్టును. బ్రాహ్మహత్య కొప్పుకొందునా! ఆత్మహత్యకొప్పుకొందునా! ఏదోయొక హత్య కొప్పుకొనుటకైన ముందు నా మనస్సునకు జాలి వంతనిదర్శన మేనియున్నది? అందుకొఱకే నే నొకమార్గము చెప్పుదును. మీ కిష్టమైనయెడల నట్లాచరింపుఁడు. కాదేని నా యిష్టమువచ్చినట్లు నే నొనర్తును.

చంద్ర—నీ మార్గమేదో చెప్పుము.

శ్రీకం—ఈతనితో మీరు కలిసి భోజనముచేసిన యెడల నేను మాటుమాటాడకుండఁ బోవుదును.

చంద్ర—(నవ్వుచు) శ్రీకంఠదాసా! గొప్పయోలోచన చేసి నావు. దొంగబావకొఱకు నిజమైన బ్రాహ్మణత్వము భగ్నవలచుకొననుగదా యని నీ పూహించితివి. బాగుగ నేయున్నది. కాని యింతకంటె మంచి యాచారమును నేను జెప్పనా!

శ్రీకం—మంచిదైనయెడల సెలవిండు.

చంద్ర—నాభార్య పంక్తి నాతడు భుజించును. సరియేనా!

శ్రీకం—నాకు మీరైన సరియే, నామెయైన సరియే.

చంద్ర—అదియు నిదియు నొక్కటియేకాదు. ఆమెతో భుజి
యించుటయే నాతో భుజించుటకంటె సర్వవిధముల నెక్కువది.

గీ. వంకదాటలలో మగ ధ వారు ఘనులు
వంశమర్యాద యెన్నడు ధ వదల దబల
ఇంటి పరిశుద్ధి యెల్లప్పు ధ డింతివలన
నిలబడునుగాని మగవాని ధ వలనగాదు
ఆడుదాని యాచార మ ధ హాత్యమునను
బురుషుకానికూళ్లును వింత ధ పోకడలును
బైగనేకాని యింటిలో ధ పలికిరావు
కాన నిష్పటికిని జాతి ధ ఘనతదక్కె
కట్టువిడగ దెంపి చెలరేగి ధ కాంతనడువ
దేశదుస్థితిసంజ్ఞగాఁ ధ దెలియవలయు
నిట్టి దుర్దశ మనకు లే ధ దింతవఱకు
భావిగతి యేదో యెవ్వరు ధ పలుకఁగలరు
ఎంత చెడినను మనస్త్రితే ధ యిలను గలుగు
నబలలం దుత్తమోత్తమ ధ లనుట తగును
దేశసుభగత మగవాని ధ తెలివిబట్టి
నిలువ దబలయోగ్యతబట్టి ధ నిలుచుఁగాడె.

శ్రీకం—స్వామీ ! భవిష్యదంశమునుగూర్చి యిప్పు డిన్నిమా

టలేం ?

చంద్ర—చెవియొగ్గి వినుచున్నావు కావునఁ జెప్పితిని. ముందు

మాటలు నాకు మాత్రమేల? ఇప్పటి పనియేదియో అదియేచూతము.

బావా! మీ యక్క నిటకుఁ దీసికొనిరమ్ము.

శ్రీకం—ఆయన లోనికిఁ జోనేల? మీరు పిలిచినయెడల నామె వత్తురు.

చంద్ర—(నవ్వుచు) సేనానీ! ఇంతలో నానఁ డెక్కడికైనఁ బాటిపోవుననియా? కాత్యాయనీ!

(కాత్యాయనీ ప్రవేశించును.)

కాత్యాయనీ—స్వామీ! యేమి నెలపు?

చంద్ర—మాటయైనదికాదా?

కాత్యాయనీ—ఆ!

చంద్ర—సరే; నీవు నీ తమ్మునితోఁ గూరుచుండి యిప్పుడు భోజనముచేయవలయును. కాని, శ్రీకంఠదాసా! వీరు మీ యెదుట భుజించువారు కారుగదా! మీకు నమ్మిక యేలాగున?

శ్రీకం—మేము మీ వంక్తిలోఁ గూరుచుండఁ గూడదు కాని, భిన్నవంక్తిలోఁ గూరుచుండవచ్చును గాదా! అట్టిదో నిలువఁబడి చూచుటకుఁ దప్పేమి?

చంద్ర—ఇది కక్కుర్తియారముకాని మతియొకటికాదు. ఈ విషయమున మాకంటె దాక్షిణాత్యబ్రాహ్మణులు కొంపలునియ మవంతులు. పోనిమ్ము! కాత్యాయనీ! నీవును నీ సోదరుఁడును గలిసి యిచ్చట భుజింతురుగాని పరార్థముల నిటఁదెమ్ము.

కాత్యాయనీ—స్వామీ! మేమేల ముందుగా భోజనముచేయవలయును? ఈ దినమున మా పితంబ్రాహ్మణ మృతతిథికాదా!

చంద్ర—ఓహూ! మఱచితిని. పెద్దచిక్కేవచ్చినదే! శ్రీకంఠదాసా! నీమె చేయుదము?

శ్రీకం—రొట్టయే తినవలయునన్న మాట యక్కఱలేదు.

శంకరశాస్త్రి చేతితో నిచ్చిన నీరము నామె రవంత త్రాగిన జాలును.

చంద్ర—అభ్యంతరమేమి? కాత్యాయనీ! నీవు లోనికిఁబోయి యుదకసాత్ర మిటు తెమ్ము.

కాత్య—(పోవును)

చంద్ర—సేనానీ! అనావశ్యకముగు పనిని మాచే జేయించు చున్నావు కదా!

కాత్య—(ప్రవేశించి) స్వామీ! ఇదిగో జలకలశము.

చంద్ర—శంకరశాస్త్రి! నీవీకలశమును బట్టుకొని మీ యక్కచేరిలోఁ గొంచెము కొంచెముగాఁ బోయుము—ఁట!

(దేవరాజు పోయును.)

చంద్ర—కాత్యాయనీ! పుచ్చుకో. కేశవాయస్వాహా

(దేవరాజు మరలపోయును.)

చంద్ర—నారాయణాయస్వాహా!

(కాత్యాయని పుచ్చుకొనును.)

(దేవరాజు మరలపోయును)

చంద్ర—మాధవాయస్వాహా!

(కాత్యాయని పుచ్చుకొనును.)

చంద్ర—శ్రీకంఠదాసా! ఇంకసరేనా?

శ్రీకం—స్వామీ! సంతోషమే! శ్రమకు మన్నింపవలెను. నమస్కారము. పోవుచున్నాను.

చంద్ర—సరే;

శ్రీకం—(నిష్క్రమించును.)

కాత్య—అబ్బ—అబ్బ—ఇప్పటికైనది.

చంద్ర—ఆ! అయినది. రాజుతో సంబంధము లెగుటయైనది.

కృతఘ్నతాస్పత్తి కారంభమైనది. అసత్యప్రలాపమున కంకురార్పణ

మైనది. ప్రళాంతజీవనమునకుఁ బాగురామప్రీతియైనది. కష్టాలనాట కమునకుఁ బ్రథమాంకమైనది. ఇప్పటికే తయైనను నిఁకఁగావలసిన దింత కంటె లక్షాంశము లెక్కువగనున్నది.

దేవ—అయ్యో! మందభాగ్యుడనైన నావలన మీకింత తొందర కలిగినందులకుఁ గడుఁ జింతిల్లుచున్నాను.

చంద్ర—దేవరాజా! పిచారింపకుము. నీవు మామీటికి రావలయునని రాలేదే? నిన్ను గమ్మని మేము పిలువలేదే? అందుచే నీతప్పేమున్నది! మాతప్పేమున్నది? ఎవ్వరును విచారింపవలసినపనిలేదు. కాని యిప్పుడీమాటలతోఁ గాలము వృథాపోసినయఁగూడదు. నీ విక్కడనుండి శీఘ్రముగా నిఁకఁ బోవలసియున్నది. నిన్నుఁ గాపాడుటకు నేనసత్యమాడితిని. రాజ్యాగ్రహమునకు, రాజశిక్షకు భయపడికాదు. నీ వెటులైన శీఘ్రముగాఁబోయి ప్రాణమును గాపాడుకొనుము. నీప్రాణ సంరక్షణ మైనతరువాత రాజవలన మాకుఁ బ్రాణాపాయమైనసరే; ప్రాద్దు క్రుంకవచ్చుచున్నది. మీయమ్మపెట్టిర దేదో దయయించి భుజించి యామెయొద్ద సెలవుతీసికొనిపోము. నేనింక స్నానమునకై పోవలయును. నీవు వెడలునప్పు డొక్కసారి నన్నుఁజూచి మఱిపోము.

దేవ—స్వామీ! ఆమాట చెప్పువలయునా! కాని తిరుగ నెప్పుడెచ్చట మనము కలిసికొందుము?

చంద్ర—తిరుగ నేల కలిసికొనవలయును?

దేవ—మృతిలోవును; దిరుగ మనము కలిసికొనుట సంభవింపనే సంభవింపదా?

చంద్ర—ఈ లోపున గలిసికొనుటలెంత? విడిపోవుటలెంత? గాలిలోని రేణువులకంటె మనము ఘనులముకాము. నాయనా! నేను పోవుదును. (నిష్క్రమించును.)

దేవ—అమ్మా! మీ కటాక్షమువలన బ్రతికితిని. బ్రయోనను

పూర్ణిమ.

బ్రతికియుండిన సంతోషములేదు. నేను దగ్గడిలేనివాడను. మీరును నాయనగారును నా యొద్దకుండి నా సేవ నంగీకరించి—

కాత్య— దేవరాజా! ఈ మాటలేల? పోనిమ్ము. ఆకలిగొనియుంటివి. భుజింతువుగాని రమ్ము.

దేవ—(శసలో) శీఘ్రముగ నడవిదారిబట్టి తుదకొట్టులైన నా రాష్ట్రమును జేరవలయును. అక్కడ రాష్ట్రగతి యెట్లున్నదో! మాలిగారి నచ్చట విడిచివచ్చితిని. ఆమె యెట్లున్నదో! ఎంతదురవస్థ వచ్చెనో!

(ఇద్దఱు నిష్క్రమింతురు.)

ఇది ద్వితీయాకము.

౨

పూరిమణి

తృతీయాంకము.

ప్రదేశము—మహారణ్యము కొండగుహ.

ప్రవేశము—పురుషరూపముననున్న శారద, భీముడు, శత్రుంజయుడు భైరవుడు, కేశవుండను నలుగురుదొంగలు, నడుమను గాళి కేశ్వరివిగ్రహము.

భీము—బాబూ ! మీరొప్పుకొనకతప్పదు.

భైర—భీమన్నా! ఒప్పుకోకపోవు నెడల యీబుట్ట—యీపీకె—యీతలపండు పెంకకుపెంక, తొక్కుకుతొక్కు, లాగివేయసియెడల నాపేరు భైరవన్నగారు కారని ఒట్టుపెట్టుకో.

శత్రు—చాడపండ్లు విజిగినవనుకో. ఎ. ఎ. (యెక్కిలి) అంతే. ఎ. ఎ. చెడద్రాగి, దొంగ, దొరరవారలేకుండ—దండాలుపెట్టు దొర గారికి. దొరగారనగా నెంతవారనుక న్నావు. కాళికమ్మగారి నుంచుకొను టకు దగినవాడు.

కేశ—చీ. తుంటుమీద లెంపలు వేసికో. కాళమ్మ అనగా మనతల్లిరా లంజెకొడుక! ఎక్కిళ్లవచ్చునట్లు చెడద్రాగి తగుదునమ్మ యని తగువుదిద్దవచ్చినావా.

శత్రు—ఎ. ఎ (చుట్టిచే కేశవునిఁ బెదరించును)

శార—మిత్రులారా! మీకు నాయందుఁగలదయకు సంత-
సించితిని. కాని నేను మీకుఁ బ్రభువుగానుండుట కంగీకరింపను.

భీము—అదెందుచేతనో? అదే నాతో మనవి చేసికోవలెనన్న మాట.

భైర — ఆసబబేమిటో, ఆసందర్భమేమిటో, ఆవాకబేమిటో, ఆదర్శాప్తేమిటో, ఆరాజేమిటో, ఆ. ఆ.

శత్రు — హన్. ఉండరా. పెద్దపుబయలుదేరినావు. ఎ.ఎ.కొమ్ము పేనుగులువంటి ఖమాయిషుదాద్లుండగా నామోకాలంతలేవు. ధూ. శూరుడైనవాడు త్రాగినప్పుడుతప్పు మతెప్పుడు నోరుతెరివనే కూడదు. పెట్టు దండాలుపెట్టు దొరగారికి. ఎ. ఎ.

కేశ — ఓరిభీమన్నా! నీవు, ఓరిభైరవన్నా నీవు, ఓరిశత్రుంజయా! నీవు, ఓరికేశవన్నా! నేను, ఈఅయిదుగురము, యీపదిమందో చేయ వలసినదేమనగా మహదొర పులివోటిలోబడిపోయినాడు గనుకా — ముందుకనబడిన బాటసారిని కొత్తదొరగా జేసికోవలెనని అను కొన్నాము గనుకా — భీమన్నా! సరిగాజెప్పినానా? అది-అదిగో-అది-చాత లొట్టెపోయినప్పుడు కొత్తలొట్టెవచ్చినట్లు వెన్నపూసవంటి మాట చెప్పినానా? కాదన్నవానిని జాతితీసికొని హె. హె. హె. (గట్టిగా నవ్వును.)

శార — పోదరులారా! ఊరకుండుడు. నేను మీకుఁ బ్రభుత్వ మొనర్చుస్థితిలో లేను. గొప్పయీశదలోనున్నాను.

శత్రు — కల్లుదొరక లేదు కాబోలు. ఎ. ఎ.

శార — అదియేదో మీకుఁ దెలుపనక్కఱలేదు. నాకు సెల విచ్చునెడల నేను ముందునకుఁబోవుదును. మీలో నొకరినిఁ బ్రభునిగాఁ జేసికొనుడు.

భీమ — ఆ. పప్పుడికింపి కాదన్నమాట.

కేశ — దొరా! నీచేతిమీఁదుగా నన్నుఁబెట్టు. నీపాదాలతోడు. ఎంతోవిగా-ఎంతజాలుగా-ఆపాశముగ గంపసిడ్డిదిప్పినట్లు- అద్దే! హె. హె. హె. (నవ్వును)

శత్రు — దొరా! కడుపునిండినప్పుడే అధికారము. ఎ. ఎ.

అయిదుసాయలకే. ఎ. ఎ. గ్రుడ్లు తేలవేసి తొత్తుకొడుకా! ఘా. ఘా. నాకాలిక్రిందబలాదూరు. పెట్టుదండాలు దొరగారికి.

భైర—నాకడుపులో గల్లుమక్కడండగ నిట్రాతిమీడి కూర్చుండుమను ఎవని నైసరే తమాషా. భైరవన్నతడాఖా హే. హే. హే. నేను సవ్వినాననగా నేడ్చినానన్నమాట.

శార—(తనలో) వీరునన్ను వదలునట్లులేదు. (ప్రకాశముగా) మిత్రులారా! మీలోమీకు సఖ్య మిప్పుడు కుదురునట్లులేదు. మీరింకఁ ద్రాగకుండునట్లు మీతోఁ గొన్నినీతివాక్యములు చెప్పి.—

శత్రు—అయితవాక్యాలలో యేమైవాక్యమున్నదా? అది ముందు చెప్పు.

భీమ—దొరనోటికడ్లురాకురా. ఉక్కిరిబిక్కిరి కాండటరా. దొరా! నీఖుషీయేలాగునో ఆలాగునఁగానీ. అడ్డువచ్చినవానిజవా.

శార—నామనలారా! మీరింకఁ ద్రాగుట మాని వేయవలయును.

భైర—మానివేయకమాకేమి. త్రాగవద్దని శాశికమ్మ మూతి మీదగొట్టిచెప్పు. మీకందఱకుబుద్ధిరానియెడల నేను—భైరవన్న—నామట్టుకునేను—గొంతుముడివఱకు వచ్చినతిరువాలగానిమానను.

శత్రు—ఓరిపిఱికిపెద్దమ్మా! ఓరిపిఱికిపెద్దమ్మా. ముక్కుచివఱకు ఇంకొకలాడితెనుస్థలమండఁగా ఘా. ఘా. దద్దమ్మలు. ఎ. ఎ. దేశాని కప్రతిష్ఠ.

శార—మీకు త్రాగుటమానినయెడల మీకుఁ బ్రభువుగా నుండుట కంగీకరింపను.

కేశ—దొరా! నీవుకూడ త్రాగరావటయ్య? నిన్నునద్దన్నయెడల మూతిమీసము గరిగమ్మరుపెట్టి గొంగొచ్చి-అద్దే!

భీమ—గొప్పవారికీకల్లు పుకిరాదురా. వారికిషరాబ్.

శత్రు—కడమకల్లులు కడుపుమంటయేగాని నాకునచ్చలేదురా.
ఎ. ఎ. ఈతెకల్లు- ఈతెకల్లు- ఒక్కరోజుమాగిన యీతెకల్లున్నదే
దానిఫసందు నుజా-దానివడి-ఎ. ఎ. అన్నముదిన్నట్లేరా చలువకుచలువ
సంపెంగపూత్రవాసనకాదటరా. ప్రాణములేచిరాదటరా.

భైర—ఒక్కొక్కనోటి కొక్కరుచి. ఒక్కొక్కకంటికొక
చూపు. ఒక్కొక్కబుద్ధికొకకవిత్వము.

భీమ—ఓరీ ఊళ్ళచీల్చి రాలుగొట్టలియెడల గాళికమ్మబుట్టి
గొరిగించినంతపమాణము. ఈబాబు మనకుదొర. ఆయనకాళ్ళమీద
ఊచూడకుడు; భైరవన్నా! ఏదీ! నీప్రకట్టినపదముపాడు. శత్రుజయో!
నీవేడుపారంభించు. కేశవన్నా! నీవు నవ్వు. నేను నోరు తెలుచుకొని
యుందును.

శత్రు—(ఎక్కిలికోపవచ్చును)

కేశ—(నవ్వును)

అందఱు—(శారదకాళ్ళపైబడి) రక్షించు. రక్షించు.

శార—మీరు నాకాళ్ళపై బడవలదు. (తనలో) ఈదినమున
మిగులబడలియుంటిని. ముందునకు బ్రయాణమైపోవజాలను. అందు
వలన నిచ్చటనేయుందును. అదిగాక మీరునన్నవదలరు. తేపటివలకు
బ్రతికియున్నయెడల నప్పటికర్తవ్యమేదో చూచుకొనవచ్చును. (ప్రకా
శముగా) మిత్రులారా! నేను మీనుబ్రభువుగా నిచ్చటనుండుట కంగీ
కరించితిని. నేనుజెప్పినట్లు మీరువినకతప్పుదు.

అందఱు—ఓ. ఓ. సెబాస్. సెబాస్. (చప్పట్లు)

శార—కాని నాయుష్షమువచ్చినప్పుడు నేనుబోవుదును.

భీమ—దానికేమిలేదొర! ఇక్కడిశిలుగుకల్లు రుచిమరగినతరు
వాతమాత్రము జీవాంతో నీగుహదాటిపోగలవటయ్యా.

శార—నేను గొంచెములసియున్నాను. ఆచెట్టుక్రింద. శత్రునిం

తును. మీరిప్పుడేమిచేయుదురు?

కేశ—పండిమాంసమో, పిట్టమాంసమో కల్లుగో నంజుకొనుటకుఁ దీసికొనివత్తుము. (శారదగ్రమ్మమించును)

భీమ—ఈరోజున మనకు మంచిలాభము కలుగవలెనని కాళికమ్మకు పదముపాడవలెను. భైరవన్నకవీ! ఏదీ నీవుకట్టినకైతము గట్టిగ నేడ్వరా.

అందఱు—(పాడుదురు)

పదము—నాదనామక్రియ—అది

కరుణించుకాళమ్మతల్లి, మాకుగడుపులునిండఁగ గల్గిమ్ముతల్లీ॥కరుణిం॥
చల్లగరక్షించుతల్లీ, నా తిరిచల్లన్నముకంటెను చల్లువైనతల్లీ॥కరుణిం॥
పగవారిజంపుముతల్లీ, మంచికొడికత్తికంటెపదనైనతల్లీ॥కరుణిం॥
బాటసారులతలఁగొట్టి, వైసాహరియించువిద్దెలోపాండిత్యమిమ్ము॥కరుణిం॥
కవులలోపలభైరవన్న, కవిగట్టిననాముతాడికల్లువంటికవిత॥కరుణిం॥
కాళికమ్మతల్లీకీజయా. కల్లుకుండకూజయా.

భీమ—అమ్మవారు ప్రత్యక్ష దేవతరా. మీసిగలుడరుగా; పాట నోటిపెంట బైటపడుసరికి బాటసారికంటబడినాఁడురా; నహవ్యా! అదిగో! అటు.

భైర—ఏడి? ఏడి?

భీమ—అదిగో గ్రుడ్డిపెద్దమ్మ—కడిమి చెట్టుకింద నిలువఁబడి యటునిటు చూచుచున్నాఁడు.

కేశ—సరి—సరి—ఇకఁ జప్పుచువలదు. నే నిక్కడనుందును. మీరు తలకొకదిక్కునకుఁ బొండు. ఓరిశత్రుంజయూ! నీకు కైపువదలినదా లేదా? కైపున్నంతసేపు చేతికిలింకముండదునుమా—శానిని గట్టిగఁ బట్టుకొనవలెను.

శత్రుం—అద్దే—ఇప్పుటి కల్లునీళ్లకు మునుపటికైపుసాగను

లేమరా—ఒక్కసారి బుస్సుమని దిగజారిపోవును— అదికాక కైపను నది నాగుబడిలోనున్నది.

భైర—అదికాక పైసచేతిలోబడుసరికి పిచ్చియే మెగిరిపోవును గదా—కైపులెక్క మేమి; కర్మముచాలక యొక్క లెంపకాయ వాడు గొట్టుసరి కిన్నికైపు లుడాయించును.

శత్రు—ఘా—కైతము చెప్పువాడెప్పుడు పిటికిపెద్దమ్మ యని యొట్టుపెట్టుకో—మనము ముగ్గుటమున్నాముకదా—ఒక్కడు లెంపకాయకొట్టుచేమి.

కేశ—అతడిట్లు వచ్చుచున్నాడు— మీరు పొందు.

(ముగ్గుటనిష్క్రమింతురు.)

(దేవరాజు బ్రాహ్మణవేషమున బ్రవేశించును.)

దేవ—మహాకర్ణ్యమున నెన్నిపగళ్లుతిరిగితినిో, యెన్ని రాసులు తిరిగితినిో లెక్క లేకుండనున్నది. ఇచ్చట కర్ణ్యభాగము మిగుల బలు చనగా నున్నది—నేలవైగడ్డియైన దట్టముగాలేదు—సరికదా—అచ్చట చచ్చట మాడియున్నది. అడవిజంతువులుకూడ బహువిరళముగా నున్నట్లున్నవి. అహహా!

గీ. నవ్యసుందర వృక్షముల్ ♦ నటికివైచి

బహువిచిత్రపు జీవముల్ ♦ భంగపఱచి

తనదుసౌఖ్యంబునకుఁ గొన్ని ♦ తావులందు

జాతిపేరైన లేకుండఁ ♦ జంపె నరుడు

పచ్చికలమిసమినఁబట్టి ♦ కసులజాడ

వృక్షసాంద్రత్వమునఁబట్టి ♦ పక్షిజాడ

మేలునెలవ్రలస్థితిఁబట్టి ♦ మొకపుజాడ

పాడుదలఁబట్టి నరుజాడఁ ♦ జూడఁదగును,

అగ్నిగా లినచోటైన ♦ సంకురించు

కత్తివేలైనఁ జనురించు • గాని నరుఁడు
కాలిడినచోటు స్థముగాఁ • గాలిపోవు
సృష్టిసౌందర్యమారక • శ్రేష్ఠుడతఁడు.

ఇతరజాతిహత్య యటుగడగా స్వజాతిహత్యతో సమాజపండితా
గ్రగణ్యుఁడు. పాములకు లేనికోపము, కోడిపులుకు లేనిక్రోధము,
శాద్దాలములకు లేనికౌర్యము, నుడుములకు లేని పట్టుదల వానికున్నవి.
అదిగాక యన్నిజాతుపులఁచుమీఁదిన మాయమున్నది. హు — కళ్యాణ
మున కాహ్వానము లేమి? కాటికఁగఁగములేమి. హతగ్రాహి! శౌర్యరాజ!
నీవుపరలోకమున కేగితివి. నన్నుగూడ ఎఱుఁగురానిచ్చితివి కావు. తల్లి
గార్లున్నారో తెలియదు. హుహరా! ఎఱుఁగుగతిపట్టినది!

కేసే — (ఎదుటఁ గట్టి బుజముమీఁద గుంచుకొని నిలువఁబడుచు)
దేవ — ఓయయ్యా! ఏవెవఁడవు? మాటలాడవేమి? నీవెవఁ
డవు? ఎదులకు నాయొద్దకువచ్చినావు?

కేశ — నే నెఁడనైన నీకేమి? ఏకోస బంధమునకు రాలేదు.
మాకుఁ గాఁలసినది కాను — నీయొద్దనేమున్నదో బుద్ధిగలిగి యిటు
పెట్టు — పనియెడల నిదిగో కట్ట — గాడిదెనైనఁ జూపుటకుఁ జాలి
యున్నది.

దేవ — నాయనా! అటుగకుండ నే నొక్కఁకీ గాసీయవలసిన
వాడను. అడిగినతరువాతనైన నీయఁదగినది కాదా! అందులో నీయ
కుండినయెడల తలఁ బగులఁగొట్టెనని బెవఁరించినతరువాతనైన బెవరు
లక్ష్యముచేసినను నేయకున్నను నీయవలసినదేకదా — కాని నీకీయఁ
దగినది నాయొద్దనేమియులేదు. వ్యర్థాశుండవై నీవు మరలిపోవలసిన
వచ్చెను గదా యని విచారించుచున్నాను. లేదనుట యలవాటులేని
నానోటను లేదనుమాటను దిరుగననిపించుకొనవచ్చు.

కేశ—నీ ప్రాణములు చచ్చుకొనకుండ నేను బోవువాడనుగాను.
 లేనిపోని వెట్టిచదువులు చదువక—తెగ సాగక—యున్న దేదో యీవలఁ
 బెట్టు. ఇదిగో గద—నీవంటివారి తలల నెన్నో పొడిచేసినది. పిడుగుపాటున
 కైన వెనుక పాటున్నది కాని దీనికితిరుగేలేదు—ఒక్క ప్రేటు పడునారు
 తునుకలు. హ. హ. (కట్ట త్రిప్పుచు)

దేవ—(నవ్వుచు) నావంటివారి తలలనెన్నో పొడిచేసినదంటివి.
 అసత్యము—నీవంటివాని తలను నేనుగొట్టియుండలేదు. నావంటివాని
 తలను నీవుగొట్టియుండవు. లేనిపోనిమాటలాడక నీవారిని నీవుపొమ్ము.
 కేశ—నెత్తిమీఁదగుడ్డ అక్కడ పెట్టు—తొడుగుకొన్న అంగర
 ఖ అక్కడ పెట్టు—అదిగో—అదిగో—లేదు లేదని బీదయరపు
 లర చెదవా—దొంగమాటలాడెదవా—ప్రేలిని బంగారపు చుట్టున్న దే
 తీసియిచ్చెదవా చ.చనా? (కట్ట యెత్తును.)

దేవ—ఈయుగరము నాది కాదు. నేనీయఁదగినది నాయొద్ద
 నేదియు లేదంటిని. నే నసత్యమాడలేదు.

కేశ—(దేవరాజు చేయిపట్టికొనియుగరములాగికొనఁబోవుచు)
 దేవ—పో. పో. దూరముగఁజూ—బ్రతికియుండుట కష్టము
 లేదాయేమి?

కేశ—నాకుగాదు—నీకు ఇకఁజూపు. (కట్టయెత్తి నెత్తినిబెట్టుచు)

దేవ—(తప్పించుకొని, కట్టలాగుకొని) నీవుక్కడవు నన్నుఁ
 గొట్టఁజూపు. నీకట్టనీకిచ్చెదను. ఇప్పుడైన బుద్ధిగలిగిపొమ్ము.

కేశ—(ఈలవేయుచు)

దేవ—నీవారిని విలుచుచున్నావా?

కేశ—పిలువకమానుదునా—నిన్ను ముక్కలక్రిందఁ గోముప
 కూరకుందునా—కట్టలాగుకొంటివా—హుం—హుం (అనిమీదికివచ్చుచు)
 (భీమన్న, భైరవన్న ప్రవేశింతురు.)

కేశ—ఓరీ! నీవుజుట్టుబట్టుకొనిగుంజు—నీవు గుండెలలోబాదు.
చూచెదరేమి ?

భీమ—(అపవారించి) కేశవన్నా ! రాకడయేమైన నెదురెత్తుగా
వచ్చినదా యేమి ? కొంచెము పకడుగానున్నట్లున్నదేమి ?

భైర—(అపవారించి) అసలునాకువిశదమైనదికాదు—బాపనవాని
కీనిలబాటేమి ? ఈమొరాయంపేమి ? ఈచింకమేమి ? నాకుసందేహ
ముగానున్నది. కత్తిగాని చిన్నతుపాకిగాని చొక్కాచాటునలేదుగదా—
కొంచెము నిదానింతము.

కేశ—(అప) ఛీ—పిఱికిపందా—నీకట్టనాకిమ్ము—(భైరవన్నకట్టఁ
దీసికొనును)

దేవ—అదిగో నన్ను గొట్టుటకుఁ గాఁజాలు కట్టతీసికొను
చున్నావు. నామాటవిని కొట్టకుము—నీవుకొట్టియెడలఁ దిరుగ
నిన్నుఁ గొట్టవలసివచ్చును. అది నాకిష్టముకాదు—దురభ్యాసముననో,
కడుపుకత్తురి చేతనో మీరీవృత్తి నవలంబించినారు. న్యాయమైన జీవన
మున్నయెడల మీరిట్టి హేయమైనపనినిఁ జేయరు.

భైర—తమ్ముడా! నీవుమాటలాడకు నేనుమాటలాడెదను—
అయ్యా! దొంగవృత్తి నీచమనుచున్నావు. దొంగవృత్తి ఘనముగాఁజాలు.
మేమొక్కనిసొత్తే హరింతుముగాని దొంగలు—బాబులు—పిశ్చేపరా
యలు—ప్రజలందఱు ధనమొక్కతే హరింతురు. మేమొక్కనికొంపఁ
గాల్చుసరికి దొంగలు దేశాలు బూడెదె జేయుదురు—మేమొక్కని
గొంతుక నొక్కుసరికి జాతుల జాతుల గొంతుకలన్నియు దొంగలు
నొక్కుదురు. దొంగల దొంగతనాలముందు మాదొంగతనాలెంత !
న్యాయమైన జీవనముట!—దొంగతనమే న్యాయము—ప్రపంచపు
బొంగరము దొంగతనపుజాలిమూలముగాఁ దిరుగుచున్నది. హే—హే—
హే, (అప) కేశవన్నా ! సరిగాఁ జెప్పినానా—తూలమిలేడుగదా—కైపు

దిగినతరువాతమాత్రము బుట్టగుంజనకు నాకవిత్వమునకు భేదము బ్రహ్మదేవుడు తీయలేడు.

కేశ—(అప)బుట్టలుపగులుటకు సిద్ధముగానూడి మొత్తుకొను చుండగా బుట్టగుంజకవిత్వమని యేడ్చెదవేమిరా, నీకవిత్వముకాలి పోను (ప్రకాశముగా) అయ్యా! మమ్ముతప్పించుకొనిపోవుట మీతరముకాదు. నిన్నుబుట్టించిన బ్రహ్మదేవునితరముకాదు—తెగసాగక యాయంగర మిక్కడపెట్టు—పెట్టు కిక్కురుమనకుండ—పెట్టుమనగాను.

(మీడికివచ్చును.)

దేవ—అక్కడనే యాగు. ఈ యంగరము మా గురువుగారిది. నా ప్రాణములు దీసికొనకుండ దీనిని మీరు తీసికొనలేరు.

భైర—అంతకంటె కేమియు సొత్తులేకుండ నేలప్రయాణమైతి వని పొడు పొడు. వట్టిచేతులాడించుకొని వచ్చినయెడల మా వంటివారి మర్యాద లెట్లుజరుగుననుకొంటివి? మా కేమి మల్లా, మాన్యాల? పదిమంది బాటసారుల సంచిదులుపైనగాని యొక్కపూట సాపాటులే దుకదా? మే మేమి కస్తుదుమనుకొంటివా? భాగ్యవంతులకువలె మా కేమి తినలేనిరోగాలనుకున్నావా?

కేశ—ఆయంగర మిచ్చెదవా లేదా? ఇదిగో వేయుచున్నాను. (కట్టతిప్పును.)

భీమ—చూచెదవేమి, కానీ!

కేశ—(దేవరాజు నెత్తిపైఁ గొట్టును.)

దేవ—(తనకట్టచే నా దెబ్బ నాపుకొనును.) మఱియొకసారి చెప్పుచున్నాను. మీరు బుద్ధికలిగిసాండు. మీకు ధనమిచ్చి సంతోష పెట్టలేకపోయినని విచారించుచున్న నన్ను మమ్ము హింసించునట్లు కూడఁ జేసికొనకుడు.

భీమ—నీ విచ్చుట, మేము పుచ్చకొనుటా? మే మేమి బాప నముండకొడుకుల మనుకొన్నావా? జబ్బద స్త్రీని బుచ్చకొందుము. తమ్మడా! రా!

కేశ—భైర—(కలిసి దేవరాజుపైఁ బడుదురు.)

జీవ—(వారినిద్దఱను చేటియొక్క గుద్దగుద్ది నేలఁబడఁగొట్టును.)

భీమ—కేశ—హా! హా! (నేలవ్రాలుదురు.)

భై—(తనలో) అయ్యో! దున్నపోతులవంటి ముండకొడుకులు నేలఁబడినారు. నేనొక్కడ నేమిచేయఁగలను. ఆయెక్కిళ్ల తొత్తుకొడు కెక్కడఁ గనఁబడఁజే!

దేవ—అబ్బీ! నీ కేమియు భయములేదు. వారు చచ్చిపో లేదు. మీకు హానిచేయుటకు వచ్చినవాడనుగాను. మీ వలన హానిఁ బొందువాడనుగాను. నే నడిగిన యంశములు మాత్రము సరిగా నీవు చెప్పకుండినయెడల నీ ప్రాణములు దక్కవు. నీ వింతకుముందు దొంగ తనమని దొరతనమని మంచి యపన్యాస మిచ్చితివి. నీవు బుద్ధిమంతుఁ డవు. ఇచ్చటికి భట్టికులమువారిరాజ్య మెంతదూరమున నున్నది?

భైర—దాదాపుగాఁ బదియొడల దూరమున్నది. నీ వక్క డకుఁ బోవలయునా యేమి?

దేవ—అవును.

భైర—అక్కడి కిప్పుడెందులకు? ఆరాజు, రాజుకొడుకు పెండ్లికి వరాహపురమునకుఁ బోయినారు. అక్కడకుఁ బోయినయెడల నేమై నదొరకఁగలదు. ఏవోకొన్నికింపదంతు లున్నవికాని, అవి నిజమని నేను నమ్మును.

దేవ—మీరున్న యీస్థలము భట్టిరాజ్యములోనిదా? వరాహ పురపురాజ్యములోనిదా?

భై—దేనిలోనిదికాదు. ఇది మా సొంతరాజ్యము. మమ్ము

సెక్కి వేయవలయునని యెన్ని రాజ్యలవారో తంటాలుపడినారు. మేము వారి కంకలేదు.

దేవ—(తనలో) ఇట్టి టాంగలున్నారని నేను గర్జారీగ విని యుంటిని. (ప్రకాశము) అబ్బీ! సొంతరాజ్యమునగ నాకుఁ దెలియలేదు.

భై—మాకును రాజు, కోట, పందులు, పండితులు, కుక్కలు, సంగీతపాటకులు, కవులు, గాడిదెలు, కాళికమ్మ, కల్లుపాక, అన్నియు నున్నవి. అన్ని వ్యవహారాలు, క్రమము తక్కువ యన్నమాటకాని జరుగుచునే యున్నవి. ఎక్కడికి-చిన్నకుఁజిన్న, పెద్దకుఁబెద్ద, రథపుచ క్రముదిరిగినదే, రాట్నపుఁజక్రము తిరిగినదే! అది చక్రమే! యిది చక్రమే. అలాగే నౌరవానికి, మర్యాదకును రాజ్యములొకటే?

దేవ—అబ్బీ! నీవు చడువుకొంటినా?

భైర—చదువుకొన్నయెడలఁ గవిత్వములో నెందులకుఁ దిగుదును? మాలోఁ గొందఱు చదువు వచ్చినవారున్నారు. కాని యందఱునుగవారు అడుపుదుగనైనఁ జేరనీయలేదు. వారితో బాధలు పడలేక—

దేవ—మీ రందఱెందఱున్నారు?

భై—దాదాపుగా నాలుగువందల జనమున్నాము. అయ్య! నేను జెప్పిన మాటలు వారికిఁ వినఁబడియుండవుకద?

దేవ—వినఁబడవు. నీవు చెప్పినట్లు వారితో నేను జెప్పను. నీ కాసందేహమక్కఱలేదు.

భైర—నిన్నుఁజూడగానే కవిత్వపుఁ బసిచేత మీ గొప్పతనమును గనిపెట్టినాను.

దేవ—(తనలో) నే నెక్కడను. మీ రనేకులున్నారు. సరహత్యకు సందేహించువారుకారు. ఇంకను మా రాజ్యము. పదియామడ

యున్నదట ! కష్టమొచ్చినవారి యామన సుకుమారికి రెండామడలు. ఇదివఱకే మిక్కిలి యలసియున్నాను. కావునఁ గలహముమాని వీరికి వశుడనై వీరి రాజనుజూచి యాతనియొద్ద నొక్కగుఱ్ఱమునడిగి పుచ్చుకొని మా యూరు చేరవలెను. (ప్ర)కాశముగా) అబ్బీ ! ఆకుంటలోని నీరము దోసిటితోఁ దెచ్చి వారి మొగమునఁ జల్లుము.

భైర—(అట్లుచేయును)

భీమ—కేశ—(లేతురు.)

భై—(వారిని పట్టుకొని) నాయనలారా ! తొందరలేదు. ఒక్క నిమిషము సంబాళించుకొనఁడు.

కేశ—వెదమృ ! నీ వొక్క ప్రేటు వేయలేపోయినావా ? ఇంతసేపు బ్రతికి యుండి నీ వేమి యేర్పచున్నావు ? ఆకల్లుతిత్తిగాడిదె కొడుకేడి ?

భీమ—మనము ముగ్గుఱము మోట్రోపుగా మీదఁబడుదుము. ఉ—కానీ—ఉ—కానీ.

భీమ—భైర—కేశ—జయ ! గాభికమ్మశ్రీ ! జయదర్శమ్మశ్రీ !
(దేవరాజుమీదఁ జడుదురు.)

దేవ—ఇదిగో నా చేతికట్టి నావల బాటవై చెదను. మీరునన్ను గొట్టకుడు. వశుడైనవాని నేలకొట్టుదురు.

భీమ—ఈ బుద్ధి వెనుకనే యేలరాకూడదు ! (కొట్టును.)

కేశ—హల—ఏమరుకొంటివో ? పికుగులు గురిపెత్తును. కొండలు పిండిచేయుదును. (గ్రుద్దును.)

భీమ—కట్టు. చేతులు విడిచికట్టు.

(దేవరాజు భుజములు కట్టివేయుదురు.)

దేవ—సరే ; కట్టితిరి. బాగుగనేయున్నది. ఇటుపిమ్మట సన్నేమి చేయఁదలచినారు.

కేశ—కాళికమ్మకు బలి : చెప్పదమ్మ.

భీమ—సెబాస్! మనకుఁ గ్రొత్తరాజు వచ్చినందుల కుత్సవముగా నుండును.

దేవ—(తనలో) గుఱ్ఱమును, దారిజాపుచాని నొకనిని వీరిరాజు ననుగఁదలఁచి వీరికిఁ బుద్ధిపూర్వకముగాఁ జిక్కుకొంటిని. ఇది బుద్ధి లేని పనియేమో! గుఱ్ఱములేకున్నయెడలఁ గంటుకొనుచునో దేకుకొనుచునో యెప్పటికో యొకప్పటి కిట్లు చేసుకొందునుగాని గుఱ్ఱము కొఱ కిట్లు చేయుటవలన బ్రాణమునకే మోసము వధ్ధనమో! ప్రాణముపోయినయెడలఁ దండ్రుగారియాజ్ఞ నెట్లు నిర్వహించుకొనఁగలను. అయినను ఆత్మరక్షణకై మొలను బాకున్నదిగదా? పోనీ, వీరికే జిక్కుకుండఁ జూపలేవన్న నాతరముకాదే? ఎంతసేపని యెందఱితోననీ పోరాడఁగలను. ఎన్నిరోజులనఁడి నిద్రాహారములు లేవో యెఱుఁగిను. ఇట్టి స్థితిలో నింతకంటె నేమిచేయవలసివది? ఏమో?

గీ. మంచి చెడ్డలఁ గొలఁతయో ✱ జించి యేదో
కదలినిబూని భాగ్యదే ✱ పతకుఁదూదకు
వదలవలఁగాని యెపుడదే ✱ పనిగ మెదడు
చింపుకొని క్రొత్తులాటలఁ ✱ జెందఁదగునె
ఏదియెటువచ్చునో బుది ✱ కెఱుకవడుక
ఎఱిఁగియుండియు నట్లను ✱ ఘోషఁదరమి
ఎఱుఁగుదుము మంచిదెదో యాచ ✱ రించినామె
ఎఱుఁగుదుము చెడ్డదెదో ల్మజ ✱ యించినామె
అతిపురిఁ బెండ్లికొడుకెడ ✱ నడవి, ప్ప
డిచటికాళికవేటపో ✱ తే ధకట
వింతభాగ్యదేవతగంగ ✱ వెఱుఁగందు
సుడిబడుచుఁ గొట్టుకొనిపోవు ✱ బుడమియంత.

భీమ—కడ. పద. అమ్మవారిగుడికి—(బాగును)

(నేపథ్యమున)

నేను రాకుండనే యచ్చువారిగుడికా—

(శత్రుంజయుడు ప్రవేశించును.)

భీమ—ఒరి నీగొనితుక గొయ్య—ఇంతకల కెక్కడనుంటివి ?

శత్రుం—ఒకమీఁద ముగ్గుతుకలియబడటయే మగతము నకుఁ గానిపయ్యెవ్వరు నేకుగూడ నేముగమువెట్టుకొని రావలసి నది! చాలు-చాలు-ఈమాత్రపుఁబని శౌతగింకొంటిని.

కేశ—సరే! మాకు శౌర్యములేదు.పోని; కాని, నీవు ముం దుగాఁ బరుగెత్తి మనరాజునెద్దకుఁబోయి “శౌర్యముగల బాటసారి యొక్కఁడు దొరకినాడు; బాప్తాఁగువలె నున్నాడు. ఆతనిని బట్టు కొనుట మిగులగవ్వవైనది. కాలికన్యవారి కాలనిని బలిపచ్చుటకు నిశ్చయించుకొన్నాము. మీసెప్పుకావలెను” అనిఁ జెప్పి నెలవిచ్చి నట్లు లేదెననానవాలుతెమ్ము—పోమ్ము—(శత్రుంజయుడు నిష్క్రమించును.)

భీమ—ఇదిగో! మేమిఁగోపున నితనిని గుడియొద్దకుఁ దీసికొని పోవుదుము—అక్కడ నీవు మమ్ము గలిసికొనుము. వినఁబడినదా?

(నేపథ్యమున) అద్దే!

కేశ—(అటు) భీమన్నా! భైరవన్నా! ఒక్కనిని బట్టుకొను టకు ముగ్గుతుకుఁ జావుశెప్పులైనవి. అందులో బ్రాహ్మణసబ్బుకొని లేకపోవుట వంశానికంతకు నప్రతిష్ఠకాదా—ఈశ్వరములమున మన మిట్లు పాడైతిమిసుమా. మానినయెడల మంచిదేమో.

భీమ—(అతఁడైరపుఁ తో) నీవేమియాగోచించు నన్నట్లున్నావు!

భైర—(అతఁడైరపునీడియాడివయెడల విత్వమున కెక్కువరకుగానుండునేమో యని చూచుచున్నాను—అదిగో, అమ్మ

వారి గుడి—జయ—కాళికమ్మనల్లికి జయ—

(తెరయెత్తగ వెనుక కాళికమ్మగుడి.)

అందఱు—జయ, కాళికమ్మకు జయ—

భీమ—బలిపోతునకుఁ బూలదండలుగట్టి నసపురాయము.

కేశ—(అట్లుచేయును.)

భీమ—భైరవన్నా ! నీవు వేటకత్తిని చాచుతాతిమీఁద నూరి
రవంతనసపును, గుంకుమమును దానిమీఁదఁ బూజచేయుము.

భైర—(అట్లుచేయును)

భీమ—బాపనయ్యా ! ఈతాతిమీఁద నమ్మవారివంక మ్రోగ
ము పెట్టుకొని కూర్చుండుము.

దేవ—(అట్లుచేయును.)

భైర—పోదరులా రా ! ఇతనిని బుప్పిందవలన మనకు లాభ
మేమి ?

కేశ—నీవు కవిత్వము చెప్పినందువలన మాకు లాభమేమి ?

భైర—మీకు లాభములేకపోయినను లోకమునకు ముందు
లాభించును. ఆసంగతి నాకుఁ దెలియునులే. దానికి దీనికి సాటిదెచ్చితి
వేమి ? బాపనయ్యా ! ఒక్కమాట. ఈయుగరముకొఱకుగదా యిం
తతగవు. అది మాకిచ్చి నీదారి నీవు పోరాడఁటయ్యా?

దేవ—నే నివ్వడిచ్చుట యెందులకు ? నాతలతెగినతరువాత
మీరే తీసికొనవచ్చును. ఇంతలోఁ దొందరయేల ?

కేశ—చూచితివా కట్టు-తేరా కత్తి- (కత్తిపుచ్చుకొనును.)

దేవ—నమ్మజ పుటకు మీరానెల వేడి ? అదిరాక్షందఁ
గత్తియెత్తినయెకల మీముగ్గుఱకుఁగూడ మెఱపుమెఱసినంతలో నీకత్తి
లోడనే నటకెదన. బాగవత్.

శత్రు—(ప్రవేశించును) ఇదిగో వచ్చుచున్నాను. ఆగుడని రాజుగారు మనవిచేయుచున్నారు.

భీమ—నీ మొగము! నెలవిచ్చినారనరా—

కేశ—అయినను రమ్మని చెప్పితివా యేమి? బలికాలమందు రాజుగారు వచ్చుట యాచారములేదే—నారి నెలవుమాత్రమే యాచారముకదా!

శత్రు—క్రొత్త రాజుగనుక మొదటనన్నియు స్వయముగానే చూచుకొనవలయునని దేవులాడుచున్నాడు.

దేవ—

సీ. మహిష స్వరూపాంగ్గః † మాంసభోజనరక్త

జాతపుపానసం † ప్రీత, మూత!

జ్వాలాసముజ్జ్వలః † చ్ఛండనేత్రత్రయ

భీకరవదన సం † స్థీర, మూత!

ప్రబలదంష్ట్రాంకురః † బహుళసాదామసీ

పుష్కలగాత్రజీ † మూత, మూత!

ప్రమథాధికతీతాండ † వప్రపాపక ఘోర

సౌగంధీతని † స్థాన, మూత!

శీతభూధరరాజసం † భూత, మూత!

ఘనదయాపుష్పధక్తసం † ఘోర, మూత!

క్షుత్రనుతశౌర్యరక్షణ † ఖ్యాత, మూత!

పాహి మాంపాహి పాహిమాం † పాహి పాహి.

(శారద ప్రవేశించును)

శార—(ప్రయుగా) ఆ ఆ. ఎవరది? ఎవరది? ఎవరిదాకంటి ధ్వని విధిలుగా రా! మీరు దూరముగఁబోయి.

[వారు నిష్క్రమింతురు]

నాయనా! దేవరాజా! ఏమీ? ఒక్కడవేవచ్చితివేమి? అయ్యో! అయ్యో—(గడ్డిము పైకెత్తివట్టుకొని) నాయనా! మాటలాడవేమి? మీతండ్రిగారే? నాయనా! అట్లు కన్నీరుపెట్టుకొందువేమి? మీనాయనగారు సుఖముగాలేరా? ఏమిమునిగినదోయి నాయనా! (ఏడ్చును.)

దేవ—అమ్మా—అమ్మా (ఏడ్చును.)

శార—హా ప్రాణనాథా—(మూర్ఛిల్లిపడును.)

దేవ—హా తండ్రి!—హా సుగుణముద్రా!—హా అదిత్యప్రతాపా! హు-హు-మోసముచే నిన్నా పాపాత్ముడు హరిగంగలిగెనుగాని బహిరంగయుద్ధమున నిన్నెవ్వడు తాకగలడు.

శార—(తలయెత్తి) ఏమంటివి? ఏమంటివి? మోసమా? హా ప్రాణనాథా! నిన్నుగూర్చి యెంతమాటపరుటగు బ్రతికియుంటిని. హా! పరమేశ్వరా! (తిరుగ నేలనాలును.)

దేవ—అమ్మా!—అశ్వాసిల్లుము—తల్లీ!—అశ్వాసిల్లుము.

శార—నాయనా! మోసమంటివి. నా ప్రాణములు పోకమును పామోసమున కేమికారణమో నాచెవినివై చెదవా?

దేవ—మోసమునకు గారణమును నేనే. నామాయపెండ్లితో యాతనిమరణమును దెచ్చెను. పెండ్లి పెండ్లియని మమ్మిట్లుపిలిపించి యాకటికవాడదతిగొంతులు కోయించినాడు. ప్రాణములుదక్కించు కొనకతప్పదని బలాత్కారమున దండ్రుగారిచేత సంఘమరణశాలనుండి పైకి ద్రోసివేయబడి యొక బ్రాహ్మణగృహమును బ్రవేశించి బ్రాహ్మణవేషముచే ధరించి యాదంపతులచే బుత్రునివలె నాదరింపబడి స్వరాష్ట్రమునకు బోవలయుననియొచి యిట్లువచ్చుచుండగా, అమ్మా! అమ్మా! నీవేమిచెప్పబోవుచున్నావు?

శార—నీతండ్రిగారచ్చట మోసమున నెట్లుహరింపబడిరో, నీ రాష్ట్రముగూడ నిచ్చట నట్లే హరింపబడినది నాయనా.

దేవ—రాష్ట్రముగూడఁ బోయినదా? పోనీ, యేమి చేయఁగలము! తృడిగారికంటె నది యెక్కువది కాదుగదా! బ్రతికియుండినయెడలఁ దిరిగి రాష్ట్రము రావచ్చునుగాని తృడిగారువత్తురా? పెండ్లి వంశవృద్ధికై యుండ నాకు వంశనాశనమునకైనది. కాని నారాజ్య మెట్లపహరింపఁ బడినది ?

శార—అది క్షుమాలినపెండ్లిరాత్రియే నాయనా! యాకోటనుముట్ట డీవైచి నిదురించుచున్న సేనాధిపతుల నాచండాలుఁడే చంపించినాఁడు. నేను మెక్కవాసియును పురుష వేషములతో గుట్టయులెక్కి పారిపో యితిమి. దాసియు గుట్టములు దారిలో మృతినొందెను. నే నీయుద యముననే యిటకుఁ జేరితిని. అక్కడ భర్తగారు పరలోకగతులుకాగా నిక్కడ స్వరాష్ట్రము శత్రువులపాలుకాగాఁ గన్నకొడుకును గారికగు బలినిచ్చుటకై దొంగలకు నే నిట్లు ప్రభుత్వమేడ్చుచున్నానురా తృడి.

(ఏప్లి మూర్ఛిల్లును)

దేవ—అమ్మా! నిముసనిముసమునకు మూర్ఛిల్లి కొయ్యఁ గారుచి న్నావు. అమ్మా—అమ్మా—కలుక వేమి ? (తనలో) మాయమ్మగా రీమంతులువలన మృతినొందుట నిశ్చయము—నేనింకఁదల్లి లేనివాడను గూడఁ గావలసియున్నది. దానితోఁగిష్టపూర్తియగునో ముఠియింక నేమైననున్నో—ఇది నేనుఁ జానవలయునుగాని చావఁడిగిన వారు నాకింక నెవ్వరున్నాగు. అంతఃపురములో హంసకూలికాతల్ప మన దాసి కాపరామృతిపాదజల? యగుమఁ బనశింపవలసిన రాష్ట్ర మని నట్టడవిలో దొంగలకోనలో ననాధయై నేలపైఁబడియున్నది. సుఖపెట్టవలసిన నింతయెన్నుగల కొడుక వైన నేను బ్రదికియుండఁగానే యీమెఠీదురవస్థవచ్చినది. హా—హతవిధీ—నీచర్యలకైమున్నది. నీ ప్రేకదారి, పద్ధతి ననుసరించిపోయెడవా—కాక నిరంకుశప్రభుఁడను నాకేమనిపందెపువేటుగా పెట్టివానిచేతివిసరుగాఁబోయెడవా—హా!

భగవంతుడా! ఈమె తల్లియ కాంతగదా—మహాభీమానధనకదా—
ఎండకనెట్లుగనిదికదా—అట్టియామహారాజ్ఞిని నరహత్యవృత్తిగాఁ
గల దొంగలనమమను మహారాజ్యమధ్యమునఁ బాటవైచితివే—ఈమె
యం దేతప్పుగనిపెట్టి యిట్లు చేసితివి! ఇత మధమస్థితిగోనికీడ్వడలఁ
చినపాడవు ముందంతయామెగా నేలస్పృష్టించితివి. ఆపదలిచ్చునప్పుడు
శిక్షించునప్పుడు, కాసంతవంశగౌరవమును బాడనక్కఱలేదా. సా
మాన్యబుద్ధియుక్తుడైన భూలోకరాజులే యట్లుచూతురే—సర్వజ్ఞుఁ
డైన నీకీయసందర్భచర్యదగునా—చీ. చీ. తప్పటాహములగోఁబడు
చున్నాను క్లాఁబోలు—ఇట్టితల్లిని, నిట్టిపుత్రుని నిచ్చటనోన్యన్యస్వా
సమునకు సమావేశమొనర్చిన పరిమాత్ముడు కరుణాబుడకదా.
సర్వజ్ఞుడకదా. ఆతఁడేమియూహించెనో. కాని (ప్రకాశముగా)
అమ్మా—అమ్మా—కొంచెమూరడిల్లుము.

శార—కొంచెముగానేమి, పూర్తిగనే యూరడిల్లుచును
నాయనా.

దేవ—(గడ్డముపట్టుకొని) తల్లీ! చెప్పినమాటావిని యూర
డిల్లుము. నీవు కంటనీరు బట్టుకొనుచుండఁగా నేనుజూడలేదు. నాకమపు
దహించుకొనిపోవుచున్నది. నాశాధకు నివృత్తి చేయుటకైన నీవువిచార
ింపవలదు.

శార—నాయనా! నీవతగాఁ జెప్పనక్కరలేదు—నేనితఁ
గన్నీరుపెట్టుకొననులే. మీనాయనగా రవసానదశలో నీకేమైన నాన
తిచ్చిరా?

దేవ—కౌడాజ్ఞ లిచ్చినారు—మొదటిది, వరాహరాజు హృదయ
రక్తముతోఁ దనకుఁదర్పణమిమ్మని—రెండవది, తల్లిగారి భక్తితోఁ
బూజించుచుండవలెనని.

శార—ఆరాజాధము నీపెట్లుచంపఁదలఁచితివి?

దేవ—నారాష్ట్రమున్నదికదా; అక్కడకుఁబోయి యెట్లోక్రయ
త్నము చేయవలయునని, యూహించితిని. అదికూడఁ బోయినదని
యిప్పుడు తెలియుటచేత మనస్సు తుపానునందు సముద్రమధ్యమందలి
యోడవలె—

శార—నాయనా! ఇదియెకాధికుఁడవైన నీ వంత కార్య
మెల్లొనర్పఁగలవు! శత్రుమారణము మీతండ్రిగారి కభిమతమైనను
భగవంతుని కనిష్టమైనట్లు ప్రస్తుతస్థితివలనఁ దెలియుచున్నది. పోనీ—
నాయనా! ఈరక్తాశనవృత్తినివదలి సత్యదయాశౌచములుగలిగి బ్రా-
హ్మణవృత్తినిఁ బ్రచ్ఛన్నముగ నవలంబించి—

దేవ—అమ్మా—అమ్మా.

శార—క్షుత్రియకాంతవైన నేనిట్లనఁగూడదని యెఱుఁగుదును.
అందులో మీతండ్రిగారి ధర్మదారవైన నేనిట్లుబొత్తిగా ననఁగూడదు
కాని నీవుమాకొక్కఁడవు. నీవైన బ్రాహ్మణునిగా నున్నావు. నీకు
వివాహమైన నయియుండినయెడల నేనిట్లునుదాననఁగారు.

దేవ—అమ్మా! శత్రుమారణమొనర్చి తండ్రిగారి ఋణ
మును దీర్చినవిద్యుట్ల నీయిష్టానుసారముగాఁ బ్రత్రమగు బ్రాహ్మణ
వృత్తి నవలంబించెదనులే.

శార—బ్రాహ్మణవృత్తియని దీనమగుమాట నే నేలపలుక
వలసివచ్చినదనఁగ నిన్ను గర్భమునధరించి యుండునప్పుడు నవమమాస
మున గాత్రి కొకమహాపురుషుఁడు, శంకరదేవఁడు నేననుకొంటిని.
స్వప్నమున సాక్షాత్కరించి, అమ్మా! నీగర్భమున నున్నవాఁడు
బ్రాహ్మణాచారము నవలంబించును. అనిచెప్పినాఁడు—ఇప్పుటి నీ
బ్రాహ్మణవేషముచు జూడఁగానే నాకీపూర్వస్మృతికలిగినది. నీకేల
చెప్పవలయునని యంతసేపూరకుంటిని. కాని యెందులకైన మంచి
దే మోయని చెప్పితిని.

దేవ—నన్ను బోషించిన బ్రాహ్మణదండతులయొద్ద నెలవు తీసికొనివచ్చు డా బ్రాహ్మణుడు నాతో నేమిచెప్పిచోవిందువా?

శార—అవశ్యము.

దేవ—‘నీవు క్షత్రియుడవైనను నాభార్య నీకు యశోపవీత ధారణ మొనరించి నాదర్శముడియుంగరము నీచేతనుగించి నీకు శాస్త్ర గాత్ర మిప్పించినది. నీచేతనీరముగూడఁ ద్రాగినది. నీవు మాకుఁ బుత్రుడవు. ఆపద్వేళను నీకామెయిచ్చిన బ్రాహ్మణత్వమును—అసత్య మాడి నీకు నేను స్థిరపఱచిన బ్రాహ్మణత్వమును—నీవుకాపాడు కొనుము’ అని బ్రాహ్మణుడు చెప్పెను. బ్రాహ్మణుడవైయుండి శత్రు మారణ మెల్లుచేయఁగలనని వారినడిగితిని. ‘క్షత్రయోచితవ్యాపారము లన్నియుఁ జేసికొనుము. బ్రాహ్మణవేషమునమాత్రముండుము.

శార—అందుల కంగీకరించితివికద!

దేవ—ఆ.

శార—నాయనా! మంచిపనిఁ జేసితివి. ప్రాగదాతయగు నా మనసుభావునియాజ్ఞ నిర్వహించుటనుగాక—నరేంద్రునీ వేమిచేయ దలచితివి?

దేవ—మిత్రాగారిని భక్తితోబూజింపవలయునని మాత్రుడి గారిచ్చిన రెండవయాజ్ఞను దలఁదాల్చుటకంటె నితరజేయఁదగినదిలేదు.

శార—నాయనా! బుద్ధిమంతుడవైననీ వెప్పు డట్లు చేయు చునే యున్నావు. నే నడిగినదదికాదు. ఇత శత్రుహత్యకు ముందుదారి యేది యూహించితివని యడిగితిని.

దేవ—ఒకటికెందుపూటలలో నాలోచించి మనవిచేసినను.

శార—అట్లుకాదు నాయనా—నాకుఁ దొందరగానున్నది. నేను జెప్పనదేదోవిను. ఇక్కడ దొంగలు గాదావుగా నాలుగువందల వఱకున్నారు. వీరు దృఢశరీరులు—బలాఘ్నులు—దురభ్యాసములు

కొన్ని కలశాలైనను గ్రమముగాఁ దగ్గించుకొనఁగలరు—ఏగుహలో
దాచియుండిరో కాని వీరియొద్ద విశేషధనమున్నదని నానమ్మకము—
కావున నీవు వీరికి రాజుగానుండి వీరిని యుద్ధనిపుణులఁజేసి సైన్యమును
గూర్చి కోటను బాగుగా వృద్ధిపఱచి బలిష్ఠుఁడురాష్ట్ర మిచ్చటస్థాపించి
ప్రచ్ఛన్నుడవైయుండి తగుసమయమునుగవిపట్టి శత్రుమూలవిచ్ఛేద
మును జేయుచువుగాక.

దేవ—తల్లిగారి యాశీర్వాదము శిరమునధరింపఁబడినది. కాని
నీవేప్రభువుగానుండుము—నేను నేనాధిపతిగానుండి వీరినందఱను గదన
కళానిర్వృతులుగఁ జేసెదను.

శార— ఈ దిక్కుమాలినపురుష వేష మంతవఱకుధరించినందు
లకే నేను లోలోనఁగ్రుచ్చి చచ్చుచున్నాను—ఇదిగో యిప్పుడే తీసి
వచ్చెదను.

(ఃష్ట్రమీచును)

దేవ—హా ధగవఁతుఁడా! ఎంతమహాకష్టములోనైన నేదో
రవ్వంత యాశఁ గలిగించుచుండువుకదా.

గీ. చిత్తమునఁబూర్ణశశి ప్రకాశించుచుండ,
దూరమున మొడిచేటంతఁ తోయదంబు,
తూర్పురవగాలి వినరునఁ జోచెఱెప్ప
పాటునను జిమ్మచీకటుల్ ధివర్పెదిశలఁ
బ్రబలపవనమువీచెరైఁ రయ్యుచునుచు
బారుమెఱపులు జరజరఁ బలుగ్గువాఱె
పినుగులెడమీక పడె బడఁ బడలతోడ
కుంభవృష్టిగ వర్షంబుఁ గ్రుమ్మరించె
నిప్పటికిఁ గొంత శమించిఁ నప్పటికి
మబ్బులెడనెడ గొంత లఁ బ్లిబ్బుగాను

వచ్చుచును బోవు బెదరుక్కల చ్చటచట

గవబడె దుపాను రాకుండు గాకమటల.

శార—(స్త్రీ వేషమున బ్రవేశించి) నాయనా! ఇవివటకే యాలస్యమైనది. ఒక్కముఖ్యాంశము నీతో జెప్పవలసియున్నది.

దేవ—అమ్మా! నాకు దొందరగా నున్నదని యిదివటకంటివి. ఏమోయని యూరకుంటిని. ఇప్పుడిదివటకే యాలస్యమైనదంటివి. నీ వేమి చెప్పుకవోయని భయముగానున్నది.

శార—నాయనా! భయమేల? విజయరాజేంద్రుని కొడుకువు. నీకు భయము డడగునా—ఆతిభార్యనైన నాకేభయములేదే—భయకడవలసింది కాదు—ఇదియొక్క నాతలనేపుట్టెనా—ఎడఱుత్తమ కాంతలెట్లాచరింపలేదు?

దేవ—అయ్యో—అయ్యో—సహగమన మొకర్చెదవా?

శార—నాయనా! అట్లుచేయకపోవుట విరతకాని చేయుటలో నితయేమున్నది?

దేవ—అమ్మా! వలదు—వలదు—నాయనగారే గతించిరని గుండెగిలి యేళ్ళుచుండగా నీవుగూడ నన్నవదలిపోవుదువా!

శార—నాయనా! నామొడిలో గూరుచుండుము.

దేవ—(అట్లుచేయును)

శార—నామొడిలో పాలుద్రాగివయింతవాడవు నాచేయెత్తు వాడవైతివిగా—నీవుపురుషుడవైతివిగా—ఇప్పటికప్పుడు లేమి పీటలు పెట్టుకొని కూరుచుండువా? నీవెంతమధుర్వపంతుడవు కావలసియున్నదో—తల్లియు దాసియు నెల్ల కాలము నుట్టికట్టుకొనియుండులాడుదురా నాయనా.

దేవ—అమ్మా! యితట వలదు—ఒకసంవత్సరమువటకుండి

యటుపైన దండీగారి యాబ్ధికదినమున సహగమనమొనర్తువుగాని.
అమ్మా—అమ్మా.

శార—అట్లుచేయుట సహగమనమనిపించుకొనదు—ఇదివఱకే
యాలస్యమైనదని నేను దేవులాడుచుండఁగా నింక నెకసంవత్సరమని
సీవనఁదగునా—నాయనా! నీపింకఁ జంటిపిల్లవాడనని నేను గొంత
కాలము నిరీక్షింపనా? నేనుగర్భవతినిని నిరీక్షింపనా? అకారణనిరీక్ష
ణము దోషముగదా.

దేవ—అమ్మా! నీకునేనేమి చెప్పఁగలను—ఇట్టిమహాదురవస్థలో
నన్ను విడిచిపోవుతలంపు నీకుఁగల్గుబయేమనుకొనవలసినది. (నుడుటిపై
గీతగీచి) హరహరా—హరహరా.

శార—నాయనా! లొడితెనులోఁ బొంబదితొమ్మిదైన యీ
యిహలోకజీవనములోనిభాగ్యాభాగ్యముల లెక్కయేమి? నాయనా!
మూర్ఖాభిషిక్తుడు బ్రతుకుచున్నాఁడు. ముష్టివాడును బ్రతుకు
చున్నాఁడు. వాడులేదని యేప్పుచున్నాఁడు. వీడును లేదని యేప్పు
చున్నాఁడు! ఇక భాగ్యమేమి, అభాగ్యమేమి? సుఖయెవ్వఁడు, దుఃఖ
యెవ్వఁడు! ఇక్కడిగతిగతికాదు—ఇక్కడిబ్రదుకు బ్రదుకుకాదు—
నాయనా! వసుసురచ్చిన బుద్ధిమంతుడవుకావున నాయత్తరగఠిక
నిన్ను సాయపడుచుంటిని.

దేవ—అమ్మా! నీయిష్టము.

శార—నాయనా! నాయిష్టమేకాదు—నీవుకూడనిష్టపడితివేని
నామనసునకు శాంతిగానుండును.

దేవ—ఇప్పుడక నేను జేయవలసిన దేమున్నదో నీవేచెప్పు.
నేనుగూడ నీవలెనే యగ్నిప్రవేశము చేయుటకు నాకువీలులేదుగా—
శత్రుమారణమొనర్చి తండ్రిగారియాత్మకు శాంతిగలుగఁజేయకండ
నే నాకృత్యముచేసికొనుట కవకాశములేదుగదా! ఒక్క సంవత్సర

ములో నట్టిశత్రుమారణాదికీ పూర్తియగునేమో! అటుపైన నీవును నేను నొక్కసారి ప్రాణపరిత్యాగమహూర్తవము సలుపుకొనవచ్చునని నేనునిన్నునిరీక్షింపుమంటిని. అంతవఱకాఁగటకు నీవంగీకరింపవైతివి. నే నేమిచేయఁగలను?

శార—వెట్టివాఁడా! శత్రుమారణమైనపిమ్మట నీకుఁ బ్రాణపరిత్యాగముతోఁ బనియేమున్నది! నీరాష్ట్రము నీకువచ్చును. పరరాష్ట్రముకూడ రావచ్చును. వివాహముచేసికొని చినవిజయరాజేంద్రునిఁ గనవలసినభాగ్యవంతుఁడవగుదువు. నీకేమి నాయనా—విచారింపకుము. కంటఁదడిపెట్టకుము. ఇఁక నీతోఁజెప్పవలసిన దింతకంటె నేమున్నది? లే నాయనా!

దేవ—(లేచి) అమ్మా! అప్పుడేపోవుచున్నావా? (వచ్చును.)

శార—నాతండ్రి! నీవు కంటనీరు పెట్టినయెడల నా కేమివుపచ్చును. సహగమన మొనర్చువారు కన్నీరువిడువఁదగదు. అందువలననే నేనింతసేపటినుండియు మొఱఁడునైయున్నాను. ఈప్రపంచమున సుఖపడవలసినవారికిఁగూడ నదియేసాధనము. నాయనా! ఇఁకఁదడయఁగూడదు—భటులను వెలుపల నింతసేపుచితిని. బాగుగానుండదు. వారిని లోనికిఁ బిలుతును. భటులారా! ఇటురండు.

(శత్రుంజయుఁడు, భీముఁడు, భైరవుఁడు, కేశవుఁడు, ప్రవేశింతురు.)

శార—ఇంతలో నిచ్చటికి స్త్రీయెచ్చటినుండివచ్చెనని మీరు వింతపడుచున్నారు. పురుషస్వరూపమున నేనే మీరాష్ట్రమునఁ బ్రవేశించితిని. నాయూపదలవలన నేనుబురుషస్వరూపమును ధరించితినిగాని మిమ్ము మోసపుచ్చవలయుననికాదు. నేనుగాంతనని యెఱుఁగక మీరు నన్ను రాజుగానుండుమని కోరినారు. నే నెన్నివిధములవలదనినను మీరువిన లేదు. కొంతకాలముమాత్ర ముండటకంగీకరించితిని. ఆకొంత

కాల మిప్పటికీ బూర్తియైనది. కావున మీరు మేటియొక రాజనుజూచు
కొనవలసియున్నది.

భీమ—అబ్బో! పెద్దదిక్కుతెచ్చి పెట్టినావమ్మా.

కేశ—చిక్కన్నచిక్కా !

శార—ఏమియుఁజిక్కులేదు. ఈతఁడు నాకొడుకు.

భీమ—కొడుకే ? కొడుకే ?

శార—ఔను. కన్నకొడుకు. ఈతనిని మీరాజుగాఁ జేసికోఁద
గును.

కేశ—మమ్ముఁ జావఁగొట్టినయీతఁడు మాకు రాజా !

శార—అందువలననే రాజుగాఁజేసికొనుటకు మఱింత యంగీ
కరింపవలెను. ఇటువదియేండ్లైననుండినిబాఁలుఁడు నిద్రాహారములు
లేని ప్రయాణముతో బడలియున్నప్పుడు మిమ్మునలుగుఁల సవలీలఁగ
గల్గినవాఁడెంతపరాక్రమశాలియో యోజించుకొనలేరా—పరాక్ర
మవంతుడగు పృథ్విదుండవలయునుగాదా.

భైర—ఆమాట నిజమే.

శత్రుం—ఆమాట నిజమేకాని నల్వరనుగెల్చి యని మీరు
చెప్పినమాట నిజముకాదు.

శార—నీ వవ్వడక్కడలేవుకాబోలు క్షమింపుము.

భీమ—అందఱయంగీకారముతోఁ జేసినవనియమ్మా. మేము
నల్వర మొప్పుకొనినంతమాత్రమున సాగదు.

శార—మీరునల్వరు నారాజత్వమున కేలయంగీకరించితిరి ?

భీమ—ఈదినమున మొట్టమొదట నెఁడుమారాష్ట్రములోనికి
వచ్చునో యీతనిని రాజుగాఁజేసికొందుమని మొదట నందఱుఁగలసి
తీరుమానముచేసికొంటిమి. దాని ననుసరించి—

శార—నాని ననుసరించియే యీతఁడు మీకు రాజని చెప్పుచున్నాను.

భీమ—ఎట్లు ?

శార—ఈతఁడే మీరాష్ట్రములోనికి మొట్టమొదట వచ్చిన పురుషుఁడు. కావున నీతఁడు మీకు రాజు.

భీమ—సరే. ఇది బాగుగ నేయున్నది. ఈసారి నందఱు నొక్క కౌన్సేల్యవచ్చును. సరే—యీబాబు మాకురాజు. మీమాటయేమి?

శార—చెప్పుచున్నాను విచుము. మీరాష్ట్రములోనికివచ్చిన యీతఁడుదానిని జంపవలయునని మీకు శాసనమున్నదని వింటిని. నిజమా కాదా ?

భీమ—ఉన్నది.

శార—అందువలన నన్ను మీరు జంపవలయును.

భీమ—సరి సరి. అడుగనక్కఱలేదు—చాలు.

శార—మీరు చంపకున్నను నేను మరణించుటకు సిద్ధముగా నున్నాను. మీరుదయయుంచి యెండుకట్టలను బ్రోగుచేసి చితి నంటింపుడు. ఊ—భీమా ! కేశవా ! మీద్రొలుపొందు. కాలికమ్మగడివెనుక చితిని నిర్మింపుడు.

భీమ—(అప) మిత్రులారా! ఈమెరు మనచేతిమీఁదుగాఁ జంపుట బాగుగానుండునా ?

భైర—(అప) నేనొకచిన్నకవిత్వకల్పన జేసెనను. ఆచమత్కారమును చూడుడు. (ప్రకాశముగా) అమ్మా ! నీశ్రీ మాకు రాజపుత్రు. నీయజ్ఞుని వినవలసినపని మాకు లేదు. మాప్రభుఁడీతఁడు. ఈతఁడట్టియాజ్ఞ నిచ్చినయెడల—

భీమ—(తనలో) సెబాన్! గట్టిముండకొడుక్కే.

శార—రాజా ! ఏమందువు!

దేవ—(తనలో) 'నాయనా! నీవు మరణింపుము—నేను బ్రదికి బాగుపడెద' ననియెంచి యవసానదశలోనున్న శౌర్యవతారమైన తండ్రిగారిని విడిచి పాటిపోయివచ్చిన పరమనిర్వాణ్యుడను—నన్నుగన్న మాతృదేవతను—ఒక్కకు మారునితోఁ దనబ్రతుకుఁ గడతేలునని నమ్మియున్న కరుణాస్వరూపురాలగుతల్లిని—గాటిపైఁ బెట్టి నివ్వంటింప వలసినదని న్నాకుజకు నే నాజ్ఞాపింపవలసినదా—నారాజత్వము కాలిపోవ. నాభవయత్వము దగ్ధముకాను. ఇందుకొఱకేనా నేను బుట్టితిని! ఇంతేమందభాగ్యుడు ప్రపంచమునఁగలఁడా! అయ్యయ్యా—అయ్యయ్యా! ఈదిక్కు మాలినబ్రతుకు నాకేల? చీ. చీ. తలఁగొట్టుకొని చావరాదా! చచ్చుప్రాణ మెంతసేపటిలోఁ బోవలయును. ఒక్క కైజారుపోటుతో నంతమొందునే! ఒకసంవత్సరమో, ఒకదినమో, ఒక మాసమో,దిక్కు మాలినదాభాగ్యపుబ్రతుకుబ్రదుకఁదలంచి శాశ్వతాపృతివృత్తి నొందునా—మాతృహృత యనిపించుకొందునా—ఇదిగో (లోపలిదుస్తుచుండి కైజారుతీసి) నాపెండ్లి ముస్తాబుగో మిగిలినది. ఏమైన నగ్గుఁగాక. ఉత్తరగతులుండనీ—ఊడనీ. హరహరా! హరహరా! (అంతలో గడగడవడఁకుచు గద్గదస్వరమున) హా తండ్రిగా కే! తండ్రిగారే! అ-అ-అ-అ-అ ఆ. (పెట్టికేకవైచి) మహాదేవశాసన! మహాదేవశాసన! (విలుమకొని నేలఁబడును.)

శార—నాయనా! అట్లు వడవడ వడఁకుచుంటివేమి? అదేమి అదేమి—పెట్టిచూపుఁజూచెద వేమి? (వీపుపైఁ దట్టి) శ్రీరామరక్ష—శ్రీరామరక్ష—

దేవ—అమ్మా! ఏమియుఁ దొందరలేదు. నాకిప్పుడు స్వస్థతగానే యున్నది. (తనలో) నేను జానబోవుచుండఁగాఁ దండ్రిగారగవడి చావవలదనునట్లుగాఁ జేయి యడ్డముగా నూపినారు. అలాగే యని యుండలంచి అ-అ-అ-అ యని మాత్రమే యని, పైన నెలలేక గావు కేకవైచితిని. ఒడలు తెలిసియేయున్నది. అంతయుఁ గనఁబడుచునేము

న్నది. అదేమిమిఠయో—శత్రుమారణమొనరింపకుండ్ నేను ఘోర
నించుట తొడ్డిగారి యభిమతముకాదు. కాకపోయిన నిక్కడేమిచేయు
వలసినది ! మాతల్లిగారికి జితిఁబెర్చుడని నాభట్టుల కాజ్ఞాపింపవలసి
నదే. పాపాణమునకైన, వజ్రమునకైన, గొంత మార్దవమున్నదికాని
నానాలుకకులేదే. హా! హా! ఎట్టిపానిగానైన బుట్టవచ్చుచుగాని రాజై
మాత్రము పుట్టఁగూడదు. తొడ్డియనిలేదు. తల్లియనిలేదు. పిల్లయని
లేదు. ఊపిరివిడుచటకు స్వతంత్రతయైనలేదు. ఎంతవగవానికైన నిట్టి
దుర్దశ ముమ్మాటికివలదు.

శార—నీకు స్థిమితతగానున్నదికావున వన్నఁగూర్చి నీభటుల
కాజ్ఞాపింపుము.

జేవ—నేన బుట్టిన దందుకొఱకేదా—భటులారా! ఇచ్చట
కువచ్చినస్త్రీని జంపవలయుకాసన మింతటినుండి రద్దపఱచితిని. ఇప్పు
టికీకాసనము తప్పుక గౌర—వింపఁబడవలసినదే—

శార—సెబాస్ ! నీకులజేవతలు నిన్ను రక్షింతురుగాక. నీపె
ద్దొ—ార్యసంపద సీహందుఁ బ్రకాశించుగాక ! భూసురాక్షర్యాద
ములు నిన్ననుసరించుగాక ! భీమన్నా ! కేశవా ! మీరిఁకఁబోయి మహా
సంతోషమున నగ్నిఁ బ్రజ్వలింపఁజేయుడు.

అందఱు—రాజు! వెలపు.

జేవ—(తలయూపును.)

శార—నాతొడ్డి ! విచారింపకుము. వీరినిబహుశాగర్హాత్యుఁ
బరిపాలిపుము. బ్రాహ్మణదంపతులని చెప్పితినే, వారి నట్టులైన నిట
కుఁ బిలిపింపుము.

జేవ—ఎందులకు ?

శార—మొదటిది, వారుండిన నీకుఁ దల్లిదండ్రులున్నట్లయ్యుం
డును. రెండవది, ఇంతటినుండి తల్లిదండ్రుల యుత్తరక్రియలొపర్పమా
నినవ్రాడవుకావున వారిసాహాయ్యము నీకుఁ గావలసియున్నది. నాయ

నా! మఱియొక్కసంగతి. నీ వెట్టలైన వరాహపురరాజకూతునే చేసి
కొనవలయునునుమా.

దేవ—పల!

శార—ఒట్లుచేసినగాని యారాజునకు శృంగభంగముకాదు.
అది నాయభిమతము.

దేవ—అమ్మా! ఆలా శ్రేష్ఠయత్నించెదను.

శార—చూప నాయనా! అదిగో! ఆయురముంచుచున్న పూర్ణ
రచంద్రునివలె హవ్యవాహుఁ డెంతవృద్ధుఁడగుముగాఁ బ్రబ్ధులిం
చుచున్నాఁడో నాతండ్రి! (కొంగిలిరచుకొని) దైవమును మఱువకుము.
సత్యం ను మఱువకుము. తల్లిదండ్రులను మఱువకుము. ఆరత్నాల
మున రక్షించిన బ్రాహ్మణదంపతులను మఱువకుము. ప్రజలసౌఖ్య
మును మఱువకుము.

దేవ—(తల్లికిఁ బ్రదక్షిణముచేసి) మాతృభగ్యవసుఁ

శార—చాలు మఱియొక నారిప్రదక్షిణము చేయవచ్చుటలేదు.

దేవ—తండ్రిగారు నన్ను వెలుపలికిఁద్రొదిలెనుటచేత నాయ
నకు నమస్కరించుభాగ్యము లేకపోయినది. అహోపము సిప్పు డిక్కడఁ
దీర్పవలసియున్నది.

(నేతృశ్చమున) జయా దుర్గా—భవానీ! త్రిపుసుందరీ—

శార—ఏంటివా భటులె తయుత్సాహమునఁ గేకలిడుచున్నా
రో? నాయనా! మనముగూడ శక్తిని బ్రార్థించుచు నక్కడికిఁబోవుదము
రమ్మ జయాదుర్గా! శాంభవీ! బాలాత్రిపుసుందరీ!

దేవ—జయా సర్వమంగళా! జయా కాత్యాయనీ!

(ఇద్దఱు నమ్మగొనుతురు.)

ఇది తృతీయాంకము.

పూరిమ ని

చతుర్థాకము.

ప్రదేశము—సరాహపురమున సుద్యాసవనము.

ప్రవేశము—సర్వశుంగళి, కాత్యాయని.

కాత్యాయని—సర్వశుంగళా! గుట్టుగల నీమనస్సెంతదాచినను నేను గొన్నిమాసములక్రిందటనే యెలుగకపోలేదు. కాని యిప్పుడు మఱింతస్పృహముగఁ దెలిసినది.

సర్వ—కాత్యాయనీ! నేనుమాత్రము హృదయరిసముల్లేని దాసనా! మాతృగ్రామిణి, వారికి విరోధముగడిన శుడుఁగాక. రాజులలో నన్యోన్యశుత్సరతలేనివారెవరు! ఆశత్రుత్వమువలన నే నాతఁడు వధ్యుఁడని చెప్పుచునా?

కాత్యాయని—అమ్మా! భర్తదాకికా! పోనీ, వధ్యుఁడేయనుకో. బహిరంగముగా భగదనమున త్రాణహరణము చేయవచ్చుచుగదా.

సర్వ—ఈకాలమునఁ గేవలధర్మయుద్ధము లెచ్చటజరుగుచున్న విలే. ఏదో—

కాత్యాయని—కూతు పెండ్లియని ప్రచురించి వైవాహికసర్వసన్నాహములు చేయించి మౌగళివాద్యముల నడుమను బవ్విరేవేదమంత్ర ఘోషములనడుమను విశ్వాంకునిజపి, కూతుమగని గొంతుకోయట కూహించిన రాజుచరిత్రము మనరాజపుత్రస్థానచరిత్రమునకు మచ్చ కాదా! అర్హారత చరిత్రమున కత్రుత్వవిషయముకాదా. అడుదాని

మృత్యుదయవగదా నేమనుకొనినాడో! అందులోఁ గడుపునబుట్టిన బిడ్డయే మహాభిమానవతియే. సర్వసద్గుణసంపన్నయే.

సర్వ—అందుకొకటే నేమవిచారించుచున్నాను. నాపేరత్త కుండినయెడల నాకీచింతలేకుండునుగదా. ఎవ్వరి నెవ్వరు చంపినను నాకుఁ దెలియవలసినయావశ్యకములేదుగదా.

కాత్య—అమ్మా! చింతయని సామాన్యముగా ననుచున్నావు. నావంటిదానికే కడుపుచుటచుటలాడుచున్నదే. మృత్యుము దహించు కొనిపోవుచున్నదే. బ గారమువంటి ప్రాచుర్యమునచ్చినదానవు; దివ్య మంగళవిగ్రహమవు. కన్యాకాపేక్షగలదానవు. శుభమో శుభమో యని కోరిలోను బట్టవములోను మహామాతృహము గాలివలె నెము లేకుండి వ్యాపిచిముండఁగాఁ బెక్కియరఁగుమీది భూకయన ములా! సావిత్రీవిలాసములో శివకలాపములా! వియ్యంకుని రక్త ముతో వేడుకెవసలెములా!

సర్వ—కాత్యాయనీ! నాకొడలు జలదరించుచున్నది. పోమ్మ.

కాత్య—అలాగేనమ్మా! పోనీ మకపట్టుకొనినవారెవ్వరు? నాకేగలిగిన పెద్దపుట్టిముచుకయేమనఁగా, నిది నీకేమియశుభప్రద మగునోయని—ఆసర్వమంగళాదేవితే, నీకుసర్వమంగళప్రదాత్రియగు గాక. పురోహితుని భార్యయగువున నిట్లుదేవులాడుచున్నాను. అమ్మా! మీగుమ్మాకిఁ బచ్చితోరణము గట్టుకొన్నప్పుడేదాఁ గ్రొత్తకట్టు చీర నేనుగట్టుకొనుట—

సర్వ—ఇప్పుడుజరుగుచున్న విజయోత్సవములలో నీకు మా యమ్మగారు మంచిచీరనీయలేదా?

కాత్య—ఇంకముందిచ్చదలేమో! కాని యావిజయోత్సవము లేమి? ఈయుత్సావనమున నిన్నిదినములనుండి లెకపిలేనిసంతర్పణ ములేమి? మంగళ సాద్యములేమి? కవిచిర్రాగ్యులకర్ణామృతశ్లోకము

లేమి. ఇదివఱకుజరిగించినరహస్యవధమును గ్రమ్ముకొనక యీసంత
పోటపీరానేకములేమి; పైరాజపుత్రుఁడొచ్చిదులేమి యను సంశయ
మక్కఱలేదా!

సర్వ—చూడు కాత్యాయనీ! ఆరాజపుత్రుఁడు మరణించెనని
కొందఱు చెప్పుదురు. సంఘమరణమును దప్పించకొని పారిపోటిపో
యెనని కొందఱు చెప్పుదురు. నిజమేది ?

కాత్యాయ—ఏరాజపుత్రుఁడు ? నీతండ్రిగారియల్లుడేనా?

సర్వ—పరిహాసమేల ?

కాత్యాయ—అటులెన మీమామగారికొడుకా ? ఆతఁడు మర
ణింపలేదు; పాటిపోయినాడు.

సర్వ—పాపము. సురక్షితఁడైయున్నాఁడో—లేఁడో.

కాత్యాయ—అతనిని మీరు తడకచాటుననుడియైనఁజూచితిరా.

సర్వ—చూడవలయునని చూడనేనునుమా. యాధాలాభ
ముగాఁ జూచుచుండఁగా నదిగోపెండ్లికొడుకని దగ్గఱనున్నవారెవ్వరో
చెప్పినారు. ఆరాత్రివరుకోఁలొనికి బ్రవేశించుచుండఁగానేచూచితిని.

కాత్యాయ—అంతకుముందుతనిను గుఱిగఁగ మనేకపర్యాయ
ములు వినియేయుంటివి. ఇప్పుడు భర్తగారిని జూచుటకూడసీద్ధిం దను.

సర్వ—ఏమియులేనిదే యట్లనుట తప్పుకాదా?

కాత్యాయ—తప్పేముప్పో నేనేమిచేయఁగలను. నేనుదెచ్చిపెట్టి
నదికాదు. మీతండ్రిగారు పెండ్లివారికివ్రాయించిన శుభలేఖలున్నవి.
పెండ్లివారు వారిబంధువులకువ్రాయించిన శుభలేఖలున్నవి. ఉండక
యెగిరిపోవునాయేమి? రాజపుత్రస్థానమొరయు వెల్లడియైనది. పేక
జువ్వలీవార్తను బైలోకమందుఁగూడ వ్యాపింపఁజేసినవి. ఇప్పుడిదిజరు
గలేదని యెవ్వరుచెప్పగలరు! చప్పిననెవ్వరునమ్ముదురు! పెండ్లియైన
దనియేజనులందఱనమ్మకము. కావున భేవరాజభార్య సర్వముం కదే

యరుచేరుమూత్రములపైకు. అట్లు కావని చరిత్ర కారుఁడెఁబడెనముందు శ్రాసివను వాని నవిమర్శకుఁడని యాదురు. కాక, కవియెవ్వఁడైనవాటక మొకదానిని—

సర్వ—కవుల నాటకపుచాతలకుబట్టి చరిత్ర సత్య మెక్కడు గ్రహించునులే.

కాత్య—ఏది యెటులైనను నీవింకఁజిన్న దానవగుటచేత నెఱుంగవు. లోకము మికి, లిచెడ్డది. ఎంతసేపు జబ్బుచూటలే వ్యాపింకుఁ జేయున. పెండ్లియింకఁగాకుండఁగ నేపెడ్లి వారి నందఱుజుబిసారో, పెండ్లి పూర్తియైతరువార గంకశాలమహోత్సవము కూడనైనతరువారఁ బెండ్లి వారినిజుబిసారో కాని ప్రజకు నిందావాక్యమునందు విశ్వాస మెక్కువ. నీకు దేవరాజుతో నగరు పెండ్లియైదనియు నిన్ను పెంటనే యాత్తవారి టికిఁ దీసికొనిపోవుటకు సమామగారు ప్రయత్నింపఁగా నీతండ్రి వీలులేదనియున్నాడనియు నందుపైఁ గలహము పెరిగినదనియు నింతమునిగినదనియు మనకు నాల్గుక్రోశములదూరముగోవారు చెప్పుకొనుచున్నట్లు నేనువింటిని.

సర్వ—అయ్యయ్యో! ఆలాగా?

కాత్య—కాదా. రాజులకువచ్చిన పెద్దయల్లరి యిదియేకదా. రాజుగారు తలయెత్తి—చంద్రునుగూడనక్కఱలే సుమా—దాసిదానితో మాటలాడగా నుత్తరక్ష. నమున మందలయటతో, సంతపాటితో, దేవాలయములో రాజుగారు పదునలుగురుదాసుల నుంచుకొన్నారనియు భార్యకు వదలివైచివారనియు రాజ్యము దాసులకుఁబంచియున్నట్లు కాలోధించుడున్నారనియు నీవలు గుసగుసలు, వెకవెకలు, చొంచొంబొంబు. అయినను జంతువులే యదృష్టవంతులమ్మా— పురుషులమర్యాదలోఁ గొంచెముఁ పింకితము, సాగుకు నున్నది కాని యాదుదానిమర్యాద, మూత్రము, పారివారా—అంత అసాధ్యవస్తువు ప్రపం

సోమ—ఎంతతొందరతో నీవు పోవువాడనైనను దేవరాజు వంటివాడు పురోహితునిట్లాడున్నాడని నాచెవిని రవంతవేయుటకు నీకవకాశములేకుండెనా? నీవువచ్చుటకు వీలులేకుండినయెడల నెవ్వరి చేనైనను వార్తనంపింపవచ్చునే. వార్తనంపడగనియంశమని నీకుఁ దోచినయెడల, జిన్ని లేఖఁ బంపవచ్చునే. వీనిలో నేదియుఁ జేయకుండఁ దుఱ్ఱునబరుగెత్తితివా—మనకుఁ బ్రబలశత్రుఁడు మనపురోహిత నిర్భాగ్యునింటిలోనుండఁగా నింతకంటె ముఖ్యతరమైన రాజవ్యవహారము మఱియేమైయున్నది.

శ్రీకం—క్షభునితో సత్యము మనవిచేయుచున్నాను. అతఁడు దేవరాజునందేహము నాకుఁ బూర్ణముగా నశించినహేతువుచే లక్ష్యముచేయలేదు. అందుచే మీతోఁజెప్పలేదు.

సోమ—పోనీ. చెప్పనివాడ పూరకుండక యిప్పు డెవ్వరడిగి నారని చెప్పితివి?

శ్రీకం—అదినచర్యానివేదనము మీకింక బాకీయుండుటచేత నిప్పుడు చెప్పవలసివచ్చినది.

సోమ—ఓమండబుద్ధి! ఇప్పుడు చెప్పిన వినియోగ మేమి! ఇప్పుడెచ్చిన లాభమేమున్నది? మొత్తుకొనిన వినియోగమేమున్నది? నీమూలమున నావిజయసంపూర్ణతకు భంగముకలిగినదికదా. ఇందులకు నీవేలశిక్షాపాత్రుఁడవుకావో చెప్పవలసియున్నది. అయ్యయ్యా! చేతఁ జిక్కినవాడు చేయదాటిపోయినాడే. ఇదివఱకాతనిని మోసపెట్టితిని. కాని యింకమోసపెట్టగలనా! తిరుగ నాతఁడు నాకెల్లదొరకును? దొరకకుండనున్నంతకాల మీతో భమునొందుచుండవలసినదేనా?

శ్రీకం—క్షమింపవేడుచున్నాను. తొందరతో నేనింతయాలోచింపలేదు.

సోమ—క్షమించుమని యెంతసులభముగాఁ జెప్పినావు. క్షమా
కణితోఁబరిశుద్ధపత్రిక నొండఁదలఁచితివి కాఁబోలు. తిరుగ యుద్ధ
మగునెడల నీబుద్ధిహీనతచే నారాజ్యమున కెన్నిలక్షలపైకముదండుగ
వచ్చునో చూడు. ఎంతప్రాణహాని తిరుగఁగావలసియున్నదో చూడు.
నేను క్షమించినచు తిరుగ నంతసామ్మ సమకూర్పవలసిన రైతులు
నిన్నునధింతురుగాని క్షమింతురా! యుద్ధములోఁ జావవలసిన యనేక
యోధులు బంధుసహితముగ నిన్నేనుఁగుకాలికిందం ద్రొక్కితురుకాని
క్షమింతురా! నాగొంతుకఠఁగి తామధగిల్చి నన్నుక్షమించుమనివేఁసు
చుంటివా! అయ్యయ్యా! ఇప్పుడా చెప్పితివి. అప్పుడే చెప్పినయెడలఁ
బురోహితరాక్షసు నింటిలోనే శివార్చనపుటరఁగుమీఁదనే దేవరాజును
ముక్కలక్రిందఁగోసియుండునే. పురోహతునిఁ దలకిందుగ వ్రేలాడఁ
గట్టించి క్రిందచుంటలుపెట్టించియుండునే. హా! ఎంతపనిచేసితివి.
మూర్ఖా! నాసామ్మదినుచు నాకొంపఁగూల్చితివే. నీవును బురోహి
తుఁడును గలిసియే దేవరాజు నప్పుట దాచిరేమో! నాకట్టిసందేహ
మున్నది. నీవేమిప్రత్యుత్తరమిచ్చెదవు.

శ్రీకం—తోందరపడకుండు. అట్లు నేను జేసినవాఁడనై యుండు
నెడల నీసంగతి మీతోనేలచెప్పియుండును?

సోమ—చెప్పితివి. అబ్బా—చెప్పితివి. మిగులగొప్పపనిఁ జేసి
తివి. నాసామ్మ చిర కాల మనుభవించినందుల కీమాతృపుమహిమ
కారమొనర్పితివి. ఈవార్తకై నీవై దేవతలు పుష్పవృష్టిగుఱియవలసి
నది. ఈసంగతి నేనేల చెప్పియుండునని తిరుగనన్నుఁబ్రశ్నింతువా? నీకు
వానికిఁ దర్వాతనేమిచెడినదో—ఎందులకుమీకు భేదబుద్ధియంకురించి
నదో—ఈసంగతియేలాగునైన నాకుఁ దెలియకతప్పదుకదాయని
యొంచి నేరమంతయు నాతనిపైమోపుటకు నీవిట్లు చెప్పుచున్నావేమో!
నీవుధారాళబుద్ధిగలవాఁడవేయైయుండినయెడల నీకీసంగతి తెలిసినతో

డనే నీవాతనిదీసికొని నాయొద్దకుఁ బరుగెత్తుకొనివచ్చియుండువు. అట్లు నీవు చేయలేదు. అయిపేక్షయే సర్వసందేహములకుఁ దావలమై యున్నది. ఏమిచెప్పుదువు?

శ్రీకం—హరహరా! నేనుజేసిన యుపేక్షయేదియులేదు. నా పనియేదో నేనాచరించుకొనుచు మీ కార్యమునం దలక్ష్యముగ నుండ లేదు. మీపనియే చేసితినికాదా.

సోమ—ఉన్. ఆసంగతి తిరుగ నేలచెప్పెదవు? వదలుపోతా! అవిధేయుడా! జాగ్రత్త.

శ్రీకం—జాగ్రత్తయినదేమి? మీకధికారమున్నది కావున— నేను నేరమును జేసినట్లు మీతోఁదోచినదికావున—శిక్షింపుడు. అంతేకాని యూరక నిందావాక్యములేల?

సోమ—ఊరకయా! ఊరకయా! నాశత్రువు నొకబ్రాహ్మణా ధమునితోఁ గుట్రచేసి రక్షించినప్పటికి నూరకయే—ఉ. నాశత్రువును మీమిత్రునిగభావించి యాతనిని తిరుగ నాపైదండెత్తునట్లుచేసినప్పటికి నూరకయే—నారాజ్యమిట్లు విశ్వాసద్రోహముతో శత్రుపీఠాకర మగునట్లు చేసినప్పటికి నూరకయే—కృతఘ్నుడవై నానొంతు నీవిట్లు కోసినప్పటి కూరకయే. ఇదియేనీకూరకగాఁ గానబడునప్పుడు నీకుపద్ర వముగా దోచునదేదీ! నాయూపద నీకుఁ బరమలఘువుగానున్నదా! నాసొమ్ము నీకు విషమైనది. నీవురాజుద్రోహివి. శిక్షార్హుడవు.

శ్రీకం—అందుకొఱకే శిక్షింపుడు. ఇంతకాలము సేవించిన నాతత్త్వమును గనిపట్టజాలని మీయొద్దనింతవఱకున్నందులకు నాకుఁ బ్రాయశ్చిత్తముకావలసినది కాదా. నేను మఱియొకసారి చెప్పు చున్నాను. మీరు తప్పటభిప్రాయము నొందుచున్నారు. నేను బుర్రో హితునితోఁగలసి మీశత్రురక్షణ మొనర్పలేదు. భవానీపాదముల తోడు—మీరునమ్మినసరే; నమ్మకున్నసరే.

సోమ—నేను నీ ప్రమాణములనమ్మను. నా యోగ్యతచే నమ్మి తినేయనుకో. నా శత్రువున కభయమిచ్చిన బ్రాహ్మణవిశ్వాసఘాతుకుని కంటె ద్రవహస్యమెఱిగియుండియు శత్రుమారణము పేక్షించిన నీవెట్లు యోగ్యుడవు! అంతకంటె ముష్టుడవు. దొంగయని యెఱిగియుండి, పట్టుకొనుటకవకాశముండియు చూరకుండిన రక్షకభటుడు దొంగ కంటె దుష్టుడుకాఁడా. నీకు శిక్ష కావలసినదే. భటులారా! రండు.

(ఇద్దఱుభటులు కత్తులతో బ్రవేశింతురు.)

సోమ—భటులారా! ఈతని జెఱసాలలో నుంపుడు; నీతోఁ జెప్పుచున్నాను వినుము. దేవరాజును నాకప్పుజెప్పు భారము నీపై నున్నది. ఇప్పుటికైన నిన్ను తమింతును. ఆతఁడెక్కడకున్నాడో నీ వెఱిగియుండినయెడలఁ జెప్పుము. ఆతఁడు నీకాశులపైఁ బడుటచేతనో, తఁడ్రచిచ్చి యేప్పుచున్న బాలునిపై నీకుదయగలిగియో యాతని నీవు పేక్షించియుండువు. కానాచిత్తముగ నట్టికరుణ నీ సహృదయులకు శత్రువులపైఁగలుగుట యచ్చటచ్చట నుండవచ్చును.

శ్రీకం—నేను నీ సహృదయుడనా. ఎన్నియుద్ధములందు నీకు విజయముఁ జేకూర్పలేదు. నీ సహృదయుడనా—మొన్న జరిగినమహాలయకళ్యాణములో రెండువందల జనమునకుఁ దక్కువగా నేను జంప లేదే. నేను నీ సహృదయుడనా? వెరుక చేసిన సేవలన్నియు దిగదుడుచుకొనిపోయినవా? దగ్ధమైపోయినవా? అంతంతమహాకార్యములు చేసినప్పుడు బహుమానములేదేమి? సంతోషపూర్వకమైన శిరఃకంఠనమైన లేదేమి? ఇప్పుడుతిట్లా? శిక్షలా? చెఱసాలలా? ఏదోరవ్వారలోపముఁ జరిగినదనియా? ముందుఁ జెప్పవలసినది వెరుకఁజెప్పితినినియా? ఏమి సరసుడవు! ఏమి మంగిలెఱ్ఱుడవు! ఏమి ప్రభుడవు.

సోమ—చంపెనను. జాగ్రత్త.

శ్రీకం — అంతప్రయోజకుడవగునెడలఁగానీ— వలదన్నవారెవ్వరు. చావునకు భయపడినవాడైనయెడల సేనాధిపత్యమేలచేయుచుంటిని. అనేకపర్యాయములు శత్రుకరములఁజిక్కఁబోయిన నిన్ను ఫిరంగిగుండ్లకుజంకక యేలరక్షించియుంటిని. నేనుజావునకుభయపడినవాడనైయుండినయెడల నీవిప్పుడిట్లునుట తలస్థించియుండదే. నేను నిన్నుఁ జంపనక్కఱలేదు. నీవునన్నుజంపనక్కఱలేదు. సేవకులశక్తియొక్కతల నెఱుఁగని నీవాఁడప్రభుని సృష్టించినందులకు నిట్టివానియొద్ద నావంటివానిని సేవకునిగాఁ గూర్చినందులకుఁ జేతనైనయెడల బ్రహ్మదేవునిఁ జంపవలసినది. నీవంటివారు నావంటివారెడఱుజచ్చిన లోకమునకు నష్టము! ఇప్పటిబ్రహ్మచు జుపినయెడల భవిష్యద్భవిష్టా విశ్వాసవంతులైనరాజులను సృష్టించునేమో. భటులారా! ముందునడువుఁడు నన్నుఁ జెఱసాలలోనికిఁ గొనిపోవుఁడు.

(శ్రీకంఠదాసుఁడు భటులతోఁ జేష్టామించును.)

సోమ—పో. నిర్భాగ్యపుముండకొడుక—చావు. కారాగృహములోనే చావు. మేమే సమర్థులము. రాజునకుఁ బ్రతిష్ఠఁదెచ్చుచున్నామనియును, మేమే శౌర్యవంతులము. రాజునకు విజయముచేసూర్పుచున్నామనియును, మేమే వ్యవహారజ్ఞులము. రాజునకు రాజకార్యనిర్వహణమొనర్చుచున్నామనియును దెగినిలుగు పెద్దయద్యోగుల నప్పుడప్పుడు సాగఁదీసి పరాభవించుచుండినయెడలఁగాని మిగిలినవారికి బుద్ధిరాదు. నావలననే పనిజరుగుచున్నదని బానిసవానికైన గనలు నెత్తి మీఁదికి రానీయఁగూడదు. తలతిరుగుడారభయగునరికి 'పెడి' మని బ్రహ్మరంధ్రస్థానమునఁ బైజారుదీసికొని బజాయింపవలసినదే. రాజతంత్రమున నొకనివలననే యంతపనియు జరుగుచున్నదన్నమాటయేమి? గడియారమునఁ జిన్నమరమేకెంతో పెద్దచక్రము నంతే. చక్రము తిరుగుటకై మరమేకును సర్దవలెను. మరమేఁబిగితై చక్రమును సర్ద

వలెను. అస్థానశ్రమమున క్రధానుహాక్కటియే; బానిసయు నొక్కటియే. క్రధానునకు బుద్ధివచ్చుట కొకప్పుడు బానిసనుదన్నవలయును బాలిసక బుద్ధివచ్చుటకై ప్రధానునొకప్పుడు తన్నవలయును. మొత్తము మీఁద కొఱడా చేతఁబుచ్చుకొన్నగాని వ్యవహారము కఱకుగానండదు. కోతిముండకొడుకులు ! పక్షప్రాయశ్చిత్తమని, వారప్రాయశ్చిత్తమని, మానప్రాయశ్చిత్తమని పదేపదే తగిలించుచుండవలెను. రాజకఠినతవదలినయెడలమాత్రము కార్యమేమియులేదు. కొండమూడిన తేలు కుమ్మరిపురుగు. పండ్లూడినపాము పలుపుత్రాడు. మాయోగ్యతను భటులు యోగ్యతగాభావించురా! ఊహలు. చేతఁగానితనముగా భావించుదు. మాశాంతిని చచ్చుదనముగా భావించుదు. మేము వట్టి మట్టిముద్దలమనియెంచి మాయొఱగులు దిద్దుటకారంభితురు. మావంకలు సరిచేయఁబూనుదురు. మామాటలకుఁ దమకూతలతో రసపుష్టికలుగఁజేయుటకు మొదలిడుదురు. మానవ్వలను వారేవ్వదురు. మే మీయవలసినయాజ్ఞలను దామేయుచ్చుట కుపక్రమితురు. మే మూరక నైవేద్యనస్తివిగ్రహములని యెంచి యొకవంకఁ జేయితిప్పి యొకవంకఁ బృథమమృచ్చిసాహసితురు. వీఁపుమీఁద రాసురావణ యుద్ధముజరిగితురు. వేరులేనివృక్షమునకు గిజలేనిపండు పుట్టించి నోరులేని చిలుక చేతఁ గొఱికితురు. అబ్బ-అబ్బ ఎవ్వరిని నమ్మదగదు. ఎంతసేపు బడితె బాజాచాణక్యనీతి దీనికండదు. దీనికొలిన రాజనీతి శాస్త్రము మఱియొకటిలేదు. కాకపోయిన నాపురోహితుఁడెక్కడ ! నాప్రబలశత్రుఁడైన దేవరాజును దనయింటదాచుటెక్కడ ! ఎవఁడురా లక్కడ ?

(నేపథ్యమున) మహాప్రభూ ! సేనాధిపతి చెఱసాలలోఁ బ్రవేశించి నాఁడు. తిరుగ నేమిసెలవు ?

సోమ—పురోహితు నిట్లుబంపుము.

(నేపథ్యమున) చిత్తము.

సోమ—ఈ సేనాపతి లేనంతమాత్రమున నివృత్తువచ్చిన సప్త
మేమున్నది. అతనిస్థానమున మఱియొకని నియమింపవచ్చును. అది
గాక మిగిలినవారింక నలుగురున్నారకదా—రాజ్యముపోయి, తండ్రి
పోయిన దేవరాజు బ్రతికియుండినయెడలఁ దిరుగ నెంతకాలమునకోగాని
యింతటఁ దలయెత్తఁగలఁడా. అప్పటికేదైన సుకమాయూతంత్రము జత
పడకయుండునా.

(చంద్రశేఖరస్వామి ప్రవేశించును.)

సోమ—(లేచి) ఓమ్ గురుభ్యోనమః—శ్రీపరమగురుభ్యో
నమః హే. హే. హే. (వికటముగా నవ్వను.)

చంద్ర—(తనలో)

గీ. చుంబనము సేయు గరువంగఁ, † జూచుతాఁచు

చెవులు నిక్కించుఁ దన్ననెం † చినవాయంబు

సావడఁగనున్న మొసలి బా † వృముల విడుచుఁ

గొట్టటకుముందు నవ్వను † గోపనుండు.

ఈపూరి నాకు దేవాదేవేషుగప్పకు. కానీ—కానన్నది కాకమా
నునా!

గీ. ధరణిపతియన్న మొట్టలో † తన్ను నల్లె

క్రభునిబట్టయ్యెదో చేతి † బసితె యల్లె

కువలయేసుని పెట్టెనొ † కొట్టునల్లె

అద్ది గ్రహించి యిది వల † దనుటతగునె!

సోమ—(శ్రీమచ్చంద్ర) శేఖరభగవత్పాదాచార్యభ్యోనమః—
ఏదీ ఒక్క-అశీర్వాచనపుఁబనన ! శతంజీవే-ఏదీ.

చంద్ర—‘శతంజీవే’ [అని చతువును.]

సోమ—ఎవడురా శత్రువే—నేనా, దేవరాజా ? నీగొంతు
కగొయ్య. ఆ! ఎవడురా అక్కడ. (ఇద్దఱుభటులు ప్రవేశింతురు.)
భటులారా ! వానిచెవులు పట్టుకొనుడు.

(ఇద్దఱు చెఱియొక చెవి పట్టుకొందురు)

సోమ—జోకాయించుడు. వెనుకకు ముందున కీప్పుడు. ఆలా
గున-అదిగో ఆలాగున-భటులారా ! వానిచెవుల కుండలముల లాగి
వేయుడు. శీలలు త్రిప్పటకాదు-చెవులఁ ద్రెంపుడు.

చంద్ర—హరహరా-హరహరా (చెవుల శీలలు త్రిప్పి కుండల
ములుతీసి) బ్రాహ్మణమేధములో సోమనూజవగు నీకా కుండలములు
తగినవి ! రాజేంద్రా ! ధరింపుము- (అని రాజునెదుటఁ బెట్టును.)

సోమ—బ్రాహ్మణమేధ మింక నేది? నిన్నేనుఁగుచేతఁ ద్రొక్కిం
పక మానుదునా. నీమాంసమును వండించి నావేటకుక్కలకు పెట్టి
ఇని వేళయైనదా-ఏదీ, ఆశ్లోకము-విశ్వానభూతుకుని మాంసము ఈక్క-
లైన స్పృశింపవనుశ్లోకము నిజమగునో కాదో చూడక మానుదునా-
నీకు నాచేతిలోఁ జావు నిశ్చయము. నేనాధిపతిమంరవానికే లెక్క
లేదు కాని-

చంద్ర—హరహరా- నేనాధిపతిని జుమించితివా యేమి ?

సోమ—శిరఃఖండనమహూన్యమునకు ముహూర్త ముంచు
టకే నిన్ను రమ్మంటిని. తారాబలచంద్రబలములు కుదిరినయెడల
నీశుభ కార్యముకూడఁ బనిలోపని జరిగింపఁదలఁచితిని. నేను వెట్టికడి
తిని గాని నీకు దారామైత్రి కుదురనియెడల మీరిద్దఱు గలిసి కుట్ర
చేసి దేవరాజున కభయమిచ్చి యేలరక్షించియుండురు ! మీయిద్దఱు
కొక్క-ముహూర్తము చాలు-భటులారా ! యీకుండలములు చెఱి
యొకటి దీసికొనుడు. నేను రమ్మన్నప్పుడు రావచ్చును పొండు.

భటులు—(విష్క-మింతురు.)

చంద్ర—ఇప్పుడు మీరన్న నేరమునకే నేనాపతిని చెబుసాల
లో నుంచినయెడల నాతనిని వెంటనే విడుదలగా జేయుఁడు.

సోమ—నీకు బ్రధానత్వముకూడ వీయవక్కఱలేదేమి ? నీవు
మృతిపదవి నేర్చువు. ఆతఁడు నేనాపతిత్వము వెలిగి చూచు నన్నివా
జాణతీర్థములో నాభిసరిపి నాకిచ్చి నాని హాసనముమీఁద దేవరాజు
ను సింగారించురు. మీరింత నారు కాక పోరు. జోడుగుడ్లతుపాకితో మీ
మృద్ధుల నొక్క పేట్టుతో జూరకుండునా.

చంద్ర—మహాశ్రభా ! నన్ను మీబుద్ధికిదోచిన చిత్రవిచిత్ర
కల్పన ననుసరించి శిక్షింపవచ్చును. కాని నేనాధిపతి నేమియు జేయఁ
దగదు. దేవరాజు మాయుఁగిరివచ్చుట యాతఁ డెఱుంగ నే యెఱుంగఁడు.
నేనభయమిచ్చుట అంతకంటె నెఱుంగఁడు. ఆతఁడు దేవరాజుని మొనట
నేనాధిపతి సందేహించినమాట సత్యమా—ముమ్మాటికి సత్యము. ఆతఁ
డు నాబావ యని చెప్పి నే నాతని మోసపెట్టితిని. నేనే రాజుద్రో
హిని. అతఁడు కాదు. ఆతఁకి శిక్ష తగదు. శిక్షకుఁ దగినవారిని శిక్షిం
పకపోవుటకంటె శిక్షకుఁ దగినవారిని శిక్షింపట రాజ్యకల్లోలము నకుఁ
బ్రబలతర కారణము.

సోమ—నీగొంతుక గొయ్యి-రాజనీతులు నీవే నాకుఁ జెప్పు
చుంటివటరా! సోమనాధదేవుని యన్నము దేవరాజుపదమే కాదటరా!
నీరాజనీతి, నీబుద్ధి కాలిపోను. ప్రభుద్రోహి-పరాధిమానీ-పశువా-

చంద్ర—అయ్యా! వాక్పారుష్యమా కూడదు. అది ప్రభువులకు
బొత్తిగాకూడదు.

గీ. మూఁడువైపులందు † మున్నీటిచలువయు

బైన మంచుకొండ † బారుచలువ

గంగతల్లి మొదలు † కావేరివటకును

నడుమనున్న పుణ్య † నదులచలువ

మట్టిపుడగు మొదలు † మహిమతివఱకొక్క
 పూతతత్వమనుచు † బూవునైన
 జనుమఁ బావమనుచు † జెప్పినబుద్ధుని
 ప్రేమమతపునుధల † వెల్లిచును
 త్యాగతారణమున † కాత్మ దుర్గతిజూడ
 నట్టి యోగి సుద్ధ † బాహు చును
 రామతారకమును † బ్రజల్లెఁబాసిన
 పుట్టతేనె కవిత † పాలపుచును
 ఇతచును యుగ్మ † యెల్ల వ్యాపించిన
 యితచలువగలుగు † నిటచుబుట్టి
 అగ్నికలుకు లెట్లు † లాడెవక్కటా
 సహజమైనప్రేమ † చువవిడిచి.

సోమ—అబ్బ ! అబ్బ ! మా కిప్పుడు వేదాంశోపదేశ మొన
 ర్పించుటవలెరా, చుడాలుడా ! నాకడుపుగాల్చిన నీ నెత్తిపైఁ బన్నీ
 రు చల్లునుండువా ! నాశ్రక్కరు శూలమున బొడిచిన నిన్ను బుగ్గ
 పై ముద్దుపెట్టుకొనుమందువా ! ముగడుచున్న యగ్నిపర్యతమునుండి
 ముందుమాదుతము వచ్చినట్లరా !

చూడ—కఠినవాక్యములేట ! మీ చేత నధికారమున్నది. మ
 హాప్రభూ ! నేను రాజద్రోహమొనర్చితిని. అట్లొప్పుకొనుచున్నాను.
 పశువాక్యము రావీరుకుండ నన్ను శిక్షింపవేడుచున్నాను.

గీ. కత్తిచేత జరునికాయంబు † దెగుఁగాని
 నోటిచేత మనసు † శూటుపడును
 దారుఢాతమునను † దలభగ్గుమకుఁగాని
 త్పిచ్చుచేత మనసు † దెగుట నిజము.

సోమ—కృతఘ్నతచే నాత్మనుదగులఁబెట్టుకొనిన యథమాథ ముడనే ; ఇకవుడు మనసు దెగుగని యేడ్చెదవేమిరా ?

చంద్ర—మహారాజా ! కృతఘ్నత దోషమని యెఱుంగక పోలేదు కాని, యాపన్నుడగు నతిథికి బ్రాహ్మణవిధి ననుసరించి యిచ్చిన యథయవాక్యమును మీఱుట యంతకంటె దోషమని నేను దేవరాజు నెడల నెట్లాచరింపవలసినచ్చెను.

సోమ—అనఁగాఁ గృతఘ్నతకంటె నసత్యకథనము దోషతరమని యట్లునన్పితివి. ఆమాట స్పష్టముగా నేడువరాదా! అంతేకాదా!

చంద్ర—(సందేహించుచు) ఆ. అంతే.

సోమ—అట్లులైన జేవరాజు నీ బావయని యేల దొంగగడ్డి దింటివి.

చంద్ర—ఆపన్నుడగు ద్విజుని రక్షణమున నసత్యమాడవచ్చునని యట్లుచేసితిని.

సోమ—ఎక్కడి కక్కడకు విశేషసూత్రములు—ఎక్కడికక్కడకు పిలుపులు—దాసిదానిగృహములో దాచుటా ! ఎవడైనఁ గనికట్టినచో నీమే మా పినతల్లిగారని బొంకుటా? దాసిదానిని దల్లి చెల్లెలనెవేమిరా బ్రాహ్మణ దార్భాగ్యుడా యని యెవ్వడైననడుగ 'వా! జాత్యుల' దసత్యమాడవచ్చునని వైశేషికసూత్రమును జెప్పుటా! ఇదేనా బ్రాహ్మణత్వము! కల్లుద్రాగఁగూడదని శాసించితివికదా నీ వేల త్రాగితివిరా ద్విజపశువా యని యడుగ శక్తిపూజతో నది సమ్యతమేయని సాధించుటా ! మాంసమును దినఁగూడదని శాసించితివి గదా మాంసమేల తింటివిరా బాపనపిశాచీయని యడుగ యజ్ఞకార్యములం దది విధియని నిర్వచించుటా !

చంద్ర—మహారాజా ! అట్ట నోరుచేసికొనక యింకఁజాలించు.

సోమ—(లేచి) నేను జాలించుటకాదు. నిన్నుఁ జంపెదను.
చావుము చండాలుడా! చావుము.

(జట్టుపట్టుకొని కత్తితో నటుకఁబోవున.)

కాత్యాయని—(ఇటాత్మేపమున బ్రవేశించి) హా! రాజేంద్రా!
నన్నుఁ జావుము నన్నుఁ జావుము. దేవరాజును నాయుంటఁ జేర్చినది నేను,
దేవరాజుని తెలియక యాతని రక్షింతునని మంగళసూత్రముతోఁ బ్ర
మాణముచేసియుంటిని. ఈతఁ డప్పటికింకఁ గోటలోనే యుండుటచేత
నీ సంగతి నేమియు నెఱుంగఁడు. తరువాతఁ దెలిసి నన్ను బహుభంగుల
దూషించినాడు. నీ యెడలఁ గృతఘ్నులజూపుట కెంతమాత్రో మిష్టపడ
లేదు. తుదకు ఆపన్నుడైన యతిథిని బొమ్మన నోరురాక, భార్యమా
టఁ ద్రోసివైచటకు మనసురాక, ఆభయవాక్యమును మీరిలేక య
ట్లాచరించినాడు. దీనికంతకును మూలమను నేన; నన్నుశిక్షింపుడు.
మహారాజా! ఆతనిని వదలివేయుము.

చంద్ర—కాత్యాయని! హా! ఎంతపనిచేసితివి. సరలోకము
న యమునిచే శిక్షనొందవక్కఱలేకుండ నిక్కడ రాజుచే శిక్షనొందు
చుటినని మహానంద మొందుచున్న నాకుఁ దిరుగ సంతాపమును గ
లుగఁ జేసితివా?

సోమ—కాత్యాయని! ఆడుదాని యవకతవకల కన్నిటికిఁ దల
యూపు మగవానిని జంపవలసినదే. సాధారణముగా నాడుదానికి
నీతిలేదు. మగవానికి బుద్ధిలేదు.

కాత్యాయని—అట్లులైన సిద్ధులనుగూడఁ జావుము. అహితులను
బహిరంగముగాఁ జూపలేక పురోహితదంపతులను స్వయముగాఁ ద
ఱువలెఁ జంపుటకు సిద్ధపడినమహారా జీ దేశమునకుఁ బ్రభుత్వవహు
డు దేశాదృష్టమీకఁ జెప్పవలసినదేమి? కానీ—ఇంతకును దేవరాజు
మాకర్మముజాలక యాదృష్టమిగాఁ దలుపుతీసియుండుటచేత మా

యింటా బ్రేవేళించినందులకేగదా మాకీళియ! సామాన్యనరప్రకృతి నను
సరించి మే మాతపిడిచ్చిన యాత్రియమునకే కదా మాకీగొంతుకోత !
సెబాన్! సెబాన్! నీవు శౌర్యవంతుడవే యెనయెకల మేనుచేసిన ఈప
నికి నీవు శిరఃకంపన మొనర్పవలసినదే ! శత్రువు ప్రబలవ్యాధిలో
నున్నాడని తెలిసి వైద్యవేషము వేసికొని యాతని ప్రాణము కాపాడి
య తనిది దృఢగాత్రసౌపన్నునిజేసి తరువాత నాతనితో బోరాడి
న మహాశూరుల ముగ్గురి నీ వెట్టివాడవో, నిదురబోవుచుండ గొంతు
నులిమియో, అన్నములో విసము బెట్టించియో, కూతుప్రక్కలోని
కాక్కింగి, గుమ్మములో త్రాచుసామును గరపించియో శత్రువులను
జంపుటయే మహాపౌరుష మక్షకొనుచుంటివి కాబోయి. దేగ కన్నట్టె
తెరిచి చూచుసరికి మిగిలిన కత్తులన్నియు తెపతెపలాడి క్రింద బడి
నట్లు ప్రతాపశాలివేగు విను సరికే శత్రువులు శత్రువులు దక్కియుం
డవలసినదే. దేవరాజు నీబారి పడకుండ మేము తప్పించి : దులకు మా
పై నాగ్రహించితివా ? లోకమంతయు దేవ రాజుపక్షమున జేరి నీపై
దాడివెడలినను నీవు చెక్కు చెదతక యుడివలసినదే. ఆడుదానైన
నేను దేవరాజు న్నెట్లు రక్షింపగలను ? పురోహిత బ్రాహ్మణుడైన
యాతఁ డాతని న్నెట్లు సాహాయ్య మాచరింపగలను ? ఎట్టిచో మాయూ
లమున నే నీకు దేవరాజు స్వాధీనుఁడుకాకపోయెనని తేవతపడుచుండుట
తగునా : నీవు బెదిరించుటవలన నీ పక్షిని నేను గొట్టివేయిపోయితినిని
కూతును గొట్టినాఁ డేమంతగుఱికలవాఁడు. నీవు మాయుడిలో నుం
డుచేత నాభార్య నాకు స్వాధీనురాలు కాదు డనున్నవని యస్త్రగారి
బోడితలపై త్రామువేమునట్లు డేయింతమగవాఁడు !

సోమ—చాలు. ఇంకఁబోయిండు. ఇంకఁజాలిండు. భటాలారా!

రంగు. (ఇద్దఱుభటులు ప్రవేశింతురు) మీరు వీరి నిద్దఱను జెరియె
కగోతిలో గొంతువతకఁ బూడ్చుచు పూర్తిగాఁ బూడ్చినయెడల వెం

టనే చత్తురు, అది నా కిష్టములేదు. గోతులను శీఘ్రముగా ద్రవ్యము.
వీరిని బ్రాంతించిగాని నేను గోతులలోనికి బోను.

భటుడు—గంజివార్లుకై త్రవ్విన నిలువుగోతులలో నట్టివి
రెండుమూడున్నవి.

సోమ—అట్లులైన మళింతమగిడి. కానిండు.

కాత్య—రాజా! మూడుద్రవ్య నొక్క గోతులోనే పూడ్చి పు
ణ్యమును గట్టుకొనుము.

సాను—అందులకు నాయాక్షేపణలేదు. భటులారా! ఒకగోత
నెద్దలయింపఁడు. భటులారా! కాపక్కి అలేదుగాని అయినను మీర
పక్కలనే గాపురుటయ్యచిది.

(భటులు వారిని గోతులో గొంతుచుండును బూర్తియై)

చంద్ర—రాజా! నిర్దోషుడైన సేనాధిపతికి మాత్రము శిక్ష
తప్పింపుము.

కాత్య—రాజాధమా! బ్రహ్మహత్యపాపము శీఘ్రముగ నీరు
ఫలించునుగా.

సోమ—(వ్యక్తమిచ్చుచు.)

కాత్య—నాథా! పరమమర్త్యంబు ఆతపంబు జేసినాడు!
హా! హా! హా!

చంద్ర—ఆతఁడేమిచేసినాడు?

గీ. మనకుఁ గిష్టము రాజివ్వు • ననుటెకాని

యద్దిరాజరాజిచ్చి నా • డనుట తగును

మనకు సౌఖ్యము రాజవ్వు • ననుటెకాని

యద్ది రాజరాజిచ్చినా • డనుట తగును

అశా మేఘుడు పడవైచె • ననుటెకాని

వానివైచారు పడవైచి • దాని నిలను

వర్షమును మేఘుఁడొసంగున ♦ న్పలుకెకాని,
 బానివైవాఁడొసంగును ♦ దాని మనకు
 మనకు సుఖమును రాజిచ్చు ♦ మాటయైన
 నతఁడు సుఖముకై చెడదేవు ♦ లాడులేల!
 మనకుఁ గవ్వము రాజిచ్చు ♦ మాటయైనఁ
 బ్రభుఁడు మనకంటఁ గవ్వముల్ ♦ పడయనేల ?
 ప్రాకృతియె సౌఖ్య దుఃఖకా ♦ రణము వినుమి,
 ఈశ్వరుఁడు తత్ఫలము పంచి ♦ యిచ్చువాఁడు,
 గాని యీశ్వరునిఁదింపఁ ♦ గలుషమగును
 మనము మనలనె నిందించు ♦ కొనట తగును
 మనుజుపతిని దిట్ట ♦ మఱియింతదోషంబు
 మోతకూలి యతఁడు ♦ దాతకాఁడు
 నెట్టిపనికి నతని ♦ దిట్టుటకూడనా,
 ఇకను రాజమాట ♦ నెత్తవలదు.

కాల్యా—మీరు పురుషులు— బ్రహ్మనిష్ఠాసంపన్నులు— మీ
 రెట్లైనను దరింతురు—నేనాఁడు వానను—నాగతియేమి ? నాకు సుగతి
 సాధన మేదైన నూపిరి యింక నాకుచుండఁగ నే బోధింపరా.

చంద్ర—

గీ. మానవతికినైన ♦ మగవానికైనను
 దర్భశయ్యనైన ♦ దలిరుసెజ్జ,
 నైన నెల్లయప్పు ♦ డర్హసాధనము పం
 చాక్షరీజపంబె ♦ యగునుగాదె.

‘ఓం-నమశ్శివాయ’ యని యనుము.

కాల్యా—ఓం నమశ్శివాయ—ఓం నమశ్శివాయ—ఓం నమశ్శి
 వాయ,

చంద్ర—‘హర! ఓహర—హర—మహాదేవశంభూ!’ అని ఊపిరి బాగుగానున్నంతసేపు గట్టిగా నవ్వుపప్పు డబ్బి లోనఁ బంచాక్షరిని శృలముగ జపించుకొనుము.

కాత్యాయన—హర! ఓ—హర—హర—మహాదేవశంభూ—

చంద్ర—హర—ఓ—హర—హర—మహాదేవశంభూ— ఇక మాటలాడక జపము చేసికొనుము.

కాత్యాయన—నాకు గొంతు బిగిసికొనిపోవుచున్నట్లున్నది. భయము వైచుచున్నది.

చంద్ర—నన్నుఁ జంపు. నన్ను జంపుమని రాజుతో మొట్టమొదట ధైర్యమున దీవరించితివే—ఇప్పుడు భయమేల ?

కాత్యాయన—అప్పుడు నాకేమో యావేశము వచ్చినట్లయ్యెను. అదిగాక స్త్రీని జంపఁడనుకొంటిని. నాథా! ఇకనేమిగతి. ఎంతోఘనతతో బ్రతికి యిప్పుడింత నీచముగాఁ జావవలసినదేనా.

చంద్ర—హెచ్చుతగ్గులనుకొనినవి బ్రతుకులో కాని చావులో లేవు.

గీ. పండుటాకు చెట్టు ♦ నుండి రాలుటలోను

బైనినంకి చుక్క ♦ పడుటలోను

గలుగుభేదమేమి ♦ కాలచక్రకావేగ

మునను జారునన్ని ♦ ముందు నెనుక.

చంద్ర—కాత్యాయనీ! అత్యంతస్వల్పమగు కాలము శుష్కసందేహములతో వృథాపోసీవక యృతికి సర్వసన్నద్ధురాలవైయుండుము. మనుజున కింతకంటె మించినమయము లేదునుమా!

కాత్యాయన—నాకు మతిలేదు. మీరెక్కడకుఁ బోవుదురో నన్ను గూడ నక్కడకుఁ దీసికొనిపొందు—నేనుఁ ద్రికరణశుద్ధిగా మీధర్మప

త్తిని. మహాత్మా! ఇక్కడ నొక్కగోతిలోనున్నట్లే యొక్కడనో అక్కడగూడ నొకచోటనుండునట్లు చేయుడు.

చంద్ర—అబ్బి-పోనిమ్మ-మాటలాడకుండ నుండలేవా?

కాత్య—నేనుండలేను-తలయటు పెట్టకుండా నావంక పెట్టుడు (వచ్చును.)

(నేపథ్యమున) అమ్మా! ఏడువకుము-వచ్చుచున్నాను.

కాత్య—నాథా! ఎవ్వరో మనల రక్షించుటకు కాబోలు వచ్చుచున్నారు.

(పద్మిని ప్రవేశించును.)

పద్మి—అమ్మా! స్వామిగారు, మీరు స్నేహితులతో చూచి మీరు జేతనైన సాయమును జేయుమని మాయమ్మ సర్వముగ శయ్యగారు నన్ను బంపినారు.

కాత్య—భగవంతుడు డామెకు మే లొసంగుగాక! నీ చైత్రవే వచ్చితివిగాదా, మా కెట్టిసాయము జేయగలవు? కాని అక్కడను భటులు లేరా?

పద్మి—వారు దూరమున నిద్రించుచున్నారు.

కాత్య—ఇప్పుడే కాదా-అప్పుడే నిద్రించుచున్నారా?

పద్మి—విందులలో జెడద్రాగిన ముండకొడుకులకు నిద్రగాక మతేమున్నది? అమ్మా! మిమ్ము జెట్లకు విజిదికట్టినారని తెలిసి బంధములు గోయుటకు గత్తినిచ్చి యామె నన్ను బంపినది. తిరుగుబోయి యామెతో జెప్పి తగిన సహాయులను దీసికొనివత్తును. భయపడవలదు. ఒక్క పరుగునవత్తును. (పోవును)

కాత్య—నాథా! బ్రతుకగలమని తోచుచున్నది. ఇదిగో మీరింత సేపటినుండియు మాటలాడలేదేమి? మతేమియు దొడరలేదుకద.

చంద్ర—తొందరి లేదు.

(నేపథ్యమున) తొందర లేదు—తొందర లేదు—వరుగ త్తకు—మేము నీకు హాని చేయము.

(మఱియొక కంఠరవమున) అమ్మయ్యా! అమ్మయ్యా! (కేకలు)

కాత్య—అయ్యయ్యా! అయ్యయ్యా! అదేమి ?

(భీమన్న, భైరవన్న, కేశవన్న. శత్రుంజయుడు, పద్మినియుఁ బ్రవేశింతురు.)

భైర—నేనుఁ గవిని. రసగ్రహణముతో నాయంతవాడు లేడు. అందఱికింకె మొదటిముద్దునాది. పోడశమహారాజులు పెట్టుకొన్న ముద్దులకింకె నొక్కకవి పెట్టుకున్న ముద్దున్నదే అది నిజే పతత్వ సామంతము.

భీము—నిజే పతత్వ సామంతమేమి, నీ మొగము ! అర్థము లేని మాట—

భైర—(అప) అర్థము చూచినయెడలఁ గవిత్వము చెప్పినావే—

కేశ—(అప) భైరవన్నా! ఉండు—మనము వచ్చినపని యేదో చూచుకొనవలయునుగాని లేనిపోని గొడవలో దిగఁగూడదు. మన దొర యొత చుడశాసనుఁడో యెఱుఁగుదువుకద.

శత్రు—(అప) ఎంతచుడశాసనుఁడుగానియెడల నేను గల్లు మానివేయుదునా! జలగ రక్తముపీల్చుటమానెనని వినియుంటివా ?

భీమ—(అప) అఁడుదానితగవులతోఁ బడినయెడల నందఱు మీక్కడ జచ్చినవారమే. కావున మనపనితప్ప మన కింకొకటి తగదు. అమ్మా! ఈమూఁర బురోహితుఁడెవరు ?

పద్మి—ఆయనతో మీ కేమిపనియున్నది ?

భైర—కవిగారికిగర్భాదానముహూర్తము పెట్టవలయునుగాదా?

పద్మి—ఆయన చంద్రశేఖరస్వామిగారు.

భీమ—అయనకొకభార్యయున్నదా?

పద్మి—అమెపేరుకాత్యాయని.

భీమ—సరేకాని వారిల్లక్కడ?

పద్మి—దోచుకొందురా యేమి?

భీమ—ఊహలు—వారితో బనియున్నది. ఇదివఱకువీన్నవైఖరి ననుసరించి వారియింటికి వెళ్ళియుంటిమి. ఇంటికి దాళిమువైచియున్నది. వారిద్దఱు తొచ్చటనున్నారో చెప్పినయెడల నీకేమైననిచ్చెదము.

పద్మి—వారిని మీరు హింసింపమని ప్రమాణముచేసినయెడలను, నన్ను బాధింపకుండ వదలివైచునెడలను, వారిని మీకుఁ గనఁబఱుతును. వారు మీసాహాయ్యమును గోరఁదగినస్థితిలోనున్నారు.

భీమ—కాళి! మృతదాలతోదు. అయినకాళ్ళుల నెట్టిని బెట్టుకొందుము. నిన్ను వదలిపెట్టుదుము.

పద్మి—అటులైనరండ. (వారు చంద్రశేఖరస్వామియొద్దకుఁ బోవుదురు)

పద్మి—అదిగో చూడడు. రాజశిక్షతులై వారిల్లున్నారు. ఇప్పటివఱకు బ్రదికియున్నారు.

భీమ—చూచెదవేమిరా? మన్నుతీసివేయుము. చేతులతో లాగి వేయుము.

శత్రుం—ఇక్కడ బడితెలున్నవి. వంటకట్టలు కాబోలురా—శ్రవ్వరా.

కేశ—కానీ-కానీ-త్వరగా-త్వరగా.
(చంద్రశేఖరస్వామిని దొంగలు పైకిఁదీయుదురు. కాత్యాయనిని బద్ధిఁజేయును.)

భైర—చంద్రశేఖరస్వామిగారు! దండాలు. కాత్యాయనమ్మగారు! దండాలు. పద్మిని! నీవింకఁబొమ్ము.

పద్మి—(అప) వీరు మీకపకృతిచేయరు; భయములేదు. నేను బోయి మాయన్ముగాలితో నేమిచెప్పదును?

కాత్యాయన—(రహస్యముగఁ బట్టినతో) మీదయకు సంతసించి తిననియ, దైవకటాక్షమున్న ముందుగలసికొందుమనియుఁ జెప్పుము. చూడుఁబద్మినీ! నీప్రసవముగళమ్మకుఁ బ్రియదాసివికాపుననంతవారమై మేమేమైన లేఖవాయినెడల నదిసికుముందుగాఁబూపుదును. నీవామెకుఁ గనఁబఱచి యామెజాబును నాకుఁబంపుచుండవలెను. నీమాధ్యస్థమున మాసఖ్యముంకనభివృద్ధినిబొందుఁగాక.

పద్మి—అట్లే. పోయెదనుస్వామిగారూ!

భైర—(అప) నక్షత్రము తిరిగిరాకుంక, నిన్ను ముద్దుపెట్టు కొందునోలేదో నాతమాషా.

(పద్మిని నిష్క్రమించును)

చంద్ర—నాయనలారా! మీరెవ్వరు?

భీమ—ఎన్నరైననేమి? మీమిత్రులము.

చంద్ర—మీరు చేసినయునుకారమే యాసంగతి చెప్పుచున్నది. మేము మీకుఁ బ్రత్యుపకార మెట్లుచేయవలసినదో చెప్పునెడల నట్లు చేయటకు సిద్ధముగానున్నాము.

భీమ—మీరు మేముచెప్పినట్లు మాతోవచ్చుటయే మాకుఁ బ్రత్యుపకారము.

చంద్ర—మీతో మేమేలరావలయును?

భీమ—మారాజుగారు మిమ్ములను దీసికొనిరమ్మని యాజ్ఞాపించుటచే వచ్చినాను.

చంద్ర—మారాజుగారెవ్వరు?

భీమ—ఆసంగతులేమియుఁ జెప్పవీలులేదు. నడువుఁడు.

కాత్యాయ—(అప)నాథా! సందేహముక్క ఆలేదు. వీరెట్టివారైనను మనయెడలయంచివారు ఈ రాజనొద్దమనమొకనుండువారము కాముగదా!

చంద్ర—మేముగానియెడల మీరేమిచేసెదరు?

భీమ—బలాత్కారమునకు సంతకంఁట నేమున్నది?

చంద్ర—ఎటులైన మమ్ముదీసికొని వెళ్ళుటకే నిశ్చయించుకొని నారా?

భీమ—మానిశ్చయ సంత బాబూ; మా ప్రభువుగ రియాజ్జయిది.

కాత్యాయ—(తనలో) వీరిప్రభువుదేవరాజైయుండుటకవ కాశము కనబడదు. ఆతనిరాజ్యముకూడ యీ రాజునకు స్వాధీనమైనట్లు తెలియుచున్నది. (ప్రకాశముగా) నాయనా! మీ్రా భువులెవరో చెప్పుకున్నను మీరాజుదేశమేదియో చెప్పెదవా?

భీమ—అమ్మా! తమింపుడు; త్వరగరండు.

చంద్ర—సరే నడుపుడు. వచ్చుచున్నాను. (తనలో) హరహరా—ఏమిది? కొలదిదినములక్రిందటివలె కెట్టిదిక్కులులేకుండనే ఉన్నదేనియో దినుచు నెవరికిని హానికోరక యత్యమునకుఁ బోవక ప్రచ్ఛన్నముగ మెకపంచు గాలక్షేపముఁ జేయుచుంటినే. ఎన్నిమార్పులెంతిలోవచ్చినవి. ఇవిమన్నియు నేనేదెప్పుకొన్నవా—నాయిష్టమే కనబడదే. నాబుద్ధికి బనియేకనబడదే. దేవరాజును నాయింటికిరమ్మంటినా! అతనినిక్షేప్తముని నాభార్యతో మాటయైనంటినా. లేదే. ఆతఁడేలరావలయును! వచ్చినాడు. ఆతనిని నాభార్యయలచేర్పనలెను! ఆతనినివదలుకొనవలయునని మొదటినుండియుదేవులాడితినే! ఎంతయో కుట్టుపట్టితినే. ఏదీ—నాబుద్ధియొక్కడనేమిపనిచేయఁగలిగినది? ఆతని కొఱ కనశ్యమాసితినే! కలభ్రష్టతనుండితినే—ఇంతకంటె మహాపతిసమున్నదా. ఇన్నియొడ్లవాడనైన నేను బుద్ధిపూర్వకముగనే యిట్లుకతితుండనైతిని. ఏవిషయభాగమునపేక్షించి నేనిట్లుముతని. ఇచ్చటఁగూడ

భగవంతుఁడచ్చినబుద్ధికి వినియోగము లేకపోయెనే. కలదేవతగానుండ వలసిన నన్న రాజగోత్రిలోఁ బూడ్చిపెట్టించెనే. పోనీ. బాగుగానేజరిగినది. ఆగోత్రిలోనే ప్రాణములువిడువవలయునని దృఢనిశ్చయిండ్డనై యుండఁగా యిట్లుగుటయేల? నాయూహమేమి—తుదకుజరిగినదేమి? పోనీ. గోత్రముండివిముక్తియైనవెంటనే యింకరాజనుశబ్దమైన నుచ్చరింపకుండ వారుకాశీక్షేత్రమునకుఁబోయి యక్కడఁబ్రాణములువిడువ బలిష్ఠ సంకల్పమునుబూనియుంటినే. ఏదీ—అట్లు చేయఁగలిగినా. ఈబుద్ధి యుండి నాకేమిపనిచేయుచున్నది. పాపాత్ముఁడనైన నేనెక్కడ. వారణాసియొక్కడ; ఏకొండగుహలోనో ప్రచ్ఛన్నముగ హరనామస్మరణ మొనర్చుకొనుచుఁ గాలక్షేపమైన జేయకుండ యిప్పుడువీరితోఁ దగుదు నమ్మాయని ప్రయాణమా! ఎక్కడకు? దొంగలరాజ్యమునకుఁగాఁ బోలు. ఎందులకు—వారిప్రభువును సేవించుటకు. ఏమియూపాహము—హరహరా! పనిచేయని యీబుద్ధిని నరులకేలప్రసాదించితివి. వారిని బాధించుటకైయిచ్చినట్లా—సుఖపెట్టుటకైయిచ్చినట్లా—కొడిగట్టి కునుకుచున్న యీచచ్చదీపములేకుండినయెడల గాఢాంధకారములో మొండి తోపుక్రిందఁ ద్రోసికొనిపోయియుందుమేమో. ఎత్తుపల్లముగాను, బల్లములెత్తుగాను, నడ్డముగానున్నదిబయలుగాను, బయలుగానున్నదియడ్డుగాను గన బడుచుచున్న సౌభాగ్యములో సర్వదా గాలిఁ చెదరుచున్న యీకొరవి దయ్యపువెలుతురుచే గాలిలోఁబడువలకుఁ దెలియకున్నదే. బ్రహ్మరంధ్రస్థానమున టుగుమని చెట్టుకొమ్మయో కొండయంచో తగులు వలకుఁ దెలియకున్నదే. హరహరా. ఈప్రపంచపదార్థస్థితిని దెలిసికొనుటకే యక్కఱకురాని యీమనక మెల్లకంటితో నిన్నుఁ గూడఁ జూడవలసినదనియేనా నీయభిప్రాయము?

భీమ—అయ్యా! రారేమి? మాకాలస్యమగుచున్నది. దగ్గఱ దారియైనను జాలదూరమగుచున్నది.

చంద్ర—నీ వీడ్చుకొనిపోవుచుండగా రాకపోవుటయేల ?

గీ. ఇతని నతఁడీడ్చువేఱొక్కఁ ♦ ధతనినీడ్చు

అందఁడందఁడీడ్చు ♦ కయ్యంబెజగతి

అందఁడు స్వతంత్రరాజులూ ♦ హములయందు

బానిసలకంటె బానిసల్ ♦ పనులయందు.

(అందఁడు నిష్క్రమింతురు)

ఇది చతుర్థాంకము.

శ్రీ పూరిమ ణి

పంచమాంకము.

ప్రదేశము—వరాహపురాంతఃపుర బహిరదేశము.

ప్రవేశము—భైరవన్న—(పూర్వము దేవరాజు తప్పించుకొని వచ్చిన పారాజవానుదుస్తులతో, డవాలితో) పద్మిని.

పద్మిని—నీ వెవడవు ?

భైర—రాజభటుడనని దుస్తులు చెప్పుచున్నవి ; ఇదిగో డవాలి చెప్పుచున్నది.

పద్మి—ఆసంగతి నెఱుంగకపోలేదు. నాతో నేమిపనియుండి నగరులోనికి వార్తనంపితివి ?

భైర—నీతో పనిలేనివారునురా ! కోటతో సంబంధమున్న వారికి దానితో బనిలేకుండఁ దప్పునా.

పద్మి—చాలు. అధికప్రసంగమేల ! నాతో నేమిపనియున్నదో వేగముగాఁ జెప్పుము.

భైర—చెప్పుటకైవచ్చి మానివేయనుగాని, నా మొగమువంక బాగుగాఁజూచి యితిమాటలాడుము.

పద్మి—భటుడవైన నీవంక బాగుగాఁజూడవలయునా?

భైర—ప్రధానముగారివంకఁ జూడవచ్చునుగాఁబోలు—ఆ యశమాత్రము నాకంటె నెక్కువ? కూటికిఁదక్కువైనంతమాత్రమునఁ గులములోఁదక్కువయచుకొంటివా? మనుష్యునకుఁగావలసినది సరసత

కాని చచ్చుసామ్యూ? నీవుదానివి. నేను బానిసవాడను. బ్రహ్మ నీకు నాకుఁ గుదిర్చినాఁడుగాని, ప్రధానునికి నీకుఁ గుదిర్చినాఁడా? ప్రధానత్వ మెప్పుడో యొకప్పు డూఁడునదిగాని, నాబానిసతనము పరమపదించు వఱకు నిలిచియుండునదికాదా.

పద్మి—చీ. ఒడలు తెలిసికొని మఱిమాటలాడుము.

భైర—ఒడలు తెలియకపోవుట నీకా నాకా? ఒడలు తెలియ కుండ మాటలాడుటయే తప్పైనప్పు డొడలు తెలియక చెప్పలొనర్చుట తప్పుకాదుకాబోలు. అందులో రాజద్రోహపు జేష్టలు.

పద్మి—(అదరిపడి) ఆ—ఆ—అట్లనెదవేల?

భైర—అనకపోవుటయేమి? విజయోత్సవములలోఁ గడపటి రాత్రియందుఁ బురోహితుని, వానిభార్యను గోతీనుడి—

పద్మి—(కెవ్వమనికేకవైచి) అ—అ.

భైర—నలుపురదొంగముండకొడుకులచే నూడలాగించుటరాజ ద్రోహము కాదుకాబోలు.

పద్మి—ఆ—ఆ. నిన్నిట్లదొంగమాటలాడుమని యెవ్వరు చెప్పి నారు? నాపై దొంగనేరములు కల్పింపుమని యెవరుబోధించినారు? ఏది చిన్నమ్మగారితోఁ జెప్పకమానుదునా; జాగ్రత్త.

భైర—తొందరపడకు. చిన్నమ్మగారి తక్కువయేమి? చిన్న మ్మగారు తలఁగదలుపకపోయినయెడల పెద్దదాసమ్మగారు కాలుగదు పునా. ఉండు—మఱియొకసంగతి—క్షమింపవలయును. నేనుదప్పుచెప్పితి ని. కాల్యాయనమ్మను బ్రేకిప్పినది నీవుకాని దొంగలలోవాఁడుకాఁడు.

పద్మి—(తనలో) అమ్మయ్యా! కొంపమునిగిపోయినదికదా.

(ప్రకాశముగా) నీవేమి, కంటితోఁజూచినట్లే మాట్లాడుచుంటివే!

భైర—చూడలేనామఱి; పక్కలనున్న యిద్దఱుఘరాజవా నులలో నేనుమేలుకొనియుండలేదా?

పద్మి—సరే. ఏదోయొకటికల్పించినావు. నీబుద్ధికిసంతసిచితిని. నీకేమైనా బారితోషిక మిప్పించెదనుగాని యీవార్తనింతటితోసహరించెదవా వ్యాప్తిజేయుదువా?

భైర—పారితోషికమనగాఁ బ్రసయైనయెడల నాకక్కఱలేదు. అదిగాక నీవీయవలయునుగాని మఱియొకరిచే నిప్పించనక్కఱలేదు.

పద్మి—ఇంతటితో నిది యడగిపోవునుగద.

భైర—ఒక్కముద్దుతో సంతయు నిర్మూలమగును. ఒకటి—ఏదీ.

పద్మి—అట్టే—కోటలో ముద్దు పెట్టుకోఁగూడదు.

భైర—అట్లు ధర్మశాస్త్ర మున్నదా! కవిసమయమున్నదా!

పద్మి—అవి లేకపోవచ్చును గాని, అట్టియాచారముమాత్రము లేదు.

భైర—నక్షత్రము తిరిగిరాకుండ నిన్ను ముద్దు పెట్టుకొందునని నేను నాటిరాత్రి శపథముచేసితిని జ్ఞప్తియున్నదా?

పద్మి—ఆ-ఆ-నీవెవడవు?

భైర—నేను భైరవన్నకవిని. ఆనల్వరుదొంగలలో నేనొకఁడను.

పద్మి—అయ్యయ్యా! ఘరాజునచేత ముద్దుపెట్టుకొనఁ బడుటకుఁ గోరఁబడినందులకే యేడ్చుచుండగా పైగఁ బచ్చిదొంగవు కూడనా-నీగొంతుక గోయ-ఒడలు జలవరించుచున్నదిరా.

భైర—ఆజలవరించుటే సంచారిభావము.

పద్మి—నీసంచారిభావము చట్టుబండ్లైనట్లే యిన్నది.

భైర—కాని యొకముద్దు.

పద్మి—ఇప్పుడుకాదు-తరువాత నిగిటికివత్తువుకానిలే-చూడు-రహస్యము బయలైనదేమో యని నాగుండెలు తల్లడిల్లిపోయినవి సుమా-కాని, నీకు మాయాస్థానపుభటుని దుస్తును ఆపేరు గల డవాలియు నెక్కడనుండివచ్చినవి?

భైర—భగవంతుఁ డిచ్చినాఁడు. (తనలో) ఈయూరి వెలుపల నున్న పెద్దమట్టి చెట్టుక్రింద దూర్పువైపుగాఁ ద్రవ్వి యీదుస్తును డవా లిని దీసికొనుచుని మాదొర సెలవిచ్చినాఁడు—అతఁడు వాని నక్కడ నెందులకు ప్రాతిపెట్టెనో తెలియదు.

పద్మి—ఇప్పుడు నీ కొడుకు వచ్చుటకుఁ గారణమేమి ?

భైర—పురోహితునిభార్య నీ కొకయు తర మిచ్చినది. ఒక చిన్నపెట్టె నిచ్చినది. ఇదిగో తీసికొనుము. (ఇచ్చును.)

పద్మి—సంతోషమే—నే నిక నాలసింపఁగూడదు. లోనికిఁ బోవలెను—నీవు తిరుగ నెప్పుడు వచ్చెదవు?

భైర—నీయిష్టము.

పద్మి—నేను వచ్చువఱకు నీవు కొడుకుండే యుండుము.

భైర—నశే. (నిష్క్రమించును.)

పద్మి—(పరిక్రమించి) లోనికిఁ బోవుదును.

[వెనుకఁ దెరయెత్తగ సంతకపురము—సర్వముగఁగ కూర్చుండి పోవేయించును.]

సర్వ—పద్మి! నీకొడుకు వచ్చినవా రెవరు?

పద్మి—ఈలేఖయు, నీపెట్టెయు దెచ్చినవాడే— (సర్వముగఁగ కిచ్చును.)

సర్వ—ఈయు తరముపై నీపేరున్నదే !

పద్మి—పేరునాదే కాని, వ్యవహారమంతయు మీదైయుండును.

సర్వ—అట్లులైనఁ జింపనా?

పద్మి—అభ్యంతరమేమి?

సర్వ—(అట్లుచేసి తాను జనువుకొనుట నభినయించును.)

పద్మి—ఇదుగోసమ్మా—ఉ తరమునుండి జారిన దీపెట్టెతాళము

సర్వ—ఔను. ఆపెట్టె తెలుపుము.

పద్మి—(అట్లుచేసి దానిలోనున్న ముత్యాలహారమును దీయును.) ఇదిగోనమ్మా—ముత్యాలహారము.

సర్వ—అబ్బా ! ఎంతపెద్దముత్యములు!

పద్మి—మామముత్తములుకావు కాబోలు ! అమ్మా ! బద్దము తెచ్చెదను. మెడలో నుంచ కొనఁడు.

సర్వ—అక్కఱలే దల్లెయ్యంచుము. కాని—పద్మినీ ! ఉన్న గొంతునకు దినదినము విగియుచున్నట్లుగపడుచున్నది. నీ నిజమైన యభిప్రాయము స్పష్టముగా నెక్కసారిమొనను జెప్పలేదు. నాకావైపున దృష్టిపాటినదికదాయని యెంచి నీవు నా తలఁపులకు వెనుక యంగుచేయవలదు. సాధారణముగా దాసులమ్మగారికిఁ బ్రతిధ్వనలుగనుండురు. నేను మఱియెవ్వరితోడను విచారింపఁదగిన యంశముకాదు. దైవముఖమునజూచి చెప్పవలెను. ఏనోయొకటి శీఘ్రముగఁ దెఱుఁజేసికొనినఁగాని మిగుల బాధగానున్నది.

పద్మి—అమ్మా ! ఎవ్వరుచెప్పుట కేమున్నది ? మీ కాదేవరాజుపైనున్న నలపును బట్టి చూచి కొనవలసినదే కాని—

సర్వ—నలపున్నదనియే నిశ్చయపఱపుము. మాకుఁ బరమేశత్రుఁడైన యాతనిని నేను బెండ్లాడుటఁ దల్లిదండ్రుల శిరచ్ఛేదమువఱిదగునా కాదా ! వారికిఁ బుట్టి వారి నంత బాధపెట్టిన నాబ్రాత్రుకేలకాల్పనా ! లోకమేమందురో చూడవలయునుగాదా !

పద్మి—ఔనమ్మా ! తల్లిదండ్రుల పరాధపమునుగూర్చి ముఖ్యముగాఁ జూడఁదగినదే ! అమ్మా ! చిన్నదానపు; లోకిమును గుఱించి మాత్రమాలోచింపనక్కఱలేదా !

సర్వ—అట్లులైన నిశముందు ప్రయత్నము మానుకొనుటయే మంచిదికాదా !

పద్మి—ఏమో ! అలాగే కనబడుచున్నదమ్మా !

సర్వ—అటులైన మఱి—ఊ—నాకు వివాహమే యక్కఱలేదనగా నీ కెవఁడో నిర్భాగ్యపుముండకొడుకు వచ్చునని కాత్యాయనమ్మ బెదరించినదే ! అది యంతకంటఁ జిక్కిమో ?

పద్మి—చిక్కన్న చిక్కా ! అమ్మా ! నిజేపమువంటివాడే కాని నిర్భాగ్యపుముండకొడుకు మాత్రము వలదమ్మా ! నూజేంట్లు బ్రతుకవలసిన బ్రతుకమ్మా ! చేతవాతగాని పెద్దమ్మవారు దాపురించిన యెడల నికఁ జెప్పనక్కఱలేదు. ఆడువాని బ్రతుకు మగవానికోస రమా ! మఱియొకందులకా ! అందులోఁ జదిపి దీపముఁ బెట్టఁదగిన కాంతిఁగలదానవు.

సర్వ—అటులైన దేవరాజును జేసికోవలసివచ్చే కనబడుచున్నదే ?

పద్మి—సందేహమేమి ? అట్లే నాకును గనబడుచున్నదమ్మా !

సర్వ—చూడు పద్మిని ! మనశక్తులెంత ! మనబుద్ధిలెంత ! భగవంతుడేలాగున యోజించెనో యాలాగుననే జరుగును. ఊరక యీ తొక్కులాటలేల ? తటస్థముగా నోరుమూసికొని యూరకండిన యెడల బాగుగానుండునేమో ?

పద్మి—అది సర్వోత్తమమైన మార్గమేనమ్మా !

సర్వ—సర్వోత్తమమైనమార్గమే. మాలలతోనే కాని—మరి తనిర్లిప్తతగా నాచరణనొందుడ వశమా ? కామాయధరులు సహితము కడుపాత్రమున దేవులాడుచుందురుగాని యూరకుండురా ? అట్టివో సంసారిలులమైన మనము.—

పద్మి—అందులోఁ బరమసుకుమారివైననీవునే నెఱుఁగుదునమ్మా నీ నాలాగున నుండలేవమ్మా ! దానిపై—అయ్యో—సందేపుగుట్టుము

వంటి ప్రాయమువచ్చినది. అది యూరకుండనిచ్చునా ! అమ్మా ! అది గాక పెండ్లపీటలమీదఁజరికు వచ్చినవ్యాపారములో కష్టమమ్మా ! అనుభవించుదానికిఁదప్ప నెవ్వరికిఁ దెలియదమ్మా ! నా మాట నేను జెప్పుచున్నాను. నాలుగుమాసములనుండి గడపద్రొక్కిన గాడిదెకొడుకు గనఁబడఁడమ్మా ! వారందఱకేపెద్దపాముకఱచినదో నేనేమి విసముపెట్టితి నో నల కొక్కమార్చైన నామొగానఁ గాసంత నిప్పుపెట్టకపోయినప్పు డేలాగమ్మా !

సర్వ—చూడు పద్మినీ ! భగవంతుని తరువాత భగవంతుఁడంత వార తండ్రిగారున్నారకదా ! ఈ బాధ్యత సర్వము నాయనపైఁ బడవైచినయెడల బాగుగావుండునేమో ? ఆయనయే తగిన సంబంధము నాలోచించి కళ్యాణము చేయును.

పద్మి—అది లోకములోనున్న యాచారమేనమ్మా ! దానికి విరోధముగా నడచుటమాత్ర మేముత ముచివని ! ఒక్కగానొక్కకూఁతురు ; ఆమన మహారాజు. నీకీ చింతయెందులకు ? నీకుఁదగిన పరుని, దీసికొనిరాలేకుండునా ! తలిదండ్రులుగలవానిని, జిన్నవానిని, యాపవంతుని, శౌర్యవంతుని, భార్యయందనురాగము కలవానిని నెవనినైన మహావైభముతో, దాసవాసీశనముతో నింటికిఁ బిలిపించి సీతాకళ్యాణమువలె జేయకుండునా ?

సర్వ—కాని, యక్కడనే యున్నది గొప్పచిక్కు. వెనుకటి పెండ్లివానినివలనే యీ పెండ్లివారినిగూడ గొంతులు గోయించునేమోయని యెప్పుడును రాఁడేమో !

పద్మి—ఆమాట మాత్రము నిజమమ్మా ! ప్రాణమున్న ప్రాకులాడనివా రెవ్వరుదురమ్మా ! అందుగో నిండుప్రాణాలను మందలకిందఁబెట్టి—

సర్వ—అదేమిమాటలే ; శత్రువులను ముగ్ధులైపోయిందేరా యేమి ? సమయమువచ్చినప్పుడు శత్రుమారణము చేయనివారెవరులే.

పద్మి—నాకు నచ్చినమాట చెప్పినావు మా అమ్మా ! నాయ నభవమునున్న మాటను చెప్పినావు మాతల్లీ !

సర్వ—పచ్చిసి ! నే నేమాటయంటినో నీ వామాటయ జెప్పు చున్నావు.

పద్మి—మీ చున్న మీరల కాలమునుండి తినుచు న్యతిరేకపు మాట నెట్లు చెప్పగలను.

సర్వ—పోనీ ! ఈ యుత్తరమును విను!

“ శిష్యురాలికి సకలసంభ్రాంతియుఁగొరక ”

పద్మి—అమ్మా ! కాత్యాయనము వ్రాసినదేకదా ?

సర్వ—ఓను. (చదువును) నీ కటాక్షమున నిప్పటివఱకు బ్ర దిక్తియుంటివి. సర్వదా యచ్యుతమునవలెను. మరల మనము కలిసి కొనుభోగము సర్వోత్తమున శీఘ్రముగా లభింపజేయుఁగాక ! నా కొడుకీచ్చట గొప్పకోట కట్టించుచున్నాడు. గొప్పసైన్యమును సిద్ధపఱచినాడు. లెక్కలేని ధనమున కథికారియై యున్నాడు. ఈ పర్వతమర్గములందు లింగుశత్రువులై యున్నాడు. కాని యాతని శరీరముమాత్రమే యిచ్చటనున్నది. ప్రాణములన్నియు నీ పై నున్నవి. నే నిచటికి వచ్చినతరువాత శకునములన్నియై నడిగియుంటిని. ఎంతసేపు చెప్పినను నెవ్వరు చెప్పినను ఆవిరుకటిదేకాని క్రొత్తదిఁ బరికిరాదని చెప్పినారు. అదిగాక క్రొత్తది చూచుకొన్నయెడల నైదువలసము దక్కదని యొక లోమన్నపురుషుకసాని స్పష్టముగా జెప్పినది. అదియే మఱి యొకసారి చెప్పినది. నీత్రాడివలన నీకు గొప్పహాని శీఘ్రముగా నాయున్నదని చెప్పినది. ఆమాట వినినప్పటినుండియు నుతిలేకయున్నా

ము. సీత మరుమాట చెప్పుకరావలయును. రావలయును. ఈ యనకా శము దాటిపోనీయకు పోనీయకు. నిన్ను విడిచి యుండుట మాత్రము కాదు. కాదు. భర్తపంపిన ముత్యాలహారము పంపికరింపవలయును. బయలుదేరుటకు నీ యంగీకారమును తెలిపినవె టనే నిన్నిటకుఁ దెచ్చుటకు నేనవచ్చెదను. నా కోడలిని నాయుంటికేఁ దెచ్చుకొనుట నాకుఁ దప్పకాదు. గ్రహింపవలెను.

పద్మిని ! తెలిసినదా !

పద్మి—తెలియకేమమ్మా !

సర్వ—తెలిసిన దాటివికదా ! మాతృగ్రామివలన నాకు రాదగిన గొప్పహాని యేమైయుండెను ?

పద్మి—అదే తెలియలేదమ్మా ! కాని నా కిప్పుడు మీ తృగ్రామి గారిచేతిచావు తప్పినట్లు సంగోషింపవలసి వచ్చినది

సర్వ—ఆ ! ఆ ! అదేమి ?

పద్మి—నల్వరుదొంగలని చెప్పితినే, వారిలో నొక్కనిచేతి కేయిత్తరమిచ్చి కాల్యాయనమ్మ పంపినది. ఆతఁ డొక కోరికై యొక చిత్రమైన వద్దతిగా సుభాషణ మారంభించినాడు.

సర్వ—నా కేమియుఁ దెలియలేదు.

పద్మి—నేను బైకే చెప్పఁజాలను. చెవిలోఁ జెప్పెదను.

(బట్లుచేయును)

సర్వ—అప్పుడు నీగుండె నీరువిడిచినదికాబోలు నేమి ?

పద్మి—అమ్మా ! చచ్చియేపోయినది.

సర్వ—చూడు. పురోహిత దంపతులను గోతఁబెట్టిన రాత్రి ప్రక్కను గాపున్న పారాజనాను లాదంపతులను విడిపించుట చూడలేదని స్పష్టముగా నెట్లుచెప్పఁగలము ?

పద్మి—చెప్పలేము. మొదటబాచినప్పుడు వారు నిద్రించుచు నేయున్నారు. దొంగలువచ్చినతరువాత మాత్ర మలికివలస మేల్కొనిరేమో తెలియదు.

సర్వ—మన మీకుట్రచేసితిమని వారివలననే మాతండ్రిగారి కెప్పటికైన నేల తెలియకపోవలదు?

పద్మి—సరిగా అడేనమ్మ నాభయమును.

సర్వ—మాతండ్రిగారు మనలఁ జంపును. ఇప్పుడు పడ్రవమే దో తెలిసినది. ఉత్తరములోనుపడ్రవము రానై యున్నదని యున్నదా? శీఘ్రముగానదికూడ నున్నదా!

పద్మి—(చూచి) ఇదిగో శీఘ్రముగా రానై యున్నది.

సర్వ—ఇంత క్రోధముతో నున్నమాత డ్రిగారు మనలఁ జంపక మానుదురా?

పద్మి—చంపుటకంటె నెక్కువ దేదైననున్న నదికూడఁ జేయును.

సర్వ—ఇఁకఁ బ్రయాణసన్నాహమున నుండవలసినదే ?

పద్మి—అమ్మా! యింకను సందేహమా?

సర్వ—నీవు నాతోకూడ వచ్చెదవా?

పద్మి—మీ యిష్ట మమ్మా!

సర్వ—నా యిష్టముకానియెడల ?

పద్మి—ఇక్కడనున్నయెడల మీతండ్రిగారు నన్ను వధింతురా? మఱియొక యుష్ఠాసమునకుఁ బోవలయునుగాని కులవృత్తిచేత మాత్ర మీదివములలోఁ గడవదమ్మా!

సర్వ—నే నూరక యడిగితినిగాని, నీవు రా కుండ నేకు బోవుదునా?

పద్మి—నేను మఱియొకచోటికి మాత్రము మిమ్ము విడిచిపోగలనా?

సర్వ—ప్రయాణప్రయత్నమున నుండము.

పద్మి—నా కేమియు బ్రయత్నమక్కఱలేదు.

సర్వ—సరే! నిర్గుర వేళయైనది పోవుదము. మనలఁ దీసికొని పోవుటకుఁ దానేవచ్చునట! ఎట్లువచ్చునో, యెట్లు దీసికొనిపోవునో, తెలియదు.

పద్మి—మీకే తెలియనప్పుడు నా కెట్లు తెలియనమ్మా!

సర్వ—నీవు కార్యాచునమ్మకు లేఖ వ్రాయుము. మీ రెప్పుడు వచ్చిన సరే! అప్పుడే బయలుదేరుటకు సిద్ధముగా నున్నాము.

పద్మి—అట్లు వ్రాసి యారనిచే బుఱితును. పండుముక్కలెంతసేకమ్మా (వ్రాయుట నభినయించును.)

సర్వ—సరే! యెవ్వరో కొందఱు శీఘ్రముగా దేవరాజువద్ద నుండి వత్తురుకదా! అప్పుడేమిజరుగునో చూచుకొందము; నాకు నిర్దురవచ్చుచున్నది. పండుకొనెదను.

పద్మి—అమ్మా! యీలేఖ సరినికిచ్చి నేరుకూడ నిప్పుడే వత్తురు. (ఇద్దఱు నిష్క్రమింతురు)

ఇది పంచమూలము.

శ్రీ పూరిమ ణి

షష్ఠాంకము.

ప్రదేశము—వరాహపురరాజ్యసభ.

ప్రవేశము—సోమనాథదేవుడు, భ్రమరసింగు, సుబ్బారెడ్డి.

సోమ—అహోహా! ఎట్లు భ్రమరసింగూ? మఱియుకసారి మీ దొరగారి లేఖను చదువుము.

భ్రమ—శ్రీమన్మహామండలాధీశ్వర—

సోమ—అబ్బిరుదావళినంతయు నెందులకులే. లోనియంశములను జదువుము.

భ్రమ—(చదువును) మీవరాహపురరాజ్యమువారు, మీ శత్రువులగు భట్టిరాజ్యమువారు నన్యోన్యవిషగీనాతత్పరులగుటచేత, మాకు మీవలనఁగాని, మీశత్రువులవలనఁగాని యిదివఱకొత్తుడులే కుండను. మీరు భట్టిరాజవధమొనర్చి వారిరాజ్యము నవలీలగ స్వాధీనముజేసికొనుటబట్టి మాకిప్పుడు పూర్వశాంతియుండట కవకాశము లేకపోయినది. మేము సామాన్యపుఁగొండవొరలము. మీరు మూర్ఖాభిషిక్తులు. మాతో స్నేహభావము నెఱపుడని విఱ్ఱుగోరుట మాకు గర్వోక్తిగానుండునని భయపడుచున్నాము. ఇంతినుండి మీకు విధేయులమై మీపోషణలోనుండుటకు నిశ్చయించుకొనినాము. విషయపూర్వకముగా మేమొసఁగు కప్పములను గ్రహించి మమ్మాదరించుచుండవలయును. మీదయఁగోరి మీకు సంకోషకరములగు రెండు పనులను మేముచేసియుంటిమి. వానినివ్రాయుట స్వప్రశంసగానుండును గావున మాసేనాధిపతివలన మీరు విందురుగాక.

చిత్తగింపవలయును.

విధేయుడు శంకరదాసుఁడు.

సోమ—ఆ చెప్పవలసిన కేండుపనులేవి?

భ్రమ—కప్పము దాఖలుచేసికొనినవిమ్మట మనవిచేసెదము.

సోమ—భ్రమరసింగు! సున్నాకెట్టి! ఆ గొంగుండరలేదు. మీ దొరగారియొగ్యతకు విధియతకు మిగులసరిపోయితిమి. మేము భట్టి రాజ్యమున బట్టాభిషేకమునకుఁ బోసినప్పు డావారి నే మీదొరకు గల సికొని యాతనినిగూడ మాట్లాడి షేకమునకుఁ గీసికొనిపోవుదుమని యాతనితోఁ జెప్పవలయును. సరే! మీకప్పమేకో యిక్కడకుఁ దెప్పించితిరా?

భ్రమ—ప్రక్కనున్న సేనకుఁ దెల్లగించినాఁడు.

సోమ—ఓరీ! ఎవఁడురా—అక్కడ?

(నేకధ్వ) —చిత్తము.

సోమ—అట్లుపెట్టకుండ గిప్పుమిచ్చువారిని సామానుతో లోనికి రానిమ్మ.

(నేకధ్వ) చిత్తము.

(ఆమవేసమున నున్న భ్రమవన్న, పెద్దపొడకతోఁ బట్ట బట్టుని నెత్తిపైఁ బెట్టిమిగిలి ప్రవేశించును.)

సుబ్బా—ప్రభూత్తమా! ఇది యొకదాసి. దీసిని గానుకగా మా దొరగారు మీకర్పించివారు. ఆపొడకలోని వడివిపట్టు, దుండలు. మా యొద్ద నింక బుగారువస్తువులున్నవి.

సోమ—(దాసివారికజూచి) ప్రధానుఁడా—సుబ్బాకెట్టి!

గీ. కాకమును గయూవాలాకుఁ † గాన్క యేల?

కపిని గిక్కింధవానికఁ † గప్పమేల?

దాసితండాతలమార్పు † తంర్రములను

వల్లడించెడు మాకేల † దాసి మరల!

ఇచ్చినకప్పము దీసికొనకతప్పును కావున—ఎవఁడురా! అక్కడ?

(నేపథ్యమున) ఏమిసెలవు ?

నామ—కద్దిని నిటు వంపుము.

(నేపథ్య) చిత్తము.

భ్రమ—ప్రభూత్తమా ! ఆపద్లు తిరుగఁబోయిచి కరిక్షింపఁ దగును.

సోమ—భ్రమరసింగు ! నిన్నను సుబ్బరెడ్డిని బాగుగాఁ బరిక్షించి యాయుధములు మీయొద్ద నెచ్చట నైన నున్న వేమోయని శోధించినందులకు నీ నన్యథా యచకొనవలయు. కాలము బహుకల్లోలముగా నుండుటచేత నట్టిజాగరూకతను దీసికొనుచున్నాము. నాగరక రోజులలోనున్న మాయ లాగ్నివాసులగు మీకుఁ దెలియకపోవచ్చును. ఎందులకైనమంచిదని యంతజాగరూకతను నుండిమి. మన్నింపవలెను.

సుబ్బా—మహాప్రభూ ! ఎంతమాట. ఎన్నికోటులప్రాణము లొక్క మీప్రాణములో నిమిడియున్నవి ! వేయిబండ్లొక సేనాధిపతిలో నుండురు. వేయి సేనాధిపతు లొక్కరాజులో నుండురు. కాని, యనాగరికులమగుటచేత మాకింతజాగ్రత్త లేదు. మాలో మాయలేకపోవుటయే నిర్భయతకుఁగారణము. మా కెంతసేపు నడవిజంతువులబాధకాని మఱియొక్క బాధ లేదు

(కద్దినిపరీక్షించును.)

కద్ది—మహారాజా ! ఏమిసెలవు.

సోమ—అదిగో దావంకఁజూడు. దానిని గొండవారగారొకరు మాకుఁ గానుకగా నెప్పించినారు. దానినిదీసికొనిపోయి సర్వమంగళమృతకర్పింపుము. అడవికోతినిబెంచివట్లు వినోదముగా నుండును (అప) నీవు దానిని బాగుగా నొడలంతయుఁ బరిక్షించి లోపకీడిసికొని పొమ్ము. ఎప్పురిని నమ్మిపట్టులేదు. ఏమి మట్టులికిపడెదవే ?

పద్మి—(అప) బాబూ ! బడలు సొసలగానున్నది.

సోమ—(అప) అపొణకలోకి వి వచ్చి. అవికూడ బాగుగా దిరుగ వేయించి మఱి యమ్మాయిచ్చివును,

పద్మి—నితము. (అరిసన్నయొక్కబోయి) ఇంకరా. ఈ పొణక నెత్తిపై నెత్తుకొనగలవా ?

అబ్బీ! నీవు వెలుకలకు బోవచ్చును. (వాడు పోవును)

భైరవ—అడుదాసనుగదా, ఇంకబహువెత్తిగలవా ?

పద్మి—సరే! నేనుగూడ సాయముచేసెదను. (తనలో) బడలు తడిమి దీనిని బాగుగా శోధింపవలెను. (ఉష్టలు పొణకనబట్టి కొంత ముందునకువత్తురు పొణక యచ్చులబట్టి పద్మిని ఆరెయొడలు తడుమును) (అకవారింబి) ఏమే నీయుకలు మామొడిలివలె మొత్తిగాలేదే! అడవివారగుటచే గాబోలు.

భైర—(అక) కోటలో ముక్కుపెట్టుకొనుట తప్పని మునుపటి వే. రాజుగా రటచుంకగా రింగిలినుకొనవచ్చునుగాబోలు.

పద్మి—అ-అ-భైరవన్న వే?

భైర—కాదామఱి.

పద్మి—ఆసవాలు దెలియకుడగ నెత్తకమ్ముడలగ వేషము వేసినావురా.

భైర—మొదలేదొంగ-దాసిమీడగని. అటుపైన దాసిదాని మగడ. రసపుష్టిలోపమేమి ?

పద్మి—కాని నీవిప్పుడు లోనికెందులకు ?

భైర—ఈపండ్లబుట్టలో బ్రహ్మమైన తాటినిచ్చినయున్నది. చప్పున నూడిరాకుండ పొణకబుగ్గలలో గట్టిగ దాని నల్లి బిగించితిని. అది పెండ్లికూతురుగారి మేడమీద నక్కడగట్టినయెడల దిగుటకు

వీలుగానుండునో యక్కడచూచికట్టెదను. దానిపైట రాత్రి మీరు దిగవలెను. మీకొకటకు గ్రొద నేనుగనిపెట్టియుండును.

పద్మి—సాకుము, సర్వముంగిళ యట్లు దిగగలదా ?

భైర—కాత్యాయనమ్మ నిచ్చెనవెంట యంతఃపురములోని కక్కి యామెనుదింపును—పిమ్మట ప్రక్కప్రక్కలను గనిపెట్టియున్న భ్రమరసింగు, సుబ్బారెడ్డి మొదలగువారిలో గలసి బహిరంగముగా వీధిలోనికిబోవచ్చును. నిచ్చెననుకట్టి నేనుబోయి యూరు వెలుపల నున్న కాత్యాయనమ్మను దీసికొనిరావలెను. నడ—నడులోనికి.

(వారిద్దఱు పొణకనుసాయపడి లోనికిదీసికొనిపోవుదురు.)

సోమ—భ్రమరసింగూ! ఇంతసేపును మీరు మాటలాడకుండ నేమియూలోచించుచున్నారు?

భ్రమ—దర్శనమునకై తమకుఁ జూపవలసిన బంగారువస్తువులు మొదలగునవియున్నవి. అవితీయుచున్నాము.

సోమ—బంగారువస్తువులైన మాకక్కఱలేదు. కప్పమిచ్చి నారు కావునఁ జెప్పదగినరెడుపనులేవో చెప్పుడు.

భ్రమ—అవి చెప్పియే చూపితును. ఆపనులే యన్నికికంటెఁ ముఖ్యములుగావున శ్రద్ధతోవినఁగోరుచున్నాను.

సోమ—ఇప్పుడు నాకేమియుఁ బోలేదు. సావకాశుడైన యున్నాను. సాయంకాలమగువఱకుఁ గావలసినంతతెఱపి. అట్లుపైన వేటకుఁబోవలెను. కిరుగ మూడుదినములవఱకు రాను. ఈదినమున మీరువచ్చుటవలన మిమ్ముజూడఁగంటిని. లేనియెడల మీరీయూర నేనువచ్చువఱకుఁ గనిపెట్టుకొనియుండవలసివచ్చియుండును.

సుబ్బా—మహాప్రభూ! అట్లులైన మే మదృష్టవంతులము. మేముగూడ నీసాయంకాలమునందే సెలవుదీసికొనిపోయెదము.

సోమ—అలాగుననే.

భ్రమ—అరెండువను దేవనగా—మొదటిది—భట్టిరాజగారి
(భార్యను బట్టుకొని యామోమొదలిమీడినస్తుల్లను దీసికొని మీకు
బాపును.

సోమ—అ.అ. మీదొర మాయంచెలపిళ్ళాసమును గన
బడిచినాడు. ఏవియావస్తువులు?

భ్రమ—ఇదిగో చూడుడు.

సోమ—(చూచి) ఇదుగో! ప్రతివస్తువుమీడినను శారద కుని
పేరున్నది. చాలసంతోషించితిని.

భ్రమ—(తనలో) ఇవి నిజముగా దేవరాజు తల్లిగారివస్తువులు
కావు. అవియేయగునెడల నాని నీతనియొద్ద కావడేమిహాసముగదా?
(ప్రకాశముగా) ఇంతకుండు సంతోషవార్త. యేనువనగా మారాజు
గారు దేవరాజును బట్టుకొని చెరిసాలలోనుంచినాడు.

సోమ—ఇంత నాలస్యముగా నేలకెప్పికివి?

భ్రమ—భక్త్యములలో మంచిదానిని గడిపివలయును
కాదా.

సోమ—వానిరాజ్యము మాకు స్వాధీనమైనట్లే. ఇక వాడున్న
సరే, యూడినసరే. కాని, అతడు మీయొద్దనే? మీదొర మా
యొద్ద కే పాపలేకపోయినాడా? ఈయంగి మొగపుదాసిదాసినిబాపుట
కంటె వానినే మాకు గానకాబివయెడల మిగుల బాగుగనుచునే!

భ్రమ—అతడు దేవరాజేయని నిశ్చయముగాఁ దెలియక
పోవుటచేత బాధలేదు. అనిదర్శనము కలుగగానే బంపిచెదము.

సోమ—అనిదర్శన మెట్లుకలుగును?

భ్రమ—ఇదిగో తీయుచున్నానుకాదా. (మఱియొక మూట
విప్పును) మహాప్రభూ! యీ బాకెవనిది?

సోమ—ఏదీ? (చూచి) ఇది దేవరాజుదనియే నానమ్మకము.

భ్రమ—ఇట్టిబాకులు మఱియొకరి కుండగూడదా?

సోమ—ఉండవచ్చులే. మఱియొకరి దర్శనమేదియులేదా?

భ్రమ—తీయుచున్నానుగాదా. ఇదిగో! దర్శముడియుంగరము.

ఇది తనకుఁ బురోహితుఁడిచ్చినాడని దేవరాజు చెప్పినాడు.

సోమ—నాకది యానవాలు తెలియదు. ఎవఁడురా లక్కడ?

(నేపథ్యమున) చిత్తము.

సోమ—కారలోనున్న సేనాధిపతి నిలకుఁ బాపునుని ప్రభాను నిజో నాసెలవుగాఁజెప్పము.

(నేపథ్యమున) చిత్తము.

సుబ్బా—ఆతఁడెందులకు?

సోమ—అతఁడాదేవరాజు నొక్కసారి బాగుగాఁ బరీక్షింపవలసి వచ్చెను. కాని మీదొరకు నాయందుగల యనురాగమునకు మిగుల సంతసింపితి నని పదేపదే నీవు చెప్పవలెను.

సుబ్బా—ఇది యాత్మాపేక్షగాని యనురాగముకాదు. తమ కటాక్షముసంపాదించుకొనకున్న మాయాస్థానము నిల్చుమార్గము లేదు. అందుచే—

సోమ—ఆసందేహము తన కక్కఱలేదని చెప్పము.

(శ్రీకంఠదాసుఁడు ప్రవేశించున.)

సోమ—శ్రీకంఠదాసా! ఈదర్శముడియుంగరము నీవెచ్చట నైనఁ జూచితివా?

శ్రీకం—(చూచి) ఇది పురోహితునింటిలో దేవరాజువంటివాని ప్రేలిని జూచితిని. ఆతఁడు బ్రాహ్మణుఁడని నేననుకొనుట కిదియే ప్రబల హేతువు.

సోమ—ఆదర్శముడియుంగరమే యిదియని నీవు స్పష్టముగఁ జెప్పగలవా?

శ్రీకం—అనదుమనుషు జవలో కాలు సగముమూలిమి
యున్నది.

సోమ—సరే! నీవు పొమ్ము.

శ్రీకం—(ఓమ్మరిమించును.)

సోమ—సుబ్బారెడ్డి! భగిమరసింగూ! పురోహితుడు, నలని
భార్యయు: గూడ మాయమైనారు. వారిజాడ యేకైవ మిగుల దెలిసి
నదా?

భగిమ—ఇప్పుటివఱ కేమియు దెలియలేదు.

సోమ—అదికూడ కనిపెట్టవలయునని మీదొరతో జెప్పుము.

సుబ్బా—చిత్తము. చిత్తము.

సోమ—కాని, యదేమి; కాసులింజు తిరుగవచ్చుచున్నారే?
(పద్మిని, నెత్తిపై పొడకపెట్టుకొని యామవేసమున పురవన్న
ప్రవేశింతురు.)

సోమ—పద్మిని! ఇటురా! దాని నేల యమ్మాయి కీయలేదు?

పద్మి—ఇచ్చితిని. ఇది యేమూరకుండినచ్చినో, మాయుడి
యొద్ద స్నానముచేయుచి ముదిబట్టలు కట్టిచి సాయంకాలమైనతరు
వాతఁ దీసికొనిరమ్మని చెప్పినది.

సోమ—బుద్ధిమంతురాలు! పండ్లుతీసికొననదా?

పద్మి—ఁ.

సోమ—అటులైన నది నెత్తిమీదఁ బెట్టుకొనినది వట్టిపొడక
కదా, నెత్తిమీద నేలపెట్టుకొనవలెను?

పద్మి—పెద్దదగుటచేతఁ జేతితో బట్టుకొనినయెడలఁగాలికడ్డము
వచ్చునని నెత్తిపైఁబెట్టుకొన్నది.

సోమ—దానిమీద లంగా కనబడుచున్నదేమి?

పద్మి—స్నానానంతరము ధరించుటకు సర్వముగళమ్మగారు
కొత్తదాసికీచ్చినారు.

సోమ—సరే! (తనలో) మనసు సందేహించుచున్నదేమి చెప్పు మా. ఏదీ! ఏదీ. అది యొకసారి తీసికొనిరమ్ము. (భైరవన్న పొణక నెదుటఁ బెట్టును.)

సోమ—(తనలో) వట్టి భ్రమ మొందితిని (ప్రకాశముగా) పద్మిని క్రొత్త దానికి మీయగ్గు మంచిగాగరాయే యిచ్చినదే!

పద్మి—చిత్తము.

సోమ—సరే! అమ్మాను యేమిచేయుచున్నది?

పద్మి—ఇప్పుడే యభ్యుగ్గిన మారంభించినది.

సోమ—అబ్బో! ఇంకొకజామువలకుఁ దెనులదుకాబోలు నేమి? నేను వేటకుఁబోవునాలోపల నామెను జూచుటకువీలులేదు—నేను వేటకుఁబోయితినినియు మూడురోజులలోపల్లననియు నీనామెతోఁ జెప్పుము.

పద్మి—చిత్తము. నేనుపోవచ్చునా?

సోమ—(అప) ఆదానినిమాత్రము నీవు బాగుగాఁ గనిపె యుండవలెనుమా.

పద్మి—(అప) చిత్తము.

సోమ—సరే! నీవు పొమ్ము.

భ్రమ—సాయంకాలము కావచ్చినది. మేముకూడ సెలవు తీసి కొందుమా?

సోమ—ఈదినము నాకు నూతనమిత్రలాభము కలిగినది.

సుబ్బా—సామంతలాభమని సెలవిచ్చెదరురాక.

సోమ—ఘోరామీఁదనుంచిన మీ యాయుధములను దీసి కొనుడు. అట్లు శోధించినందుకు మీ రన్యథా యొచకుండవలెను.

భ్రమ—ఆ సందేహ మెంతమాత్రము వలదు.

సోమ—సరే! సంతోషము. నే నిప్పుడే పోవలసియున్నది.

పూర్ణిమ

న ప్రమాంకిము.

ప్రదీపము—దేవరాజు దుర్గమున అమ్మవారి (కాళికేశ్వరి) గుడిమూడు.

హా వేశము—కేశనన్న.

కేశ—జయా! కాళికేశ్వరికి జయ! జయా! కాళికేశ్వరికి జయ! శత్రుజయా! శత్రుజయా!

శత్రు—(ప్రవేశించి) జయా! కాళికేశ్వరికి జయ! ఓరి! కేశ వ! యుద్ధమైన లేకుండు నొలిజనము చచ్చినదిరా?

కేశ—అదేగా మనవూ తెలివి! “మేమీదుర్గమును గాపాడు కొనలేము. మాకింత భక్తి కేమైన నేట్లు అది దుర్గమును స్వాధీనపఱచు కొనవచ్చు”నని మనరాజు శత్రురాజులకు వార్తనంపగా నాతడంత తెలివితక్కువపని చేయుచున్నాడేమిరా యనుకొంటిని. సోమనాథుఁ డిద్దఱుముగ్గురు సేనాధిపతులతోఁ గొంత పరివారముతో లోనికిరాఁగ నే ఇకనంతే—మిగిలిన సేనయంతయు నేమయ్యెనో కాని మాయమయ్యెను.

శత్రు—ఏమగుటకేమున్నది? పాతాళలోకమంత గోతిలోఁ బడి చచ్చినది. మైబున్నరపొడుగున చుదురు వంకగా మనరాజు పెద్దగోతి నందులకుఁ ద్రవ్వించెనో యనుకొంటిని. అది యిందులకు.

కేశ—రాజు కొలదిపరివారముతో లోనికిరాఁగానే యాగోతి పైఁ గప్పిన కత్తులన్నియుఁ గ్రొందికిఁ బడిపోయినవా?

క్షమింపుడు. కాని కోటయావరణములోనున్న మీ బసలో సీరాత్రి నేను జేయించిన విం బారగించి కొంచెము సేపు శయించి వజ్ర పోవలెను.

సుబ్బా — చిత్తము. ఇంతటి కుడి మేము తినునది మీయన్న మే. ఇద్దఱు ముగ్గురు స్త్రీలతోడను న్నల్లలకుగఱు సేవకులతోడను వచ్చి యుంటిమి. మేము వెడలిపోవుటకు మావారి రాజిపోల కిభ్యంతర పెట్టనుచున్నది మీ ధర్మము కావచ్చిన జాలును.

సోమ — మా బసలోనికి రాజిపోల కిభ్యంతరములు కూడనా! మా సేవకులు కొందఱు మీ ముద్దనుండి మీకు దగిన సేవ చేయుచుండును.

భ్రమ — అక్కఱలేదు. మాకు కావలసిన సేవకులు మా యె సున్నారు. మీ సేవకులకు శ్రమమియ్యము. ఒక్క కునుకు గానిచ్చి కొని యేరాత్రియో వెడలిపోవుదుము. ఇవిగో. మేము కొండదొరగారి సేవకులమని చెప్పునదికి మాకు గోటగుమ్మమునుండి వెలువలికి బారి నిచ్చిన జాలు.

సోమ — నే నిప్పుడే యాజ్ఞాపించి పోయెదను. రావె రావె. సుబ్బాభ్రమ — రావె. రావె.

అందఱు నిష్క్రమింతురు.

ఇది షష్ఠాంకము.

వైన దేవరాజు నటుకబోవుచుండగా నీవక్షుపడి యాతనినిగానె.

నాథర్తనజంపుట నీకభిమతమయ్యెనా? నాథర్తనీకేమియవకారముగ
ర్చినాడు? నీథర్తకు బ్రాణమిచ్చిన యాతడు నీకును పాపకారి
కాడా? ఇదియేనా నీవిశ్వాసము? నీథర్తనీ నిన్నుఁగూర్చితినే! ఇది
యేనా నీవిశ్వాసము?

సర్వ—నాథర్త నొందరతో నవతలికిఁబరుగెత్తినాడు. ము
నిఁడనే ప్రాణములున్నది. నీతో నిప్పును నేనుమాటలాడజ
నన్ను తమింపుము. నన్నవదలుము. లే పొమ్ము.

కాత్య—నిన్నిటనండి కడలినిచ్చెదనా. నన్ను నోటి
బోవుటకు నాకున్నంతటము మూడునెలలబాపితరాలపు నీకేడు
కున్నచునక్రొర్యము సంతానవతివైన నీ కీడి? కడలివయెప్పుడు.
పీడివై చెదను. బాగ్గిత్తి.

కాత్య—నీవారాజాధముని మరణమున కేలయిట్లున్న
ఆశించావును జూపవలయుననియే నేనిక్కడచేరితిని. ఆరాచావుకొత్త
నిన్నిటకుఁ దెచ్చితినే. దానికష్టమచ్చెదవా? (6)

సర్వ—నాథార్తడి పరుగెత్తుకొనుచు నీథర్తగుహలోఁ బ్ర
చిసప్పును నీథర్తయే యాతనికభయమిచ్చి యాతనిమరణమున నీ
తచ్చినాడుకదా. నీథర్తకే ఎట్టిపరాచిత్యముండఁగాఁ గన్నబిడ్డ
నాకుండకపోవునా?

కాత్య—నాథర్త నీతొడిమృతి కష్టపడినందులకు నాథర్త
కేమిప్రాయశ్చిత్తమైనది? నీతొడియాలని గొంతుక కురిపెట్టవంపినాడు.
అందులే నీవారానిమృతికష్టపడినందులకు నీకుఁగూడ నట్టిశిక్షకావలసి
యున్నది. ఆశిక్ష నేనుజేసెదను. ఇక్కడ నేదియుఁ ద్రాదులేదు. అంద
చేత గొంతుబిసికి చంపెదను. రా.

(సర్వమంగళ గొంతుపట్టుకొనును.)

మితో నన్నారా! అంతరాత్మకాదుతనమేమి? మగతినమేమి?
దేవరారా! ఇంక నీవు నన్ను బావగా భావింపుము. భార్యగానెంచకు
ఇదిగోకత్తి—రా—రా—మాతృప్రి నెట్లుచంపెదవో చూచెదను. నను
కారా హను నెదకు. అనిని చక్షరిపింతును. చేతనైనయెడల నన్ను
వలెను.

దేవ—సె బాన్—సె బాన్—వీర కాంతా! ఏమిదిస్వచ్ఛమిచ్చు
ఇద్దఱును! దేశమున కలంకారమైన నిన్ను, భార్యగాఁ బడసిన నా
యుంట్ల మహద్భవ్తశాలి ప్రపంచమున నెవ్వఁడు? నీకొగిటికంటె ద్రివీరక
పెట్టమగ్నిభవత్వమైన నాకెక్కువడికాదు. కత్తి చేతిలోనుండగానే యొక్క
గిరించుకొనఁగిమ్ము. (అట్లు కొగిరించుకొనెను.) (గట్టిగతన

మాసేమిని) అయ్యయ్యా—అయ్యయ్యా—బ్రహ్మరంధ్రస్థానమునఁ
చుండును. (గడగడవడఁతుచు గద్దడికతో) అదిగో! నాతండ్రి అదిగో!

గడ్డి—నాతండ్రి—పెద్దకొడుకుదుస్తులతోఁ బ్రశ్నమైననాఁడు. నోరు
నువచుకొని యున్నాఁడు. దాహమగుచున్నది కాఁబోలు. ఇదిగో.
యోగులుగొట్టుకొనుచున్నాను. అలస్యమైతి తండ్రి! ఇదిగో పోవు
కున్నాను.

నిఁ (నిష్క్రమించును.)

సర్వ—(కత్తినిశాసనైచి) అయ్యయ్యా! అదియేమి? అది
...మి? మతిపోయినదా యేమి? (కూడఁ బరుగెత్తఁబోవును)

(నేపథ్యమున) అదేమి—అ—అదేమి—అ—చుతినాకా—నీకా—
పోయినది.

కాత్యాయని—(నొందరతోఁ బ్ర)వేశించి సర్వముంగతను జట్టు
కొనును)

కాత్యాయని—అఁగు అఁగు—నాశస్త్రముజంపినకీరాతుని పుణ్యాత్మఁ

డు. అట్టి క్షత్రియవర్ణున కింతట మరణము మంచిదికాని, బ్రతుకు మంచిదికాదు. ఆరనికేమి— ననుస్తభోగముల ననుభవించినవాడు. ఆరనికొకట నీ వింత కట్టు పట్టవలగు. నామాట వినుము.

సర్వ—అట్లులైన నాథా! నేను జెప్పెదను. మీరొడ్డి మరణించినాడు. రాగి ద్వేషశూన్యమనగితి నన్నాడు. బ్రతికియ్యుడంగా శత్రుశత్రుముగాని, మరణించినతరువాత నేమిశత్రుత్వము? తండ్రిని జంపినయెడల మీరొడ్డియార్థి శాంతించినని నీవుచెప్పితి ననుజనము కాదు. అట్లు శాంతించినది నేను నమ్మును.

దేవ—శాంతిగకపోవచ్చునుగాని, నాశనభయో! నాశనభయము

సర్వ—మరి మాతొడ్డియో—మాతొడ్డియో. (ము.)

దేవ—మీరొడ్డిని నేనుగానెంచాలనందులకు లక్షకడ వచ్చును.

సర్వ—పోనిమ్ము! నాశనమే. (కత్తినిదీసికొనును)

దేవ—అయ్యయ్యో! ప్రియసీ! కత్తినిదీసికొంటేవేమి? ఆత్మ హాస్య జేసికొందువా! నాద. ముగ. (చేతులు కట్టుకొనును)

సర్వ—అన్మహాస్యచేకొనను. ప్రాణనాథా! ఒక్కసారినిమ్ము! శాంతిచేకొనును. (కత్తినిదీసికొని) ఇదిజూలు. నామనము మీగుల సంతృప్తిపొందినది. ఈజన్మమున కీపరీకథము చాలు. కాని నాథా! పిల్లలను దేనిచ్చితివికాదు. దా. ప్రాణము నీకుచున్నది. పోనిమ్ము. పోనిమ్ము. ఇది నీవు దూరముగాబోమ్ము

దేవ—ఏల? కత్తి నలదీసికొంటివి?

సర్వ—నీవు మాతొడ్డిని గావలెనని పలికితివి. నేనే కాన్తి కొందును.

దేవ—అదెల్లు! అదెల్లు!

సర్వ—నాతొడ్డికి నేనుకన్నెనేబిడ్డను. ఆరనియిహపరగ్నలకు జూడవలసినదానను నేనే. ఆధుధాననైవనేమి? పుగవారం?

ధమును జేసియుంటిని. శపథమును దీర్చుకొనలేని క్షత్రియుని బ్రతుకెందులకు? నేను మాతండ్రిగారి కీటుణమును దీర్చకుండినయెడల నాకు త్తమలోకము లుండవు. నాధర్మపత్నినైన నీవు నాయూర్ధ్వగతి కై చూడనక్కఱలేదా!

సర్వ—ప్రాణప్రియా! మరణించి పైలోకమునకుఁబోయిన గారి యాత్మశాంతికై యింతగాఁ జహతహలాడుచున్నావే; నీ ప్రాణమే నాదికూడఁగదా! నీకెండి నీకెట్టి నాఁడో నాతండ్రి నాఁడుకాఁడా? అతనిక్షేమమునకై నీవెట్లు తొందరపడుచుంటావో? నిక్షేమమునకై నేనెట్లు తొందరపడుట తగదా. ఎటువచ్చినను దానినైపోయితినిని లోతువ చేయవచ్చునా? అడుదాననై

నాలోపమా! నేను మగవాడ నైనయెడల నిన్నిట్లు బ్రతిమాలుకొందునా! ఎందులకుఁ గాని యాడుబ్రతుకువచ్చినది. అస్వతంత్రులగుదా. నాకోరికఁ జెల్లించువాడు నాధర్మకంటె మఱియెవ్వఁడు? ఇండివిజుపిన దారుణస్వభావురాలు నీకు ధర్మపత్ని యెట్లగును? ధర్మపత్నియన్నమాట గౌరవముకూడ దగులఁబెట్టనేల? నాప్రార్థన నీచుకఁగా నాఘటఁబునఁ గ్రాణములుండఁగామాత్రము నాకోరికిని ధావకము. నీకాళ్ల పైఁ బడుచు న్నాను. రక్షించు. (కాఘపైఁ బడును.)

దేవ—అత్యయో! నాకాళ్ళు వదలుము. వదలుము.

సర్వ—నాకీభయమిచ్చినగాని నేను వదలను.

దేవ—అట్లే చూచుకొనవచ్చునులే—ముందువదలుము.

సర్వ—ఇదిగో వదలితిని. ఏమిచూచుకొనవచ్చునో చెప్పుము.

దేవ—సర్వమంగళా! నావంకజూడు. నీ వింశపట్టుపట్టకు. గ్రడి పెన్గవాఁడై నాడు. దాహిత్రజననవార్తవినినాడు. సర్వనై న్య. చావఁగఁ జూచినాడు. కష్టములచే మిగులఁ గానినొందియున్నాఁ

సర్వ—ప్రాణనాథా! సంతోషము. మనస్థిల నిక్కడకుఁ
చెచ్చెదను. ఊహ.

(అని వెడలఁబోవును.)

దేవ—ఇక్కడికిఁ బిల్ల తంతులకు ?

సర్వ—నాథా! పిల్లలను మోసాది చూడవలయు ననుకో
రిక మొడుగుఁ గలిగినది. మతియేర్పెను. కోరికయెవల చెచ్చెన నని
యంటిని కార్చన నన్నుఁ బంపుము.

దేవ—హరహరా! (చెప్పులు మూసికొనును.)

సర్వ—సందేహింపకు. సందేహింపకు. తండ్రిని భంగపఱ
చిన పరమసీమరాలు భర్తను బ్రహ్మచారినినా? నేను పరమమ
ర్యాదులను. వాశమగ్యాకను విడిచితిని. నేను బ్రతుకుచున్నాను.
నన్నుఁ జూపినతరువాత యీదిక్కును-లినయిదివి విడిచిపెట్టి పొన్నున్న
ఇష్టముపిల్లలను భద్రముగఁ బంపిగొనుము. అయ్యయ్యా! పిల్లలనుదేవల
దని యంటిని ఒక్కసారి చూడవలెనని యున్నది. పోగిమ్మీమా!
ఒక్కమాట— పిల్లలకు నీవస్త్రీలచేమాత్రము గాలిపీడపడుము.
వీడవాండ్రిన క్రితముకా గలచే నిప్పొపుము. నీను గుడిచిగొనిన
దాసీస్తవ్యమే నాకీ చూరబుద్ధి పూర్ణించినదని నాసందేహము. లే!
నాథా! లే! నమస్కారము. ఉత్తియెత్తుము. (అని యలసితేరి
బెట్టును.) మామగారు పై వాడు. నేను నీదానను. స్వంతవస్తువ్రంశ
గాఁ బైనస్తు వేల? ప్రాణపియా! కానీ.

దేవ—చలదు. అయ్యయ్యా— నాకంత మహాపాపమువలదు. సవ
నంత దుర్మార్గుడను గారు. నిరంధ్రుడైన నేని పథి-పరలసెనచ్చినదనగ్గన
నాతఁడు మాయెక మహాపకార మొనర్చినాడు. మామఁ బ్రబలఁడ
త్రిడు. నీకళ్యాణచ్చలమున మీకోటకు మమ్మాకర్పించి మారల
గారిని-హరహరా! ప్రాణప్రీయకాలమున వానినితో నేటికి నేన

ధమను దేవ—అయ్యయ్యో! బ్రహ్మహత్య చేసినపానిని, స్త్రీహత్య చేసిన పానిని—

సర్వ—ఆతఃకపశ్యతిగావించినప్పు డాతః డూరకుండునా ?

దేవ—అయ్యయ్యో! మనపిల్లలను జంతువలయునని యంతఃపురములోనికి బోయితివని యిప్పుడే కంఠోక్తిగా నాతోడ బడికిన మీ తండ్రిని రక్షింపుచునుట న్యాయమా? నీకొడుకులను జంతువలంచిన యాతని నీతండ్రియని యింక ననదగునా ?

సర్వ—ఎటులైనను నాకాతఃకు పూజ్యుడు. ఆతనిని మీరే మియుఁ జేయఁగూడదు. ప్రాణనాథా! మిమ్ము గడ్డము బట్టుకొని బ్రతిమాలుకొనుచున్నాను. నాప్రార్థన నంగీకరింపుడు.

దేవ—ప్రాణప్రియా! నీమాట కడుగుదాటినవాడనుగాను. నీనిన్ను బ్రాణమునకంటె నెక్కువగా జూచుకొనుచున్నాను. నీవే నా గృహలక్ష్మివి. నాబ్రతుకునకంటె నీసౌభాగ్యమే యాధారము. నీన్ను జూచుకొనుచు మహానందముననున్నాను. ప్రాణము లఱచేతిలోఁ బెట్టి కొని బ్రాహ్మణిపాదములమీఁదబడి యడవులపాలై దొంగలకుఁ జిక్కి తుదకుఁ గాళిక వేటపోతుఁగాఁ జేయఁబడిన నానంటిపరమనిర్భాగ్యుని సర్వమంగళస్వరూపు—సర్వమంగళగుణపు—నైన నీవు ప్రేమించి వరించి తండ్రిని గణింపక రాజ్యమును వదలి సర్వసౌఖ్యములవదలి అయ్యయ్యో! దొంగల కథిపతివై యధముడైన నాయొద్దకు వచ్చి నన్నును బెట్టి చంద్రబింబములనంటి పిల్లలను నాకుఁ గటాక్షించి నా నంశమును నిలవఁబెట్టితివి. నీవుచేసిన మహాపాపకార మెన్నఁడైన మఱువలినా! నన్నురక్షింపుము. రక్షింపుము—ఇవి చేతులు కావు.

పండితకోకిలు 'లేదు' అనిపలుకవలసినపాకము, కృతఘ్నతయు నాకు డ్రీ నీయకుండ రక్షింపుము. సర్వమంగళా! నీకునిధేయుడను. నాకు చాఁచియేదైన నాజ్ఞాపింపుము.

ముస నిల్చినది. అవాయ స్పర్శమైన నాకు వలదు. కిన్నులుమూసి
కొన్నను దానికింకరవము వివలబుచున్నది. నేనువినలేను—వినలేను—
చంపు—చంపు—కీడుముగాఁజంపు. నాయనా! చంపవా? (అనిగట్టిగా
నేడ్చును.)

దేవ—సర్వముంగా! ఎవరినిరక్షింపుమంటివి!

సర్వ—నాతండ్రిని—నాతండ్రిని.

సోమ—వలదు—వలదు. నాయనా! నీకాళ్లు పైబెడవదు.

పుణ్యముగట్టుకొనుము. అయ్యయ్యా! తిరుగ దానిమాట వివలబు
చున్నది.

సర్వ—(అపవారించి) ప్రాణనాథా! నేను నీతోమాటలాక
నలసియున్నది. నాతండ్రినిప్పుడే యీధములచే వెళ్ళిపెత్తనలొప్పుము

దేవ—(అప) అంతకొందరియే?

సర్వ—ఉన్నది. కిన్నులుము.

దేవ—(అప) భరవా! పినిని మీరివ్వఁగా గొనిపోయి కారణ
నుఁపుదు.

(భైరవన్న, భీమన్న, సోమనాథునితో నిష్క్రమింతురు.)

దేవ—ప్రాణకాంతా! ఏమిసలవు?

సర్వ—నాతండ్రిని రక్షింపుమని ప్రార్థింతును.

దేవ—ఏల?

సర్వ—ఏలయని యడిగెదవేమి? సంధ్యావందనము చేయవ
దని యెవ్వఁడైనఁ జెప్పినయెడల నేలయని ప్రశ్నింపవచ్చును. అన
మాడవలయునని యెవ్వఁడైనబలికినయెడల నేల యనిప్రశ్నింపవచ్చును.
నాతండ్రిని జుంపవలయునని నేను గోరినయెడల నట్లు పలికెదవేల
నీవు ప్రశ్నింపవచ్చును. అంతేకాని వేదశాస్త్రసమృతమైన
మహావ్యవధియైనదియ—

దేవ—(తీసికొని) వా! వానిని వదలివేయుము.

భైర—(వదలును)

సోమ—(అటుంటు పరుగెత్తి బోవును)

దేవ—(సోమనాథుని బట్టికొని) త్కత్రియుఁడవు. పాతిపోయెడు

వేల?

సోమ—నిన్న మహాశూరుఁడవా! ఏమి! సంఘమరణశ్యామముగఁ జచ్చుచున్న ద్రాక్షనోట, రవంత నీరైనఁ బోయికుండ పాతిపోయిన మహాశూరుఁడవు నీవేకావా? సమయము వచ్చినప్పు డందఱు పాతిపోవువారే! వాఁడు భీరుఁడని, వీఁడు సూరుఁడని మె తమాత్రము భేదములేదు. ధైర్యము తెచ్చుకొన్న గుణము పాతిపోయెడల సహజ గుణము.

దేవ—చి. చి. తుచ్చవస్త్రావల గట్టిపెట్టుము. ఇదివఱకు నీ శిష్యుని పాపములకుఁ హరిమునకై భగవంతునిఁ బ్రార్థింపుము.

సోమ—నే నెవ్వరియెడలను భావమాచరింపలేదు. పరులు నాయెడలఁ జేసిన పాపములకుఁ బ్రతిహతి చేసెతిని. అది పాపముని నీ ముఱచెప్పగలవు?

దేవ—రౌనీ. శమనో! నఱుకఁబోవుచున్నాను. హరి హరా.
(నఱుకఁబోవును)

సర్వమంత్రి—(ఇంద్రునితోఁ బ్రవేశించి, దేవరాజుచేయిబట్టుచు) ప్రాణనాథా! రక్షించు. రక్షించు.

దేవ—ఏమి! ఏమి! పిల్లలుసుఖముగా నున్నారా?

సర్వ—ఉన్నారు—ఉన్నారు. కాని రక్షించు. రక్షించు.

సోమ—(ఇట్టికొంతొందరితో) దేవరాజా! సన్న శీఘ్రముగాఁ జచ్చు అయ్యయ్యో! అయ్యయ్యో! నాపురికి నానులు వచ్చిరి. నేను దానిని...

లేదు. మారొప్పిగాని జువ్వినాడు. ఇదిగో జువ్వినాని యప్పుడే
కళకమొచ్చింది. ఇప్పుడు గురువుగాని జువ్వినాడు. ఆతని పాపమే
హెచ్చరించింది ఆతని కిడులకు నేను కేయబొత్తుకు పొచ్చుకాలే
దే! రెండుపాపములకు పాపపర్యాపాయము కలుగలిగినయెడల గురు
ముగము దీర్ఘకొనగలను నాని కేసయెడల పుట్టి పాపములను నీమ
హనుభావుని ముగము నాకు కలుగజేయను.

(నేపథ్యమున) మహారాజా! నానువాధవన్న పట్టుపడినాడు.

దేవ—ఆతనికొనియు మహాకేయకంబు పట్టి తీసికొనిరను.

(శ్రీరవన్న శ్రీమన్న పట్టుకొనగా నానువానిండు ప్రవేశించును)

దేవ—ఈనిండాకొన దొంగిలించాడు?

శ్రీర—అంతపు సమీకమున—

దేవ—అయ్యయ్యా! అక్కడనే? నానువాధవన్న! నీకొని
ను జువులకే యక్కడకుం బోయితివా?

నాను—కాదు. నాపిల్లలను జువులను—

దేవ—హరహరా! ఎంతపాపాత్ముడవు? పిల్లలయెడల సంత
ప్రసారవృత్తియే?

నాను—నీ కుమారులుగూ, పిల్లలనే కలిగియున్నారు. పిల్లలు
పెద్దవారైనపిమ్మట దక్షిణ ప్రాంత మోసకర్తలగురు. కరాభివితురు.
వంశిమర్యాదను నల్ల కానజేయుదురు. నాకొక్కగానొక్క యాశుపి
ల్లది. దానిమూలముననే కేర మొకడునై నాప్రజలశత్రుడనైన నీయె
దుట నిలువబెట్టబడితే. కాసిని నన్నరకమునోసే మత్తని బ్రహ్మకు
ప్రస్థానమున కవంత పెక్కి చూపినయెడల నింగి రాకయుండును.

దేవ—చీ! చీ! ఇక నట్టి సంభాషణయు వదు.
కత్తితేరా.

శ్రీ—చిత్తము. ఇదిగో! (ఇచ్చును)

సోమ— హా ! హా !

గీ. రజ్జువందున సర్ప వి + భ్రాంశికలుగు
ప్రాకృతికునకు మోక్షసం + పల్కిలేదు
నిశ్చలసమాధిఁజేరిన + నీగుమోక్ష
సంపదకు రజ్జువే సత్య + సర్పమయ్యె
చాపబుద్ధిని రాజును + బాడుసేయ
బ్రాహ్మణాధము నిల్లె చం + పంగవలయు
దీనికంటెను నుదర + మైనమార్గ
మేదో భావిభూనాథు + లీక్షింతుగాక.

ఇదియైనదికదా! ఇంక నే నిక్కడ నెందులకు! అంతిపురివైపున
కుఁ జోవుదును. (తోంగిమూగి) ఎవ్వరులేరు. (పైకివచ్చును.)

భైర—పట్టుకో పట్టుకో. ఆఁగు ఆఁగు. అదిగో పట్టుకో. దేవ
రాజా ! దేవరాజా ! ఇటురా.

సోమ—(పరుగెత్తుచు నిష్క్రమించును)

భైర—(నిష్క్రమించును)

దేవ—(ప్రవేశించును) శశువులన్నియుఁ బరశురామ ప్రీతినొం
దినవి. చంద్రశేఖరస్వామియోజనశో సమముమునకుఁబో లేకపోయితిని.

(నేపథ్యమున) అయ్యయ్యా ! చంద్రశేఖరస్వామి చచ్చి పడి
యన్నాడు.

దేవ—హరహరా ! హరహరా ! ఎంత దుర్వార్తవంటిని. సో
మనాధవర్మయే చంపి పాణిపోయియుండును. ఇట్లు జరుగునని సందేహ
లేకమైన మనస్సునకుఁ దగులలేదుకద! అట్లే యైనయెడల గుహను గని
పెట్టుకొనియే యుండునే ! హరహరా ! చంద్రశేఖరస్వామిగారి నిశ్చ
లయోగ్యతనుగూర్చి భ్రమపడితిని. (తెంపలువైచుకొనును) ఆయనను
జంపిన సోమనాథుని వెంటనే చంపుటకంటె నిప్పుడు కర్తవ్యమేమియు

రమ్యవ్రాసించి యామెను మాయాకిఁ బంపి నాకూతు నిచ్చటికి
మోసమునఁ దేకుడు నెడల మఱియుత సాగించియుండును. నాపు
త్రిక యిక్కడికు నీతంత్రమున వచ్చుచుచేతనే నేనిక్కడకు రావలసివచ్చి
నది. ఈ వైద్యమునంతయు నుపుకొనఁబడివచ్చినది. నేనిత భ్రష్టత
మొదవలసివచ్చినది. నిచ్చిట్లు నా శ్రమ కలసివచ్చినది. ఇక్కటివైద
త్రాణమునుకూర్చి సందేహకవలసివచ్చినది. నీకుబోయిన దొక్క
కాగిదము; నాకు బోయినవి రెండుగాఁగియుండును. మానము కూతురు
వైద్యము-ధనము-ఇది బోవనున్నది వ్రాణము-అగ్నిచర్మము, భూకం
ఠము, మహామార్గియుఁజేయఁబాలని యావృత్తిని మనుష్యమాత్రు
డపు, బ్రాహ్మణమాత్రుడపు, అందులో భటమాత్రుడపు క్రథుని
యెడలఁ జేయఁబాలితివి. నీకు దైత్యలోకమునఁ దిగివెళి యుండు
యుకమోకాని మనుష్యులచేఁ గల్పింపఁబడినశిక్ష నేదియు నీకుఁ
జాలియుండదు. నీ విండుల కిది చెప్పినది నాబల వనేది? మాబ
లావనేమి? ఆహ! యోసమాధయ న్నాడు. నిన్నుదాఁ జూచు
గానుచున్నాఁడు వెదాడు!

నీ. నాంతుకొని ప్రాణి + కోటి కొనగును

ముక్కు-మూతచేతఁ + పడిలివాపు

మనుజులని భ్రష్ట + మానరాష్ట్రానిఁ జేసి

బ్రహ్మరాజ్యకదవిఁ + బడసినాపు.

సోమ—(లేచుచున్నాఁడు) అదియేమి! మడిబట్ట బాకవైదు
కొను నూలుత్రావా! ఇది విప్పెనను (విప్పును.) ఒకకొన మస్తోభ
మునకుఁ గట్టెదను. (కట్టెను.) నడుచు నుచ్చవేసెదను (వేయును.) ఈ
యుచ్చ వీని మెడకుఁ దగిల్పెదను (తగుల్పును) ఇది లాగు. యే తరు
వాయి ఊ. ఊ. (లాగును)

శంద్ర—ఊ. (అని గట్టిగమూర్తి గిదిగది గొట్టుకొని చచ్చును)

మాత్రమే చెప్పియుంటిని. ఈరడిక్కడకు వచ్చినప్పుటినుండియు నా యెడల సభిమానమున్నవాడవలెనే గనబడలేదు. కాకికో, శ్రీశైలమునకో పోవుదును సెలవిమ్మని యెన్నిమాటులో కోరినాడు. నేను వదలలేక యంగీకరింపలేదనుకోపము యాతనికిన్నదేమో అంతేకాని నావైశత్యమున్నదని నేనుచెప్పలేను. పోనీ భార్యయందైన సభిమానముతో బ్రవర్తించుచున్నాడేమోయనగ నదియులేదని కాత్యాయనమ్మవలన వినికాబోలు నారాణిచెప్పుచున్నది. కాత్యాయనమ్మ మాత్రము నాయందు దల్లివలె నిశ్చలకరుణాన్వితయైయున్నది. నాప్రాణముల రక్షించినందుల కెఱిగియో యెఱుంగయో వార్తప్రాణములు నేను రక్షించితిని. అంతటితో బదులు తిరిపోవదా? కాని, యాతడు నాకొక సత్యమాడితినని మతభ్రష్టతనొందితినని చెప్పినాడు. వీని కేమిప్రత్యుపకృతియున్నది! లేదని యూరకుండవలసినదేనా—శాశ్వతముగా నాతనిఋణమునఁ బడియుండవలసినదేనా—సోమనాథవర్మను గుహలోఁజెట్టకొని యట్టే యెన్నిన్నాఁలను గూర్చుండినయెడల నోరుమూసికొనియుండవలసినదేనా—నాశత్రువునకుఁ దానా శరణుదాతయగుట! మంచిమాటలతోఁజెప్పిన వినకుండచున్నాడు. ఈతనిని బట్టినయెడలఁ దనప్రాణముదక్కునని నూమామ యిచ్చటకుఁ జేరినాడు. ఇప్పుడేమిచేయవలయును? నాశత్రుముమాటయేమి?

(నేపథ్యమున) దేవరాజా! దేవరాజా! పశువులపాక యంటుకొన్నది. ఎవ్వరు రాకుండచున్నారు.

దేవ—(తనలో) అంతఃకుఁ బెద్దపశువులపాక (హృదయముఁ జూపి) యిచ్చటఁ దగులబడుచున్నది. (ప్రకాశముగా—అప) భైరవా! జాగ్రత్త. (నిష్క్రమించును.)

సోమ—బ్రాహ్మణోత్తమా! నాప్రాణములు రక్షించితివి. మిక్కిలి సంతసించితిని. నీవు నీభార్యతోఁ గుట్రచేసి యామెచేత నుత్త

సామనాథవర్మ—సామనాథవర్మ ఇదుగో వచ్చుచుంటిని.

(పరుగుత్తును)

సోమ—(నిష్క్రమించును)

భైర—(వసుగిత్తుచుగాలేకొచ్చినితగుల జోరగిలబడిపోవును.)

వార—వార—యిదియేమి—కాలి కేసో యివ్వగులుచే బడిపోయి
తిని. దేవరాజా! దేవరాజా! సామనాథవర్మ యిటు బదుగిత్తుచు
న్నాడు. పట్టుకో! పట్టుకో. హా! హా! ఇదియేమి? పట్టిని చచ్చి
కడియన్నదే! అయ్యయ్యా! ఎందుచేసో యెక్కడను వెళ్ళి తగ
లిగట్లగడదే?

దేవరాజ—(ప్రవేశించి) ఏడి! ఏడి!

భైర—రాజేంద్రా! పట్టిని యిక్కడబడి ముడిమొడిపడి.

దేవ—ఏడి-ఏడి.

భైర—ఇదుగో చూడుడు. వెళ్ళి యెక్కడ నగుపడును.

దేవ—ఆరెడు గొంతుపిసికి చంపి యుండును. భైరవా! దాని
నిటనుండి పిసివేసి వెంటనే మామామగారిజాడ కనువ్వుము. నేను
గూడ వెదకెదను. భ్రమరసింగు, సుబ్బారెడ్డి, మొదలగు వారందఱు పోవు
టచే నీకు శ్రమమిచ్చుచుంటిని తమిపుము.

భైర—పట్టిసే! కవినిగట్టుకొని నీవు సుఖపడలేదు. నిన్నుగట్టు
కొని కవి సుఖపడలేదు. (ఎత్తుకొని నిష్క్రమించును)

(వెంటనే తెరయెత్తబడును. చంద్రశేఖరుడు జపముచేసికొనుచు
ప్రవేశించును.)

(నేపథ్యమున) సామనాథవర్మ యచ్చట నున్నాడా! (మఱి
యొక కంఠరవముతో) లేడు లేడు. ఆరనికొనికే వెదకుచున్నాము.
(అంతమునుగూడో సామనాథవర్మ తొందరగా ప్రవేశించును.)

సోమ—దాహము; దాహము. రవంతమంచిసిరిచ్చి పుణ్యము

కట్టకొనవా? మహాత్మా! రక్షించు. రక్షించు. (చంద్ర శేఖరస్వామి కాళ్ళులపై బడును)

చంద్ర—నీ మొగము నాకగపడుటలేదు. ఎవరవు నీవు?

సోమ—ఎవడనైన నేమి? నీపాదములమీదఁబడితిని. దాహమిమ్ము. రక్షించుము.

చంద్ర—నామనాథనన్నా! నీవేనా?

సోమ—అట్లు చెప్పకొనటకు సిగ్గుగుచున్నది. రక్షించు. రక్షించు.

చంద్ర—రక్షించితినిలెమ్ము. ఇదిగో! తీర్థమును దీసికొనుము.

సోమ—(పుచ్చుకొని) నేను మీకభ్యాగతుఁడనేకాక శరణార్థినికూడను. మీరునన్నట్లుకాపాడుదురో! వెనుకటియంకము లేమియు మదిలోనుంపక రక్షించితినిని యభయమిచ్చితి రదియే చాలును. కృతార్థుఁడనగుదునను ధైర్యముతో నుండవలసినదే కాని తీవ్రశాసనఁ జేసిన దేవరాజు నన్ను జంపుటకై తఱుముకొనినవచ్చటచేతఁ బ్రాణము తిహింపఁబడుచున్నది. ఈతలుపునకు లోననొండ్రెము వేయనా?

చంద్ర—మఱేమియు దొడరలేదు. శాంతచిత్తుఁడనై కూర్చుండుము.

సోమ—తనకువిరోధయైననాకు మీ రభయ మిచ్చినందులకు మిమ్మాదేవరాజు శిక్షించునేమో!

చంద్ర—ఆతని కభయమిచ్చినందులకు నీవు నన్ను గోతిలోఁ బూడ్చింపలేదా. అట్లు యాతఁడును చేయునుగాక! ఆయుస్సు పరిసమాప్తియగువఱకు మీరెంతచేసినను మృతినొందుదుగదా.

దేవరాజు—(పవేకించి) మహాత్మా! నమస్కారము. మామగదా! మీ రిటురండు.

చంద్ర—అతనికి నేపథ్యము నుచ్చితము. కాన నీమీది యాతనిని వదలిపెట్టుము.

దేవ—ఇదిగోమీ మహాత్మా?

చంద్ర—అనియ్య నుహారా నాకుఁ బూర్వప్రభుఁడు. ఇప్పుడు దీనుడై యున్నాఁడు. చక్షువులుని నేకగఁ గెలుమిచ్చితిని.

దేవ—అయ్యా! నేనాశనిగావునునని స్పృశుపఱుచుకొని యుంటినిదా మహాత్మా!

చంద్ర—నేనాశనిగాపాడుకును సాక్షిమొకొనియుంటినిగదా నాయనా!

దేవ—స్వామీ! అట్లుగైవ నన్నేమిచేయును?!

చంద్ర—అశనిని నీక్షి పునుంటిని.

దేవ—అట్లుననుగును నెచుకాశిమొనెరయెను—

చంద్ర—నన్ను ముందుగాఁ బిలిచి తరువాత నయిష్టానుసార మాచరించుకొనుచుండు.

దేవ—అట్లుచేయుట న్యా నమా మహాత్మా!

చంద్ర—ఈ సమనాశనముఁ బ్రబలశక్తిగ్రహమున నీకు నేక భయమియలేదా. నీన్నఁ బ్రకటించిచ్చిన నేనాశనానికి నసత్య మాడలేదా! నీమూలమున గులమృత్యునిబొందలేదా. అవియన్నియు నెంతన్యాయమో నీదియు నంతేన్యాయము. పూర్వమున బ్రభుకటాక్షమునకుఁ బ్రాశ్నికులాశినవాడనుగాని యిప్పుడనేకారణములచే విరాగి నై యున్నాను. నాయనా! నాకు నీదయయు నక్కఱలేదు. అతని దయయు నక్కఱలేదు. ఎప్పుడువచ్చునాయని వేదియున్నశంకరదేవుని దయముతరాలేదు.

(నేపథ్యమును) శక్తి మాధుని వాక్కిగుమ్మమున గొందఱు ప్రవేశించి పసుపులపాకలను దగులఁ జెట్టుచున్నారు. రంకు. రంకు.

దేవ—భైరవన్నా!

భైరవుడు—(ప్రవేశించి) ఏమిసెలవు ?

దేవ—(అప) చూడుభైరవా! చంద్రశేఖరస్వామిగుహలో సోమనాథవర్మయున్నాడు. ఆతని నిప్పుడు చంపుటకు వీలులేకున్నది. నీవుగుహకు వెలువలనే నీజట్టులోనికొందఱతో ననిష్ఠైకొనియుండుము. నెలువలికిరాగనే యాతనిని బట్టుకొనుము. శారవపూర్వకముగాఁ గాళి కాలయముననుచుము. ఆతని మీరెవ్వరు చంపఁదగదు. దుర్భాషలైన నానందగదు. తెలిసినదా!

భైర—(అప) చిత్తము

దేవ—(తనలో)చంద్రశేఖరస్వామి బుద్ధిపూర్వకముగా నీతనికి శరణమేల యొసంగెనో! కాత్యాయనమ్మ నన్నెఱిగియుండి నాకథయ మీయలేదే. ఆమియిచ్చినయథయమును స్థిరపఱచుట కేతఁ డాతఁ డ్రొక్కులాటయొపడినాడు; వెఱకిఁ గొలఁదిమారమున సోమనాథుని దఱుముచునేయుంటిమి. ఆతఁడిగుహ నెప్పుడు ప్రవేశించెనో, యెప్పుడురక్షింపుమని కోరెనో, యెప్పుడతఁ డంగీకరించెనో—ఏదీ—తెప్ప పాటులోననేకదా నేనుగూడ గుహలోనికివచ్చితిని. అప్పటికే శరణార్థిత్వము, వధయప్రదానముకూడ నైపోయినవా. నాకేమోకాని సందేహముగానన్నది. అంతద్రోహము చేసినను బూర్వప్రభునియందే యభిమాన మీతనికెక్కువగానున్నదా. ఈతఁ డాతనిని వదలకుండిన నేనేమిచేయవలసినది. ఈతఁడు నాకు మహోపకార మొనర్చినాడు. పోయినప్రాణమును దిరుగ నిచ్చినాడు. అందులకుఁ గృతజ్ఞుడనై యుండవలయును. అట్లుంటిననియే నావమ్మకము. ఆతని, నాతని భార్యను గోతినుండితీయించి వారిప్రాణముల రక్షించితినిగాదా. అది నాభటుల కనికాని నాపనికాదనుచేమో! అట్టియాపదనుండి తొలగింపుడని నేను నాభటుల కాజ్ఞయిచ్చియుండలేదు. నిజమే. తీసికొనిరందని

ఇదిని నైచినయెడల నింతకుపడవము వచ్చియుండవలయుమా ! తగు
 కీడిని సర్వముగలను దిస్తుకాదు చేసియుండుము. దేవరాజశరణప్ర
 దాత యగువునోహితం దిక్కకు వచ్చియుండదు. ఈ లింతోమే జరి
 గియుండదు. కావున సర్వమహిమాత్పాతమునకు నీవు కారణముగాఁ గ
 నబడుచున్నావు. నావంకజూడు. నిన్నేలచూడఁగూడదు? భగవీనాధుల
 కు నీహటి దాచివలన రాజముప్పేరైననున్నదా ! అదిగాక నావందనే
 యీరహస్యము చెప్పినదానవు మఱియొకనితో చెప్పకుండువా ? కా
 వున నిన్ను జంపకతప్పదు. సంచత్సరము కొక్కదాసిని కొంతు నులి
 మి చంపినయెడలఁ బైసంవత్సరము వలకు మత్తేమియుఁ బొందరయుం
 డదు. అటుపై నీలువెబడిని మఱియొకదానిని ప్రభువులందఱు నా
 చరిత్రవలసినవధ్ధతి యదిగా నాకగపడుచున్నది. ఈ హరినాచారము
 నకు నేను మార్గదర్శిగానుండవలసివచ్చినందులకు విచారించుచున్నా
 ను. కావున- (వెనుకనుండివచ్చి కొంతు స్కిం బట్టికొనును.)

పద్మి—ఉ. ఉ. (క్రిందపడి కొట్టుకొని చచ్చును.)

సోమ—చచ్చినట్లెక్కడ—చచ్చినట్లెక్కడ !

(నేకభ్యమున) ఆ ! చావకేమి ! చావకేమి !

సోమ—(అదిగొడుచు) వాకెవ్వరు ? వారెవ్వరు ?

(నేకభ్యమున)

లిఖిత—ఆరి.

సేనాధిపతి చచ్చినాడు. మన-దేవరాజుని చేతిలోను

సోమ—(అటునిటు బరుగెత్తుచు) మిగిలిన యొక సేనాధిపతి
 కూడ చచ్చెనా? హా ! హా !

తైరవన్న—(ప్రవేశించి) సేనాధు వినపట్టి యిట్టిప్రతాపము
 మానాధునకుఁ గల్గె మాపుణ్యమహిమను నీనా!

(పాడును.)

కట్టియావదల నైనఁ గటాక్షీపుముగాని, ఆడుపిల్లలనుమాత్రము
 కటాక్షీపకుము. ఒక్కపిల్లతోఁ గొండనెక్కవలయునని యుట్టుట
 లూరితిని. అది యిట్లు చేసినది. ఇంకఁ జచ్చుటతప్ప వేఱుగతి లేదు.
 ఇప్పుడు తిరిగి చచ్చుటయేల? దానికి శీర్షోదయ మెప్పుడైనదో యప్పు
 డే నాశించేదన నైనది. (ప్రకాశముగా) పడ్కినీ! ఇదియు సరిగనే
 చెప్పినావు. సంతసించితిని. నీవును నదియు నిటకు వచ్చి యెన్నిమాన
 ములైనదో జ్ఞప్తియున్నదా?

పడ్కి—పడునైదుమాసములు కావచ్చినది. ఏదీ, వచ్చినమూఁ
 దుమాసములలోపుననే యామి నీరు మోసికొనినది. నిండుగాఁ దొ
 మ్మిది నెలలుమోసి యిద్దఱు పిల్లలఁ గనినది. ఇద్దఱును మగపిల్లలే.

సోమ—(తనలో) ఆ నిర్భాగ్యురాలి చావుతోనైన నీయమం
 గళత జెగిటాటునదికాదా! ఇంక నొక్కతరమువఱకు సాగవచ్చుదా!
 (ప్రకాశముగా) చూప పడ్కినీ! ఇట్లురా. నసయించెప్పి రవంత వత్స
 నాభిదెచ్చి యరుగఁదీసి యాపిల్లల గొంతులలోఁ బోయఁగలవా?

పడ్కి—బాబూ! నోరొకఁగని శిశువులు. మీకేమి యపకా
 ర మొనర్చినారు?

సోమ—పడ్కినీ! నిజమేనుచూ! కోపము బట్టలేక యట్లుంటిని.
 తమింపుము. కాని పురోహితుఁడు గనఁబడఁజేమి?

పడ్కి—ఆతఁడెప్పు డా పశ్చిమపుగదివిడచి యీవలకు రాడు.

సోమ—పోనీ! బ్రాహ్మణుడు. వానిలోలి మనకేల? చూడు
 పడ్కినీ! మఱి మొక్కమాట; నీవుగ్గుసాలనుండియుఁ గోటలోఁ బెరుగుట
 చేత నిన్ను నేను గన్నబిడ్డవలెఁ జూచుకొంటినిగదా; అందువలననే
 గదా నిన్ను నాపిల్లవొద్ద నుంచితిని. ఇట్టి నీవే యట్లుచేసితివా? నేనె
 వ్వతెను నమ్మక నిన్నొక్కతెనే నమ్మియుంటినే! చూడు! పురోహిత
 వంశతులను విడిపింపుమని అది నీతోఁ జెప్పునప్పుడు నీవు రవ్వంత నా

మఱికొంత చూచెదను. (ప్రకాశము.) దేవరాజు చూచినయెడల నీరల బగులగొట్టుకేమో యని భయపడుచుంటివా? దేవరా జప్పుడు నీకు నాకంటె నెక్కువవా డయ్యెనా? ఆనయెడల భయమా? నాయందు నిర్లక్ష్యమా? యాడితె పముండవైనప్పుడు కోటలో బ్రవేశించితివే- నాసొమ్ముమూలమున నింతదానవైతివే- ఇప్పుడు నన్న గడ్డివరకకంటె నీచమగఁ జూచెదవా- నీసిగదలుగ- నీగొంతుకొయ్య. (వీపుపైఁ గొట్టును.)

పద్మిని—అమ్మయ్యో-అమ్మయ్యో- నన్ను జంపుచున్నారు.

బాబూ-బాబూ. (వచ్చును.)

సోమ—గట్టిగ నేడువక-ధ్వని యైయెడల దాడవిటుగఁగొట్టెదను. (దాడపైఁ గొట్టును.)

పద్మి—బాబూ! రక్షించు-రక్షించు.

సోమ—రక్షింతును. నీల పరుగెత్తితివో చెప్పు.

పద్మి—చెప్పలేదా.

సోమ—దేవరాజు కొట్టువనియేనా- అది నట్టి అసత్యము-మరి యొకకారణ మేదైనఁ జెప్పుము.

పద్మి—అంతకంటె ముచికారణము మఱియేదియు లేదు.

సోమ—లేకపోవుట యేల? అది యేలాగు స్ఫురించినది? ఆలోచించి మఱియొకటి చెప్పుము.

పద్మి—ఆలోచించుటకు బుద్ధియొక్క డళన్నది బాబూ!

సోమ—(తన్నుచు) బుద్ధిలేనిపనిఁ జేసినవనుట స్పష్టము. అది యేదో చెప్పెదవాలేదా? (తెనుచెవులు పట్టుకొనును.)

పద్మి—తప్పుజరిగినమాట నిజమే-బాబూ-రక్షించు-రక్షించు. కాని, నావలనమాత్రము జరుగలేదు.

సోమ—అలాగునరా-దారిలోనికిరా- నిన్నేమియు చే ననను.

స్థితిగతులందఱు మేధావంతులనియు.

ఇప్పుడు మీకు బ్రహ్మరంధ్ర మంటినిది. కావున, నట్లనుచున్నాను. పరంగిత్తు లిండ్లలోకలదెట్టి పాదువత్తులు చేరబట్టిన మాయోధులను—ఇటుకవనము బూడిదీసి బాగారుజలతాడు బట్టల ధరించిన మోధులను—ననిమిదివందలను గిక్కులునుననీయకుండ, రైననడుగనీయకుండ మీరుచంపలేదా! భీష్మసన్నిభుడగు తాడి గారిని—హరహ రా—అప్పుడు నేరుచిచారింపితిని. ఇప్పుడు మీరు చిచారింపవలసివదేకాని, మాది తప్పుని యధిక్షేపించునే? మీరు చేసినపని మంచిదా? అదియే మేముచేసిన దచ్చు. ఇది యేటినాయ్యము? గుణ దోషగణనమునకు మీ బాధయేనా కొలపాల్రము. మీదియు, దప్పే. మీదియు, దప్పే. శత్రుసాహిత్యము నాకు లేదనికదా యధిక్షేపించితివి?

కుమార—బాను. అధిక్షేపించితిని మజ్జిముక్క—మూటిక్కు పిధిక్షేపించుచుంటిని.

దేవ—నరే! నాకదిలేదనియే యడుకొనుము. నీకదియున్నదని చెప్పగలవా? కత్తులు, కటారులు, తుపాకులు, ఫిరంగులు, బుర్రాగలవాటి యుద్ధముచేయుటమాత్ర మేమంగకొప్పుపని! నీవట్లుజుయింతువేని నీజయము నీకత్తిగుణమా! నీగుణమా! కత్తి మొడిదైన నీబ్రతుకుకూడ నంతటిదేకద. గ్రుడ్డియాడువైనను దడుముకొనుచు ఫిరంగిని నిప్పుంటింపలేదా! దానికి విజయబిరుద మీయవచ్చునా? శత్రుమారకత నీబలమా, ఫిరంగిబలమా? నిభుజులమే నీది. నీబుద్ధియే నీది. నీపాయము నీది. ఇతర సాధనము లన్నియు మాయలే. మగవాడవైనయెడల, గత్తిని బాటవేయుము; రమ్ము. నీకుసందేహమక్కటలేకుండ నీదిగో నేను బాటవైచితిని.

(పాటవైచును)

గీ. కత్తి విడనివాని ♦ ఘనుడందురది కాదు
కత్తి విడుచువాడె ♦ ఘనుడునుమ్ము
కత్తి యోధవరుని ♦ ఖ్యాతినిహరియించు
కలియఁబడుటలోన ♦ గలదుయశము.

క్రబలజీవన్మరణాదగ్ర ♦ బాహువులకె
తగు ముశము చచ్చుకత్తికి ♦ దార్పదగునె
దేవుడు మహాత్ము యొసఁగిన ♦ దేహములనె
భంజనమునందు సార్థక ♦ పటుతమింక.

కుమా—నీకు మతియున్నట్లు గానఁబడదే—
దేవ—వెట్టివానికి లోకమంతయు నెట్లు.

కుమా—అదేమి కత్తి పాట్రోచినావు? సాధనములన్ని మాయ
లే యనుచున్నావు. కలము నా ఖ్యాతి హరించుచున్నదని కవి దాని
బాటవైచునా! పాట్రవైచి దేవుడిచ్చిన చేతితో వ్రాయునా?

దేవ—నీయసాదగ్భక్తమున కుత్తరమీయకుండిన నీవుచిన్న
బుచ్చకొందువని చెప్పుచున్నాను. కలముతో గవి వ్రాయుట లోక
సంగ్రహార్థముకొఱకు కాని తనకే? అట్టియా నేశము కలిగినప్పుడు
గాలి స్తంభించి వినునట్లులేదు గాన మొనర్చుచు. వేదములెవరు వ్రాసిరి?
అవినిల్చినవా, లేదా! యధార్థకవిత కాకాశమే పుస్తకము. కన్నున్న
వానికి జక్కలవలె దేవోదయాక్షరము లందులో గనిపించును.
కత్తులప్రసంగములో గవిత్వపుగొడవయే? నీవు కత్తినిబాటవేయ
కుండ నున్నావు. కత్తినివదలినయెడల గాలిమునిలవదని భయమున్న
వాడవు కావున, నీవు వదలవలదు. నేను రక్తహస్తాడనై నీతో బోరె
దను. రమ్మ.

కుమా—నీపంటిమూఁడుదు నేనుగాను—కాచికో.

(నికత్తి పురు.)

దేవ—(లాఘవమున వెనుకవైపునకువచ్చి యారనిచేయిబట్టి
కొని కత్తి నవలలఁ బాటవైచి) గుడ్డి నేనుగూనైనఁ జుంపగల యీ
ముప్పిలోఁ గ్రుద్దుచున్నాను. కాచికో. (ఊ-ఊ అని గ్రుద్దును.)

కుమా—హా—హా. (నేలవ్రాలును)

భైర—(ప్రవేశించి) భిరి-భిరిరా దేవరాజా! భిరిభిరిరా—
దేవరాజా.

దేవ—భైరవకవి!

భైర—ఒక్కగ్రుద్దుతోని నీ నుక్కపించినావు నీవు ॥భిరి॥

మీదుశౌర్యమునకుఁ గాని మెచ్చి లాంఛనించుచుండ.

భిరి-భిరి-భిరిదేవరాజా!!

దేవ—భైరవకవి! చిత్రములునలదు. కాని, మూలఁ దెల్పున్నా.
హో చూడు—

భైర—(చూచి పాడును.) గుండెమీఁద గ్రుద్దు దగుల
గుండె లవిఁబోయెనయ్యూ-భిరి-భిరి-

దేవ—వాని నటుల నిమ్మలముగాఁ దొలఁగింపుము—

భైర—(వానిని లోపకిఁ దీసికొనిపోవును.)

(నేపథ్యమున) రే! దేవరాజా! దేవరాజా- సేనాధిపతి నవ
లీలఁ జంపించికవలరా !

దేవ—చావనిసేనాధిపతిని నీ వొక్కడ వున్నావా—కానీ—
కానీ. నేనే లోపలికి వచ్చెదను. నీ విచ్చటి కే?

(నేపథ్యమున) ఏమీ! నే వొక్కడనే చావక మిగిలితిని!

దేవ—తప్పాడితిని క్షమింపుము.

(నేపథ్యమున) నాచావో నీచావో యిప్పుడే తేలినై యున్నది.
ఇవిగో వచ్చుచున్నాను.

దేవ—నీవు రావలదు. నీసోదరునిరక్తముతో నీస్థల ముకుమిత్ర

మైనది. నేనే వచ్చుచున్నాను—నేనే వచ్చుచున్నాను. (దేవరాజు నిమించును.)

పద్మిని—(అందరతోఁ బ్రవేశించి) అమ్మయ్యో-అమ్మయ్యో నేను రాను-రాజా! నాతోఁగూడ రాకుము. (పరుగెత్తుకొని పోవును)

సోమనాథుడు—(ప్రవేశించి) పోకు-పోకు. (పరుగెత్తి పట్టుకొనుచు.) భయమేల పద్మిని! అందరపడకుము. నిన్ను నేను వృథగఁ జంపువాఁడను గాను. నాకుఁ దెలియవలసివయ్యెను లన్నియుఁ దెలిసివని. నీవు దాచిన వినియోగము లేదు. నిజమేదో చెప్పు. నిన్ను వదలివై చెడకు. ఏమియు దా పకుము.

పద్మి—వాఁడుటకుఁగాని, వెల్లడించుటకుఁగాని, నాకు రహస్యము లేమియు లేవు. నావలనఁ దప్పేమియు లేదు.

సోమ—తప్పులేనియెడలఁ బిలుచుచున్నప్పటికిని నేను రానురానని యిట్లు మొగము చాటువేసికొని యేల పరుగెత్తుచుంటివి? మీరు యథార్థముగ బలాత్కారముననే దొంగలచే దేవరాజుప్రాతాహమున హరింపఁబడి యిట నూపఁబడినవారైనయెడల నీవు నన్నుఁ జూచుటతోడనే మహాప్రభూ! మాగతి యిట్లులైనది. అంతఃపురములలో నుండవలసివార మడవులలో నున్నాము. మేము మీ కొఱకు బెంగపెట్టుకొని యున్నామని యేమవలసినదికాదా. అట్లు చేసితివా. చేయలేదు. పిలిచినఁగూడ, రాకుండఁ బరుగెత్తుచుండఁగా నీయందు దోషము లేదని బుద్ధిహీనుడైన నమ్మనా-నీవేల పరుగెత్తితివి?

పద్మి—నీతో మాటలాడుచుండఁగా దేవరాజు చూచినయెడల నాతలఁ బగులఁగొట్టునేమో యని పరుగెత్తితిని.

సోమ—(తనలో) సత్యమేయై యుండవచ్చును. దీనివలన గాని నావిడ్డవలనఁగాని దోషమేమియు లేకయుండవచ్చును. అయినను

(దేవరాజు, కుమారసింగు ప్రవేశింతురు.)

కుమా—ఘా ! దేవరాజా ! నీపౌరుషము!

సీ. కొండచరియలనుడిరాల్ ♦ గుమ్మరించి
కొఱవిడయ్యంపు వెలుతుడల్ ♦ మూర్ఖశేసి
కోటిపాతాళగుహలైన ♦ గుమ్మరించి
కొలకులంలేటి చొంగయూ ♦ బులరచించి
సేననంతనుర్మిగిరి ♦ పి! దురాత్మా!
గోరియుద్ధంబు నీనాడు ♦ జాతమంచె
యూచియుద్ధంబు నీనాడె ♦ యుద్ధమించె
పృథివీరాధిపరుడ ♦ ఏవెకావె
శస్త్రశాస్త్రీయసాహితీ ♦ శక్తిలేక
పాతతో దొడ్లతో గడ్డ ♦ పాతతోడ
సూరి చౌర్యాగ్రమగుదిక్కు ♦ మాలినట్టి
పోకడలుగల్గు రణముల ♦ బూని లేహహ!

దేవ—సేనాధిపతి! మే మాటవికులము. బీదవారముకావున
మాకుయద్ధసాధనములు పారలు, గునపములకంటె నెక్కువయుండుట
కవకాశములేదు. కాని, పౌరుషము మాకు లేదనుటశ్వ మామను
జౌరుషమున్నది. కాని, సీమాటవలన నీకుఁ బూర్వస్మృతియే లేనట్లు
స్పష్టమగుచున్నదేల?

సీ. నవ్యనాటికేళుపు బొం ♦ డ్లములతోడ
మామిడాకులతోరణ ♦ మాలతోడ
బుగబుగలఁజిమ్ము పన్నీటి ♦ బుడ్లతోడ
దోపురాణి నాసపుఘటా ♦ టోపుతోడ
కంకణపుఁబోరొసగ్గిరి ♦ గాదె మీరు
గడ్డపాటల రణముల ♦ గలదెతప్ప
ఘోరు పౌరుషములేయో ♦ మాది యుత్తె

శ్రీ హరిమ రి

సప్తమాంకము.

ప్రదేశము—దేవరాజు దుర్గములోపలిభాగము.

ప్రవేశము—భైరవశ్చ.

భైర—సోదరులారా! యుద్ధభటులను గొట్టుడు. పోతును గాఢ
తేయుడు. క్షిప్రముగ గుఱివేయుగట్టితి క్షిప్రముగ నొక్కసారి యొక్కనినే
చంపవచ్చునుగాని నవిశ్వములో నాదవంపలను జంపవచ్చును.
కొట్టుడు. కొట్టుడు. ఏదీ! యుద్ధశత్రువును బాడెనను వినెడు. అవే
శయు దెచ్చుకొనుడు. పీనోత్సాహమును బూరించుకొనుడు. (పోతును)

బేహగ—మీ తాళము.

పగవారి—చిరాన—నాపుమోరీ—(పగవారి—)

లేరా—దేవాకిరిట్టదేరా—నెత్తురుకావబార—నెత్తినివేయవేర—

వేలేరా—జానేర—రా—రార—(పగవారి—)

(నేకధ్వనున) రా—వెనుకమాడకరా—రా—వెనుకమాడకరా

జైర—నెబాన్—నెబాన్. మాయోధులుత్సాహమున శత్రు

పులమిదికి బోవుచున్నారు.

కట్ట—క్రిందికివచ్చికట్ట—గట్టిగలంపవెట్టు—నెత్తినివేలగొట్టు

నెంపెట్టు—కడకట్ట—కడగొట్టు—(పగవారి)

(నేపథ్యమున) కొట్టు—ఊ—ఊ—కొట్టు (వైదధ్వనులు)

భైర—వహవ్య! రణోల్లాసులై మావారు శత్రువులను
మీన్నారు.

వేయి—శబ్దములేదేర వేయి—వేలనుబెట్టిరాయి—కత్తినివటి! వేయి
కొటికేయి బటికేయి నలిపేయి || పనివారి ||

(నేపథ్యమున) వేయి—వేయి—వేయి.

భైర—భైరవేశన్నకవిదొర—కూర్చిన తేనెధార—జల్లునవిరిగ
లూర—నాకార—తాగార—మింగార|| పని ||

(నేపథ్యమున) జయ—కాళికేశ్వరీ—జయ—కాళికేశ్వరీ.

భైర—జయ—కాళికేశ్వరీ! సెబాన్—సెబాన్. మాకొండవారే
వరాహపురంబులను గెలిచినారు.

(నేపథ్యమున) అయ్యయ్యో—మొట్టో—బాబో—మొట్టో—చచ్చి
తిమిలో. మోటగాడిదెకొడుకులు.

భైర—వహవ్యా! వహవ్యా! శత్రుభటులుపరుగెత్తుచున్నారు.
అన్నలారా! వారిని దెల్లమద్ది దెల్లవఱకు లేముముడు తఱుముడు.

(నేపథ్యమున) ఓవరాహపురంబులారా! ఆగుడు. ఆగుడు.
ఆమక్కిచెట్లయొద్ద దొంగగోతు లున్నవి. వానిలోఁ బడిపోవుదురు.
జాగ్రత్త. జాగ్రత్త.

గీ. తిరుగుడి, తిరుగుడి యుద్ధం ధీరులార

కొండకొరనిప్పుడే యాడ్చి ధీమతులంటి

సోకునాధు ప్రాభవమైన ధీమతులంటి

వారవారా మీరు కొజ్జలారా! ధీమతులారా!

భైర—వరాహపురసేనాధీశుడు, మారాజు మొకరి నెవరు
కొట్టుకొనుచు చిక్కడికే వచ్చుచున్నట్లున్నారు. ఈప్రక్క నుండి మఱి
యొక్కయుద్ధగోళము పాడెదనను.

(అని ప్రక్క నునిలుచును)

(దేవరాజు, కుమారసింగు ప్రవేశించురు.)

కుమా—ఘా ! దేవరాజా ! నీపాపము!

గీ. కొండచరియలనుండిరాత్ ♦ గుమ్మరించి
కొఱవిడయ్యంపు వెలుతురుల్ ♦ కూర్చుండేసి
కోటిపాతాళగుహలైన ♦ గుస్తరించి
కొలఁకులంతటి దొంగయా ♦ బులరచించి
సేననంతనుమ్రింగితి ♦ చీ! దురాత్మా!
గోతియుద్ధంబు నీనాడె ♦ జాతమందె
యూబియుద్ధంబు నీనాడె ♦ యుద్ధించె
పృథివివీరాధిపీరుడ ♦ నీవెకానె
శత్రుశాస్త్రీయసాహితీ ♦ శక్తిలేక
పాతతో దొడ్లతో గడ్డ ♦ పాతతోడ
గూలి దౌర్భాగ్యమగుదిక్కు ♦ మాలినట్టి
పోకడలుగల్గు రణముల ♦ బూని తహహ !

దేవ—సేనాధిపతి ! మే మాటవికులము. బీదవారముకావున
మాకుయుద్ధసాధనములు పాఠలు, గునపములకంటె నెక్కువయుండుట
కవకాశములేదు. కాని, పాపము మాకు లేదనుటకప్పు మాకును
చాపమున్నది. కాని, సేమాటవలన నీకుఁ బూర్వస్మృతియే లేనట్లు
స్పష్టమగుచున్నదేల ?

గీ. నవ్యవాచికేశపు బా ♦ డ్లములతోడ
మామిడాకులతోరణ ♦ మాలతోడ
బుగబుగలఁజమ్మ పన్నీటి ♦ బుడ్లతోడ
దోపురాణి నానపుఘటా ♦ టోపుతోడ
కంకణపుఁబొరొనర్చిరి ♦ గాదె మీ
గడ్డపాతల రణముల ♦ గలదెతప్ప
మీదు పాపములయొ ♦ మాది యె

పూర్వము.

కములుచేసిన యతడు దూరి ఖభయజనక

నాటకం బెట్లు రచియించి నాడొ చెప్పుచు !

సూత్ర—అయనగ్రంథకలాపములో బ్రధానరసము హాస్య
స్వరూప నిజమేకాని, తదితరరసములులేవా? క్రిమద్రామా
వాటకములలో శాంతకనుకరరసములులేవా? ప్రచండచాక్రవ్య
భయానకకాద్రములులేవా? రాధాకృష్ణవాటకమున భక్తి
మెల్లివిరియుటలేదా?

పారి—ఉన్నవి. ఇప్పుడాయన కేబదివ్యాసకాదా?

సూత్ర—ఏబదివ్యాసకు సినాలకమునకు సాబుధమేమి?

—గీ. కాంచుటకు రెండు కన్నులే కలిగినట్టి

పూర్వవయసునఁ గాన్పించు పోల్కల బ్రక్క

కానిపింపదు నాలుగు కనులతోడ,

వర్తనముసేయు నుత్తర వయసునందు.

సూత్ర—ఇగతే దుఃఖభూయస్యమని యుత్తరవయసులో స్వస్థ
గననియా నీమధ్యప్రయము? కావచ్చును. కాని, కవులకును జ్ఞాను
కు నది తమస్వార్థమే గోచరించును. క్రక్కవీరుధార్థరూపమే అది.

పారి—కనుక సినాలకము కష్టప్రపంచనాలకముయొక్క
కొలిచింబమా?

సూత్ర—అ! అట్లే—కాని,

అ. పాత్రపాళి దివ్య క పాత్రంబుగల దొండు,

పాత్రచరితలందు క బరమపావ,

నంబు నద్భుతంబు వారీసుశీల ప్ర

కాంధమైన చరిత గలదు బావ!

సర్వవిశాంధకారములోని తారాదీప్తివలె నదియేది?

పారదానహగమనము.

శ్రీరామా.

పూరిమః

సాం ది.

మ. పగలనోసములస్మహాహవముల • న్యాపార్తులన్నిండు నీ
జగత్సోచెడు ముస్సరీచికలఁ దృ • వ్యలోపునంచేగి, పె
నగతాపంబునఁజిక్కి డీలుపడు న • జ్ఞకేణిరక్షించుతన్
భగవద్రాఘవవారివాహము సుఫ • ప్రావృట్టయోధారఁ

(నాంద్యంతమున)

సూత్రధారుఁడు—నటీ—ఇట నటీప్రసక్తి యేమున్నది !

పార్శ్వకా !

పారి—(ప్రవేశించి) బానగారు నటినిమాని నన్నుఁ బిలిచినా
రెందుచేతనో !

సూత్ర—బావా !

గీ. వీర్యవంతులు పురుషులు • వినిన నొడలు

జలుమనునట్టి బీభత్స • చండకృత్య

ములను, శోకావహపు గృత్య • ములనునిండు

నాటకంబిది, నటిఁబిల్వ • నాకుఁ దగదు.

పారి—అట్టి నాటకమురచించినవా రెవ్వరు ?

సూత్ర—బహుశరసనాటకరచనాపటిష్ఠులగు పానుగంటి లో

నరసింహరావు వంతులుగారు.

పారి—గీ. తెలిచినదిమొద ల్కూసెను • వఱకుఁ గడుపు

చెక్కలుగ నవ్వపుట్టించు • చిత్రనాట

14871.